

Martelrozen en zegepalmen uit de Fransche Revolutie

<https://hdl.handle.net/1874/236490>

Alv
Vak 160

BR. FLORENTIUS
**Martelrozen en
Zegepalmen**
uit de Fransche Revolutie

1071

mm 13527

Martelrozen en Zegepalmen

UIT

DE FRANSCH E REVOLUTIE

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2950 492 9

PLV Vol 160

1071

Martelrozen en Zegepalmen

UIT

DE FRANSCH E REVOLUTIE

DOOR

Br. Florentius

[kloostern van huns hammers]

NIJMEGEN

L. C. G. MALMBERG

1895

An

DR. AUGUST SNIEDERS

WORDEN

op zijn 70ste Geboortefeest

DEZE BLADZIJDEN

UIT

Oprechte Hoogachting en Warme Vriendschap

EERBIEDIG OPGEDRAGEN EN TOEGEWIJD

DOOR

DEN SCHRIJVER.

I N H O U D.

	Bladz.
INLEIDING	I
DE GOEDE HERDER	23
ZONDER VREES OF BLAAM	111
VRIJHEID, GELIJKHEID EN BROEDERSCHAP.	183

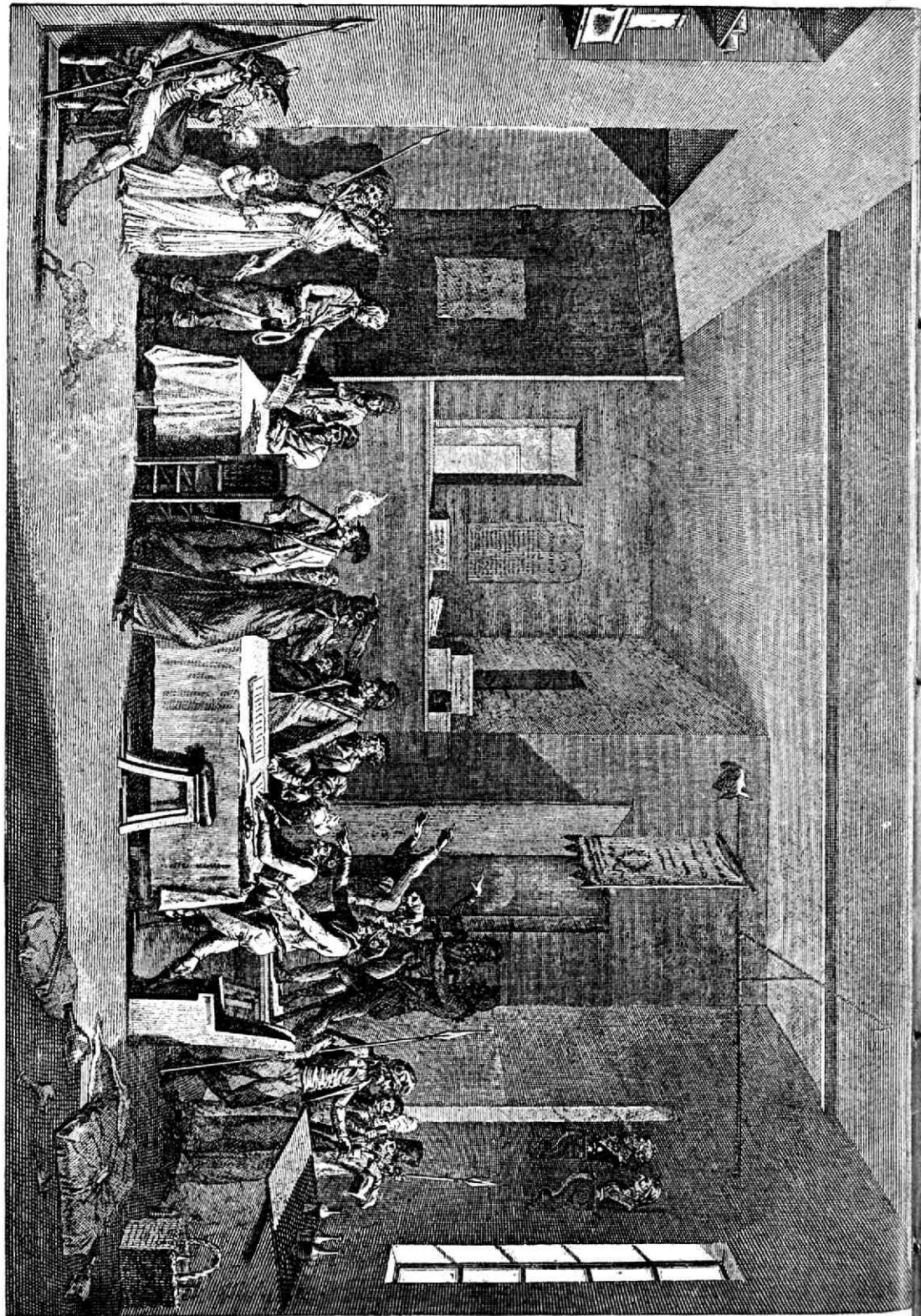
TER INLEIDING

Det goddelijk strafgericht, over het land van den Heiligen Lodewijk voltrokken, en onder den naam van de groote Fransche Revolutie in de geschiedenis bekend, heeft menig romanschrijver ten achtergrond verstrekt van hetgeen hij in beeld wilde brengen; was menig geschiedvorschcr een tijdperk, dat hem onweerstaanbaar aantrok, zoowel om zijne geweldige diepingrijpende gebeurtenissen als om de oorzaken daarvan, en niet minder om de groote gevolgen, welke daaruit voortsproten.

Maar ook hier werden waarheid en verdricting menigmaal samengesmolten tot onkenbaar wordens toe, zelfs dan, als de zuivere historie de vierschaar heette te spannen. Hoe vaak is de geschiedenis verkracht ter wille van lievelingsdenkbeelden en vooroordeelen!

Nog leefden tallooze ooggetuigen van het huiveringwekkende drama, toen reeds de fantasie vaardig werd over schrijvers van talent, die niet schroomden, onwederlegbare bewijsstukken ongebruikt te laten of hun inhoud te vervalschen. Voor hen geldt het scherpe,

maar juiste woord van Louis Veuillot: „Om partijbelang moest de geschiedenis ten offer gebracht.”

Geen wonder, dat hun tafereel overgoten wordt met den gouden glans der klimmende vrijheidszon! De roode gloed, over Frankrijk gespreid, mag bij hen niet herinneren aan het bloed van duizenden schuldelooze slachtoffers, gevallen door de guillotine, of op andere wijze bezweken voor het brutaal geweld, dat „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap” in zijn vaandel schreef, maar die fraaie leuze op zijne manier verklaarde en huldigde.

Neen, hij mag niets anders zijn dan het lieflijk morgenrood van den dag der bevrijding, die eindelijk aanlichtte voor het Fransche volk, voor de geheele menschheid.

De kreten, die uit den schoot der natie opgaan, zijn voor hen evenmin het eindeloos jammergeschrei der vermoorden als het heesch gebrul van den bloeddorst.

Zij zijn alleen de echo van den juichtoon, door de verlost en geslaakt, bij het vallen der slavenketenen; een weergalm van de zegezangen der overwinnaars, die van het bloedig oorlogsveld, naast de geplukte lauweren, de palmen der algemeene verbroedering met zich voeren en boven hunne hoofden zwaaien.

Bij hen wordt het satanisch karakter der Revolutie geheel op den achtergrond geschoven; al het licht valt op enkele gunstige uitkomsten, op toevallige maatschappelijke verbeteringen, die zij, ondanks haar zelve, bewerken mocht.

„Alles is billijk in mijne beoordeeling van de misdaad der Republiek tegen Lodewijk XVI. Eene enkele zinsnede echter kwetst mij: Dat schavot verkreeg nu eene onheilspellende macht. Zij toch bevat eene leugenachtige toegeeflijkheid voor de historische school der Revolutie, welke een gunstig gevolg toeschreef aan eene verfoeilijke oorzaak, en beweren durft, dat het Schrikbewind het vaderland gered heeft. Schande over mij voor deze inschikkelijkheid!

Ik werd boos op mij zelven, toen ik dezen morgen de laatste lyrische bladzijde over de Girondijnen herlas, en ik bezweer de lezers haar te verscheuren, evenals ik ze verscheur voor God en voor de nakomelingschap.” ¹⁾

Aldus de dichterlijke geschiedschrijver der Girondijnen, de zanger, die met zijne „Harmonies,” met zijne „Méditations poétiques” etc. al wat Fransch verstond tot luisteren dwong naar de zoete, welluidende tonen zijner lier, gelijk hij ons thans nog door zijne bekoorlijke melodieën verrukt.

Hoevelen, in dezen schuldiger dan Alphonse de

¹⁾ Tout est juste dans mon jugement sur le crime de la République à l'égard de Louis XVI.

Une seule phrase m'y blesse: *Il y eut une puissance sinistre dans cet échafaud*, concession menteuse à cette école historique de la Révolution qui a attribué un bon effet à une détestable cause et qui prétend que la Terreur a sauvé la patrie.

Honte sur moi pour cette complaisance! J'ai été indigné contre moi-même en relisant ce matin la dernière page lyrique des Girondins, et je conjure les lecteurs de la déchirer eux-mêmes comme je la déchire devant Dieu et devant la postérité.

Lamartine; hebben zijn voorbeeld gevolgd? Zijne „*Histoire des Girondins*” moge, bij de verdediging der rechtmatige volkseischen, de misdaad niet voldoende gebrandmerkt, te veel licht geworpen hebben op personen, wien het voor de eer van het menschdom best is, dat zij blijven wegschuielen in het duister; zij moge hem ten volle het verwijt doen verdienen, dat hij het schavot verguld heeft; die nederige bekentenis, die manhaftige herroeping zijner dwaling doet zijn hart eere.

Zij dwingen ons vele zijner fouten met den mantel der liefde te bedekken.

Hoeveel hooger staat hij dan zijn geniale land- en tijdgenoot, eveneens de lieveling der Muzen!

Van het voetstuk, waarop zijne schitterende gaven hem plaatsten, daalde deze neer en kromde zich in het stof, om de voeten van het gemeen te kussen, naar welks toejuichingen hij dorste. Kon hij anders dan wierook branden voor de oude en nieuwe afgoden zijner verachtelijke aanbidders?

Maar 't ligt geenszins in ons plan, den lezer te wijzen op de feilen van een Lamartine, een Victor Hugo, een Thiers of wie daar verder over de Revolutie geschreven hebben en der historische waarheid geweld deden. 't Lust ons evenmin, hem een portret te schetsen van sommige beruchte personen uit de Fransche omwenteling, die eene schande der menschheid zullen blijven tot het einde der tijden.

Aan anderen de onverkwikkelijke, maar nuttige taak, om de glorierijke feiten der revolutie-mannen tot hunne

juiste waarde te herleiden, en duidelijk aan te toonen, wat er is van hun hoog opgevijselden roem, waaraan wij echter ook eenige regels wijden zullen nu en dan. Ons het genot van in deze bladzijden zonneklaar te bewijzen, dat de ware heldenmoed ook hier aan de zijde der verdrukten en vervolgden was.

Priesters en kloosterlingen van beiderlei geslacht, waaronder zoowel afgeleefde grijsaards als teedere maagden, zullen wij eene zielegrootheid, eene doodsverachting, eene bovenaardsche deugd ten toon zien spreiden, welke ons vervullen met bewondering; edelen en lieden uit het volk zien wedijveren in grootsche zelfopoffering, in een dulden en lijden waardoor zij blijk gaven in waarheid de leerlingen te zijn van Hem, Die allen, Zijn kruis dragende, is voorgegaan.

En durven wij niet beslissen, wie de grootste is onder deze roemrijke schaar van bloedgetuigen, hun handel en wandel zal ons ten minste een heerlijk voorbeeld zijn en een prikkel tevens, om hen, zij 't ook van verre, na te volgen, en als zij met moed en volharding den goeden strijd te strijden.

De Heer kent hen allen. Hij heeft hen reeds naar de maat hunner verdiensten beloond. Waren zij eens de smaad der menschen, de speelbal der goddeloozen, thans heerschen zij in eeuwigheid met den Koning der Martelaren, Wiens barmhartigheid ons moge doen deelen in de heerlijkheid, waarmede Hij hen kroonde.

Het nu volgende van „Ter inleiding” heeft alleen tot strekking, om het geheugen van sommige lezers

op te scherpen, en de later te vermelden feiten daardoor meer begrijpelijk te maken.

Wat de hoofdoorzaak der Fransche Revolutie was? Ongetwijfeld het philosophismus, dat alles aanwendde, om het oude in godsdienst, staatsinstellingen enz. neer te halen. Een zijner machtigste bondgenooten was de bourgeoisie.

De bourgeoisie, dagelijks meer terrein veroverend op adel en geestelijkheid, welke soms al te bereidwillig medehielpen, om de bolwerken te slechten, waarachter zij in de ure des gevaars uitkomst gevonden zouden hebben en redding.

¹⁾ „De koning en de bevoorrechten (adel en gees-

¹⁾ Roi et privilégiés, ils n'excellent qu'en un point, le savoir-vivre, le bon goût, le bon ton, le talent de représenter et de recevoir, le don de causer avec grâce, finesse et gaieté, l'art de transformer la vie en une fête ingénieuse et brillante, comme si le monde était un salon d'oisifs délicats où il suffit d'être spirituel et aimable, tandis qu'il est un cirque où il faut être fort pour combattre, et un laboratoire où il faut travailler pour être utile.

Par cette habitude, cette perfection et cet ascendant de la conversation polie, ils ont imprimé à l'esprit français la forme classique, qui, combinée avec le nouvel acquis scientifique, produit la philosophie du dix-huitième siècle, le discrédit de la tradition, la prétention de refondre toutes les institutions humaines d'après la raison seule, l'application des méthodes mathématiques à la politique et à la morale, le catéchisme des droits de l'homme, et tous les dogmes anarchiques et despotiques du Contrat social.

Une fois que la chimère est née, ils la recueillent chez eux comme un

telijkheid) muntten slechts in één opzicht uit: in savoir-vivre, in goeden smaak en goeden toon; het talent van voorstellen en ontvangen; de gave van bevallig, fijn en opgewekt te keuvelen; de kunst, om het leven te herscheppen in een vernuftig, schitterend feest, als ware de wereld een salon van verfijnde leegloopers,

passe-temps de salon; ils jouent avec le monstre tout petit, encore innocent, enrubané comme un mouton d'éplogue; ils n'imaginent pas qu'il puisse ja mais devenir une bête enragée et formidable; ils le nourrissent, ils le flattent, puis, de leur hôtel, ils le laissent descendre dans la rue.

Là, chez une bourgeoisie que le gouvernement indispose en compromettant sa fortune, que les privilèges heurtent en comprimant ses ambitions, que l'inégalité blesse en froissant son amour-propre, la théorie révolutionnaire prend des accroissements rapides, une âpreté soudaine, et, au bout de quelques années, se trouve la maîtresse incontestée de l'opinion.

A ce moment et sur son appel, surgit un autre colosse, un monstre aux millions de têtes, une brute affarouchée et aveugle, tout un peuple pressuré, exaspéré et subitement déchaîné contre le gouvernement dont les exactions le dépouillent, contre les privilégiés dont les droits l'affament, sans que, dans ces provinces pliées à la centralisation mécanique, il reste un groupe indépendant, sans que, dans cette société désagrégée par le despotisme, il puisse se former des centres d'initiative et de résistance, sans que, dans cette haute classe, désarmée par son humanité même, il se trouve un politique exempt d'illusion et capable d'action, sans que tant de bonnes volontés et de belles intelligences puissent se défendre contre les deux ennemis de toute liberté et de tout ordre, contre la contagion du rêve démocratique qui trouble les meilleures têtes et contre les irruptions de la brutalité populacière qui pervertit les meilleures lois.

A l'instant où s'ouvrent les Etats-Généraux, le cours des idées et des événements est, non seulement déterminé, mais encore visible.

D'avance et à son insu, chaque génération porte en elle-même son avenir et son histoire; à celle-ci bien avant l'issue, on eût pu annoncer ses destinées."

waar het voldoende is geestig en lief te zijn, terwijl zij integendeel een worstelperk is, waar men sterk dient te wezen voor den strijd, en een laboratorium, waar men werken moet, om nuttig te zijn.

Door die gewoonte, die volmaaktheid en dat overwicht van den beschaafden spreektoon hebben zij den Franschen volksgeest den classieken vorm ingeprent, die, gevoegd bij de nieuwe wetenschappelijke aanwinst, de 18de eeuwse philosophie in het leven roept, tegelijk met de verachting van alle volks-overleveringen, de verwaandheid om alle menschelijke instellingen te hervormen volgens de rede alleen, de toepassing der mathematische methoden op politiek en moraal, op den katechismus van de rechten des menschen en op alle anarchistische en despotieke leerstellingen van het Maatschappelijk Verdrag.

Is aan de hersenschim eenmaal het leven geschonken, dan wordt ze als eene tijdpassceering ontvangen in de salons.

Zij spelen met het kleine monster, nog onschuldig en met linten getooid als het schaap uit een herderszang; zij kunnen zich niet verbeelden, dat het eenmaal een razend, verschrikkelijk dier worden kan; zij voeden, streelen het, en sturen het dan de straat op.

Daar, bij eene burgerij, die gebeten is op een bestuur, dat haar geluk in de waagschaal stelt; wie de voorrechten tegen de borst zijn, welke hare eerezucht aan banden legt; die zich gekrenkt voelt door de ongelijkheid (der standen), kwetsend voor hare eigen-

liefde, daar neemt de revolutionnaire theorie snel toe, stijgt plotseling tot vinnigheid en binnen eenige jaren heerscht zij onbeperkt over de publieke meening.

Tezelfdertijd en op hare stem verschijnt een andere kolossus, een draak met millioenen koppen, woest, blind dier: geheel een uitgezogen en verbitterd volk, plotseling losgelaten tegen een bestuur, welks knevelarijen het uitplunderen; tegen de geprivilegieerden, wier rechten het graag maken, zonder dat op deze slagvelden, door hunne natuurlijke beschermers verlaten, zich een enkel overlevend gezag opdoet; zonder dat in deze provinciën, tot eene werktuigelijke centralisatie gebracht, eene groep onafhankelijk blijft; zonder dat zich in deze door despotismus verdeelde maatschappij, centra kunnen vormen tot initiatief en verweer; zonder dat in die hooge klasse, ontwapend door hare eigen menschlievendheid, een staatsman te vinden is, vrij van begoocheling en bekwaam tot daden; zonder dat zoo-velen, van goeden wil en helder van geest, zich kunnen verdedigen tegen de twee vijanden van alle vrijheid en orde: tegen de besmetting van het democratische droombeeld, dat de helderste hoofden in verwarring brengt, en tegen de uitbarstingen van het onbeschofte gepeupel, dat de beste wetten bederft.

Bij het openen der Staten-Generaal is de gang der ideeën niet enkel aangegeven, maar zelfs zichtbaar.

Onbewust draagt ieder geslacht zijne toekomst en zijne geschiedenis met zich rond; dit geslacht had men lang vóór den ondergang zijn lot kunnen voorspel-

len." — (H. Taine. *Les Origines de la France Contemporaine*, Tome I pag. 523, 524.)

De bourgeoisie zette den adel tegen den Koning op, trachtte, met Jansenisten en Gallicanen broederlijk verbonden, de geestelijkheid af te trekken van Rome en aldus te berooven van haren hechtsten steunpilaar.

Dit alles met geen ander doel dan om zich zelf te verheffen. Iedere nederlaag der bevoorrechte standen was eene overwinning voor haar.

Een volkssenaat, eene onaantastbare vergadering moesten hare gedeputeerden vormen. Daartoe moest de macht van het koningschap gefnuikt, dienden adel en geestelijkheid ten onder gebracht.

De goddeloosheid en de vrijdenkerij zaten reeds lang in de lucht. Het philosophismus verhief haar door de Encyclopedie tot een stelsel, 't welk wiskundig zeker de fondamenten der oude maatschappij ondergroef.

Voltaire randde den godsdienst en zijne bedienaren aan. Hij zaaide in de harten dien onverzoenbaren haat, welke een licht doet opgaan bij het verklaren van sommige menschonteerende gruwelen der revolutie.

Eindelijk kwam Jean Jacques Rousseau, die in zijn „*Contrat Social*” voor den ouden regeeringsvorm, reeds jaren bekibbeld en ondermijnd door zijne eigene vrienden en natuurlijke beschermers, een nieuwen bracht.

De eerste aanvallen, tot 1746 bijna uitsluitend theologisch, werden gevolgd door de meer philosophische die aanhielden tot op 1770 ongeveer. Na dien tijd trad de politiek meer op den voorgrond.

„De Jesuiten en de Jansenisten verscheuren elkander; laten ze elkaar gerust verpletteren,” zei Voltaire in 1762. In 1764 moesten de roemrijke zonen van Sint Ignatius het land ruimen. Het Jansenisme, d. i. de revolutie, vierde toen zijne eerste zegepraal.

Den 10^{den} Mei 1774 stierf Lodewijk XV te Versailles aan de kinderpokken. Hij was de achterkleinzoon van Lodewijk XIV en bereikte den leeftijd van 64 jaar. Gedurende 59 jaren was hij Koning. Lodewijk XVI, die na hem den troon besteeg, was zijn kleinzoon. Den 23sten Augustus 1754 geboren, telde hij dus nog geen twintig jaar, toen hij tot den troon geroepen werd. Hij was den 16^{den} Mei 1770 gehuwd met Marie Antoinette. Zij was een jaar jonger dan haar gemaal en de dochter van Keizerin Maria Teresia. Terecht betuigden beiden, dat ze te jong waren voor de regeering. En dan in zulk een tijd!

Turgot Controleur-generaal van financiën. Hij wil adel en geestelijkheid doen deelen in de belastingen. De bevoorrechten verwekken een storm van verontwaardiging daarover. Turgot in Mei 1776 ontslagen. Necker, de vriend der filosofen, wordt benoemd in zijne plaats. Hij kan evenmin orde brengen in den chaos der geldmiddelen. In 1781 af. Het algemeen duizendjarig rijk van vrijheid, gelijkheid en broederschap, waarvan Jean Jacques in zijn Contrat Social droomde, is op til, meent men.

Amerikaansche-Engelsche oorlog (April 1775). Franklin en andere agenten der Amerikanen te Parijs. In Frankrijk veel sympathie voor den opstand. In Februari 1778 verdrag. Fransche vrijwilligers onder Lafayette naar het oorlogsterrein. Vrede met Engeland te Versailles (20 Januari 1783).

Calonne krijgt in November 1783 het beheer over de geldmiddelen. Hij sluit leening op leening. Ten einde raad roept hij in 1787 de notabelen bijeen, om met hen over nieuwe belastingplannen te beraadslagen. Alles verworpen, Calonne ontslagen.

In 1788 (6 Nov.—12 Dec.) worden de notabelen door Necker, die in Augustus zijn vroegeren post weer aanvaardde, opnieuw samengeroepen.

Er werd beraadslaagd over de Staten-Generaal en wel hoofdzakelijk hierover *op wat wijze* zij zullen vergaderen. Het brandpunt van alle quaesties was: Zal de derde stand eene dubbele vertegenwoordiging hebben? Alles bleef onafgedaan.

Daardoor de gisting in de gemoederen te heftiger.

A^o. 1789.

In Januari beginnen de nieuwe verkiezingen en verschijnt de Revolutie voor goed. De nieuwe Staten-Generaal komen in Mei bijeen. De derde stand, voornamelijk geleid door Mirabeau, wenscht het roer in handen te hebben.

Hij zal „werkeloos” blijven, tot adel en geestelijkheid zich bereid verklaren in zijne plannen te treden. De werkeloosheid duurt 7 weken, tot groote vreugde der natie, tot ontsteltenis van het Hof en van Necker.

De koning komt tusschenbeiden. Zaterdag 20 Juni wordt de vergaderzaal gesloten.

De afgevaardigden van den derden stand vergaderen nu in „De Kaatsbaan,” en zweren den eed: niet uiteengaan, vóór Frankrijk eene grondwet heeft.

Maandag 22 Juni nieuwe vergadering; de koning verschijnt. Hij verklaart onder meer: „Zoo de drie standen het niet eens kunnen worden, dan zal ik alleen het geluk mijns volks voltooien!”

Hij beveelt, dat allen uiteengaan. Adel en geestelijkheid gehoorzamen; derde stand blijft. Het gansche rijk komt in beweging. De koning bezwijkt voor dien aandrang.

De bevoorrechten sluiten zich op verzoek van den vorst bij den derden stand aan. Deze zegepraalt nu in alles.

De Staten-Generaal herdoopt in Nationale Vergadering, of wel Constitueerende Vergadering, wijl het hare taak is de langverwachte Constitutie te ontwerpen.

Overal vrees en wantrouwen. Vooral te Parijs.

Den 12^{en} Juli Necker andermaal ontslagen. De hoofdstad daarover in opschudding, ’twelk tot het zoogenaamd beleg der Bastille leidt, welke den 14^{en} Juli bezwijkt. Frankrijk grijpt naar de wapens. De gansche bevolking schijnt eene Nationale Garde, in ’t geweer

gekomen, ter bestrijding van de vijanden der Constitutie. De kasteelen in brand gestoken en vernield.

In Augustus en September nemen schrik en wantrouwen hand over hand toe. Op het diner van den 3^{en} October, 'twelk den officieren van het regiment „Vlaanderen” werd aangeboden, hebben anti-constitutioneele en monarchale demonstraties plaats. Geruchten hieromtrent te Parijs. Den 5^{en} October trekken 10.000 vrouwen, gevolgd door eene ordelooze massa, naar Versailles, waar het Hof verblijft.

De oproerige menigte weet te bewerken, dat de koninklijke familie en de Nationale Vergadering zich vestigen in de hoofdstad. Deze van nu af het middelpunt der Omwenteling.

Gedurende de laatste maanden (October-December) emigreeren eenige leden van den hoogen adel en prinses van den bloede. Heftige strijd om de kerkelijke goederen. Maury tegen Mirabeau. In November volgt de verbeurdverklaring.

A^o. 1790.

Den 4^{en} Februari bezoekt de koning de Constitueerende Vergadering. Algemeene eedsaflegging. Groote moeilijkheden bij het maken der grondwet. Het soldatenoproer. Mirabeau heeft een geheim onderhoud met de koningin. Hij poogt het koningschap te redden. De dood verijdt al zijn plannen.

A^o. 1791.

Mirabeau sterft den 2^{en} April. Om beter de Revolutie te kunnen leiden en minder afhankelijk te zijn, besluit de koninklijke familie Parijs te verlaten. Vlucht naar Varennes den 20^{en} Juni. Vijf dagen later als gevangenen naar Parijs teruggevoerd.

Den 14^{en} September wordt de nu voltooide Constitutie door den koning aangenomen.

De Constitueerende Vergadering verklaart, dat hare zittingen geëindigd zijn (30 September), en wordt den 1^{en} October vervangen door de Wetgevende Vergadering.

De republikeinsche geest heeft in deze de overhand. Zij telt weinig mannen van talent en mist alle parlementaire ondervinding. Aanhoudende veranderingen in de ministeries. Vrees voor de inmenging van vreemde mogendheden.

A^o. 1792.

De emigratie neemt bij het begin van 1792 meer en meer toe. Keizer Leopold en de koning van Pruisen sluiten den 7^{en} Februari een openlijk verbond. Verschillende Staten schijnen het met deze twee eens. Den 20^{en} April verklaart de Wetgevende Verg. aan keizer Leopold den oorlog. De regeering wordt met den dag radelooser.

Den 20^{en} Juni groote optocht van de georganiseerde Parijsche bevolking door de straten. Zij naderen de Tuileriën. Toegang geweigerd. De poorten worden open geloopt.

Onderhoud met den koning, die blijken geeft van groote tegenwoordigheid van geest, van hoogen moed, maar geenszins van het besef zijner waardigheid. Het hermelijn door het volk onder den voet getrapt.

De Pruische oorlogsverklaring van 24 Juli. Manifest van den Hertog van Brunswijk, uitgevaardigd namens den keizer en den koning van Pruisen. Daarin wordt Frankrijk met eene militaire strafoefening bedreigd, zoo de koninklijke familie eenigen overlast lijden mocht. Groote verontwaardiging in het gansche rijk. De opwinning neemt voortdurend in hevigheid toe.

De gewapende bevolking van Parijs komt den 10^{en} Augustus tot een algemeen opstand. De koning en zijn gezin zoeken eene schuilplaats in het gebouw der Wetg. Verg. De Tuileriën door het gemeen bestormd en ingenomen. Moord op de Zwitsers.

Den 13^{en} Augustus wordt de koninklijke familie naar den Tempel gebracht „als gijzelaars,” gelijk het heet. De Wetg. Verg. besluit, dat er eene Nationale Conventie, d. i. een parlement met absolute macht moet gekozen. Deze komt bijeen den 22^{en} September. De Republiek wordt dien dag afgekondigd.

Inmiddels zijn op het laatst van Augustus de vreemde troepen en de emigranten Frankrijk binnengedrongen. Groote gisting te Parijs. Van Zondag 2 tot Donderdag

6 September moord op groote schaal, de zoogenaamde Septembermoorden.

De revolutionnaire strooming te Parijs en in geheel Frankrijk wordt steeds onstuimiger.

Den koning wordt een proces aangedaan. Verhoor van den koning (van Donderdag 11 December tot Zondag den 16^{en}).

A^o. 1793.

Na drie stemmingen (15 tot 17 Januari) wordt de koning ter dood veroordeeld. Vonnis mag niet uitgesteld. Voltrokken op Maandag 21 Januari, omstreeks 10 uur in den morgen.

Oorlogsverklaring aan Engeland en Holland. Dumouriez veroverd de Oostenrijksche Nederlanden binnen eene maand.

Den 21^{en} Januari werd ook het Comité van Algemeen Welzijn ingesteld. Begin van den opstand in de Vendée, 10 Maart. Geëindigd in 't begin van '96. Partijtwisten in de Conventie. Worsteling van de Girondijnen tegen de Bergpartij. Deze twisten hebben ten gevolge, dat verscheidene Girondijnen binnen hunne eigen woning in arrest worden gesteld (2 Juni). Den 2^{en} Mei was de wet van het maximum afgekondigd; d. w. z., er was een vaste prijs gesteld op de levensmiddelen. Hongersnood en gebrek dreven daartoe.

Opstand in die departementen, welke de Girondijnen

aanhangen. Een burgeroorlog, door dezen beproefd, loopt dood.

Den 13^{en} Juli wordt Marat vermoord door Charlotte Corday. De twee en twintig Girondijnen gearresteerd. Het schrikbewind.

Den 17^{en} September wordt „de Wet der Verdachten” uitgevaardigd. Lyon ingenomen. Besloten tot de verwoesting dier stad.

Woensdag 16 October valt het hoofd der ongelukkige Marie Antoinette. Den 31^{en} derzelfde maand de twee en twintig Girondijnen omgebracht. Het Schrikbewind in volle werking. De godin der Rede op 10 November in de Conventie; kerken ontheilgd en geplunderd.

Op 't eind van dit jaar Carrier te Nantes.

A^o. 1794.

Den 3^{en} April worden Danton, Camille Desmoulins e. a. geguillotineerd. Geheime samenspanning der Bergpartij tegen Robespierre. Hij sterft met de zijnen den 28^{en} Juli op het schavot. Einde van het Schrikbewind. De Club der Jacobijnen wordt gesloten. (November). Pichegru en zijne 70.000 manschappen trekken over de bevroren wateren Holland binnen.

A^o. 1795.

Het sansculottismus verliest meer en meer van zijn invloed; raakt in discrediet. Nog tweemaal tracht het

zich in de hoogte te werken. Fouquier-Tinville's hoofd valt den 8^{en} Mei. Den 20^{en} Mei laatste stuiptrekkingen van het sansculottismus. Voor goed gebreideld. Nieuwe grondwet ontworpen.

Het Directoire en de Consuls. Opstand van 13 Vendémiaire (5 October). Door Napoleon onderdrukt.

En de gevolgen, de gelukkige uitkomsten, de zegeningen der Revolutie? Zij zijn overbekend, even bekend als de waarheid, dat de omwenteling voor Frankrijk een groote, eene bijna onherstelbare ramp was.

Zij vernietigde het oude, in stede van alleen het gebrekkige te verbeteren, dat het aankleefde. Zij bleek onmachtig, om op de puinhoopen eener vroegere maatschappij, die betrekkelijk gelukkig heeten mocht, eene andere te stichten, welke in de schaduw kon staan van hare voorgangster.

Zij onteerde de vrijheid, en deinsde niet terug voor de verachtelijkste middelen, zoo ze leidden tot haar doel. De volgende bladzijden zullen het leeren.

DE GOEDE HERDER.

I.

„Zij (de geestelijken) hadden zich laten berooven; zij lieten zich verbannen, kerkeren, ter dood brengen, martelen als de Christenen uit de eerste eeuwen der Kerk. Door hunne onverwinkelijke zachtmoedigheid zouden zij als de eerste Christenen de woede hunner beulen afmatten, de vervolging uitputten, de openbare meening veranderen, en aan de overlevenden der 18de eeuw zelfs de bekentenis afdwingen, dat zij geloovige, verdienstelijke, onversaagde mannen waren.” ¹⁾

H. TAINE. *Les Origines de la France contemporaine*. T. IV, p. 415 et 416.

De Revolutie had haren sluwen toelag jammerlijk zien mislukken. Zij had verwacht, dat de priesterschap, zoo niet in haar geheel, dan ten minste grootendeels haar de helpende hand reiken en krachtig medewerken zou aan

¹⁾ Ils s'étaient laissé dépouiller; ils se laissaient exiler, emprisonner, supplicier, martyriser, comme les Chrétiens de l'Eglise primitive; par leur invincible douceur ils allaient, comme les Chrétiens de l'Eglise primitive, lasser l'acharnement de leurs bourseaux, user la persécution transformer l'opinion et faire avouer, même aux survivants du dix-huitième siècle qu'ils étaient des hommes de foi, de mérite et de cœur.

het grootsche plan, waarnaar zij voorgaf te streven.

De gevreesde Jesuiten, die het Jansenisme ontmaskerd en den „god Voltaire” jarenlang van machteloosze woede hadden doen schuimbekken, waren door het toedoen eener schaamteloosze vrouw uit het land verdreven.

Dat was een goed begin en een gelukkig voortteeken. De grootste hinderpalen waren uit den weg geruimd.

En toch, het zoet gefluit der vogelaars vond doove ooren.

De geestelijkheid toonde over het algemeen scherper van blik te zijn dan vele edelen, die in hunne verblindheid vol geestdrift het hunne bijdroegen, om de grondslagen der maatschappij nog dieper te ondermijnen, niet bewust, dat zij zelven in de eerste plaats zouden bedolven worden onder hare puinhoopen.

Lieten ook sommige priesters zich verschalken door de huichelachtige vriendschap der omwentelingsgezinden, de meesten en de besten ontdekten van het begin onder het beminlijk masker den duivelachtigen grijnslach van Voltaire.

Gebelgd over deze nederlaag, sloegen de revolutiemannen weldra den gewonen weg in: dien van verdrukking en vervolging.

De bedienaars van den godsdienst waren niets anders dan staatsambtenaren, redeneerden zij.

De broodkorf moest hen dwingen tot volstrekte afhankelijkheid van, tot onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan hem, den staat, wiens brood zij aten. Bis-

schoppen en pastoors, door de kiezers benoemd, zouden van dezen jurisdictie ontvangen.

Den Paus hadden zij geheel buiten spel te laten, de grondwet te eerbiedigen, hoe zij ook wezen mocht.

Joden, Calvinisten en Lutheranen kregen bij de verkiezingen van nieuwe herders dus een woordje mee te spreken. Erger nog: op sommige plaatsen bestond het gros der kiesgerechtigden uit geslagen vijanden van het Katholicisme, van iederen godsdienst, welken ook.

Onder ingeving van hun heiligen geest, die in wijndamp en tabakswalm tot hen kwam, zouden zij de waardigsten, dat wil zeggen, de meest geschikt in het oog der revolutionnairn, wel weten te vinden.

Aan leeken stond het uitspraak te doen over de leer der bisschoppen. .

„Wij zullen Frankrijk onkatholiek maken,” had Mirabeau zich laten ontvallen. Was men nader gekomen tot dit doel? Gelukkig neen.

Eene nieuwe nederlaag wachtte de haters van den godsdienst. Zij durfden zich vleien, dat onder de honderdduizend geestelijken van het Fransche rijk, zij die met Gallicanisme of Jansenisme besmet waren, niet aarzelen zouden toe te treden, en, trots de veroordeeling des Pausen, den eed op de Constitutie af te leggen.

Niet minder rekenden zij op de eenvoudige, heilige zielen, welke vreesden, tot groot nadeel der hun toe-
vertrouwde kudde, door onwaardige opvolgers vervangen te worden, en derhalve niets onbeproefd zouden laten, om te kunnen blijven, waar zij waren.

Was de Kerk eene menschelijke instelling, de geslepenheid der sansculotten hadde stellig over haar gezegevierd. Nu leed zij schipbreuk.

Honderd zeven en twintig bisschoppen weigerden den eed. Vier slechts gehoorzaamden, onder welke Talleyrand, Jarente en Loménie, die reeds lang de schande waren van hunnen heiligen staat. Met de lagere geestelijkheid wilde het evenmin vlotten.

Zij schaarde zich vol geestdrift om hare overheid, ten einde met haar schande en smaad te dragen. Het klein gedeelte, dat den gevorderden eed aflegde, deed het nog onder voorbehoud, en toen de uitspraak van Jesus' Stedehouder op aarde omtrent dien eed bekend werd, herriepen hem velen hunner openlijk, met gevaar van hun leven.

Er waren helaas! ook afvalligen, die de Revolutie geheel ter wille waren. Zij vormden het uitvaagsel en toonden naderhand door hunne daden, hoe laag zij gezonken waren, en hoezeer zij verdienden, uit de handen van joden, hugenoten en godloochenaars de volmacht te erlangen, aan het hoofd eener parochie te staan.

Zij waren hunne meesters waardig. Geschuwd en verlaten, veracht door alle weldenkenden, leefden zij in slaafsche onderworpenheid aan haar, die, naar het zeggen van den afgevaardigde Maury, onder het masker der vrijheid het geweldigst despotisme bracht.

In den drank en het zingenot poogden zij meestal de wroeging te smoren, die hunne ziel doorknaagde,

de minachting te vergeten, waaraan zij blootstonden, van den kant hunner beschermers evenzeer als van dien hunner vijandiggezinde parochianen, welke het den huurlingen van den staat menigmaal zoo lastig maakten, dat zij, spijt de helpende bajonnetten der sansculotten, er hunne standplaats aan gaven, en verklaarden, liever te sterven dan naar die hel — hunne parochie — terug te keeren.

Neen, ze wandelden niet op rozen, die apostaten!

Wil men een enkel staaltje van de zaligheid, welke zij in het revolutionnaire paradijs smaken mochten? Ziehier. „Gisteren,” schrijft een hunner, „dreven eenige koewachtsters haar vee in mijn boomgaard en begonnen hem met hare schaamteloze viervoeters onbarmhartig te plunderen.

Toen ik naar buiten kwam, om de brutale indringsters van mijn erf te jagen, werd ik ontvangen met de kreten: „„Weg met den dollen hond, den schelm, den aartsdeugniet!””

Zoo ik mij niet tijdig binnen de pastorie teruggetrokken had, het saamgestroomde volk zou me gesteenigd hebben.

Ik koos de wijste partij, want de marteldood voor de Constitutie lachte mij niet aan.”

In sommige dorpen vond de beëdigde priester niet eens eene kerk. Zoodra zijne komst was aangekondigd, braken de landlieden met eigen hand hun bedehuis af, wjl zij niet gedoogen wilden, dat een andere Judas den drempel van het heiligdom overschrijden

en bezoedelen zou. In zijn „Ce que c'est qu'un Curé" heeft L. Veuillot ons op even meesterlijke als aandoenlijke wijze den zielestrijd, de kwellingen naar lichaam en geest afgeschilderd van den trouwen herder, gefolterd door de wreedheid zijner afgedwaalde kudde.

Al dat lijden was vaak het deel dezer afvalligen. Zij hadden bovendien echter het smartelijk bewustzijn dat zij leden, niet om de gerechtigheid, maar om de boosheid, wier werktuigen zij waren. Is dat alleen geen hellepijn?

De Jacobijnen zagen weldra in, dat hunne berekeningen andermaal faalden. Op medewerking en steun der geestelijkheid in het algemeen viel niet te bouwen. Zij dienden het over eenen anderen boeg te wenden. Duchtten zij, dat de verderfelijke ideeën der filosofen nog niet diep genoeg doorgedrongen waren; dat bij den storm van verontwaardiging, welken eene openlijke vervolging kon doen opsteken, het nog niet stevig gewortelde boompje der vrijheid ras ter aarde liggen zou?

Niet te veel mocht op één worp gezet. In het geniep, langzaam, doch zeker werd de weg afgebakend, dien de weerbarstigen bewandelen zouden. Hij voerde, voor wie niet bezweken op zijne talloze kronkelingen, recht naar de guillotine.

De strijd om de goederen der Kerk welke men door dien slag te ruïneeren zocht, was spoedig in haar nadeel beslist.

De Eerwaarde Heer Maury, afgevaardigde ter Consti-

tueerende Vergadering, is een te roemrijk kampvechter in deze worsteling geweest, dan dat we den lust zouden weerstaan, om een bladzijde aan hem te wijden.

't Is waar, zijn einde als Kardinaal-Aartsbisshop van Parijs vormt een pijnlijke tegenstelling met deze zijne eervolle periode als afgevaardigde.

De alvermogende Napoleon deed ook hem, den onbuigzame, voor zich bukken en bracht hem zelfs zoo ver, dat hij zijne Moeder de H. Kerk tot op zekere hoogte verried, om den overheerscher te behagen.

Dit staat intusschen vast: Maury moge de vlekkelooze deugd van velen zijner ambtgenooten hebben gemist, hun moed bezat hij in de hoogste mate. Onverschrokken stond hij in de eerste jaren der omwenteling pal voor de rechten van altaar en troon.

Bij den aanslag op de geestelijke bezittingen vierde zijne welsprekendheid, die in zijne grondige kennis eene machtige bondgenootte vond, menige luisterrijke overwinning. Met forsche hand verscheurde hij het weefsel van de sofismen zijner tegenpartij en toonde aan de gansche wereld, dat de mantel der eerlijkheid en der vaderlandsliefde, waarmede het Jacobinisme zich omhing, in zijne plooien de schreeuwendste onrechtvaardigheid verborg.

O 't heeft niet aan hem noch aan zijn machtig woord gelegen, dat het bestaan van sommige grove misbruiken de afgrond werd, waarin de schatten der Kerk voor immer verdwenen! Dagen achtereen bepleitte hij de zaak van het goede recht tegen de aanvallen der lage roofzucht.

Vruchteloos beproefden de revolutionnairen den geduchten kampioen door den glans van het goud te verlokken. Daarna trachtten zij hem tot zwijgen te doemen door een stortvloed van schotschriften, straatliedjes en spotprenten over zijn hoofd te doen gaan. Vergeefs!

Gelijk eene rots, waartegen de schuimende golven telkens en telkens weer den aanval wagen, maar die ook telkens zegevierend haar kruin boven de heenstuivende wateren verheft, zoo stond hij onwrikbaar te midden zijner razende vijanden.

Mirabeau, de titan der revolutionnaire welsprekendheid, dreigde hem bij zekere gelegenheid in een vicieuzen cirkel te sluiten. „Let wel, mijne heeren,” riep de onverstoorbare Maury, „de Mirabeau gaat me omhelzen!”

„Gij zijt de grootste schurk van het rijk!” duwde Mirabeau hem een anderen dag niet erg parlementair toe.

„Pardon, mijnheer de Mirabeau,” klonk het door de zaal, „maar dan telt ge u zelven zeker niet mee.” En de grofheid voelde zich met hare eigen onedele wapens geslagen.

’t Zal niemand verwonderen, dat de sansculotten hunne handlangers onder het laagste gemeen tegen den moedigen priester opzweepten en hen aanvuurden, om hem van kant te maken.

„Heden kegel ik met zijn kop!” brulde eens een der „dapperen” uit de voorstad Saint Antoine, doch Maury’s hoofd bleek toen en later vaster te staan dan ’s man’s bloeddorstig voornemen.

Tallooze malen verkeerde de onversaagde geestelijke in doodsgevaar. Door hem om het middel te grijpen en snel in het gereedstaande rijtuig van den aartsbisschop van Arles te werpen, redde een bevriend pastoor hem eens het leven.

Een ander maal, dat hij de kopstukken der Revolutie door zijne stoute taal tot zwijgen had gebracht, werd hij bij het einde der zitting door eene dreigende menigte omsingeld.

„Aan de lantaarn!” krieschte een der heethoofden. En in koor herhaalde de gansche bende: „Maury aan de lantaarn!”

Zonder een spier te vertrekken overzag de priester met kalmen blik zijne belagers en sprak: „Beste luidjes, denkt ge beter te zullen zien, als de arme Maury aan de lantaarn bengelt?”

De menigte brak in een langen schaterlach uit en wilde den man, wien zij even te voren naar het leven stond, in triomf ronddragen.

Eenigen tijd later had hij, welsprekend als immer, over de drogredenen zijner tegenstanders gezegevierd. Zich niet bekommerend over het gemor, dat van de openbare tribune als de aankondiging eener naderende uitbarsting zijne ooren trof, wilde hij zich huiswaarts spoeden.

„Steek deze zakpistolen bij u,” sprak een zorgzame vriend, die het ergste voor hem vreesde van den kant van het opgeruide grauw.

„Wat wil ik met dat speelgoed?” lachte hij, maar

stak op het aanhouden van zijn vriend de wapenen toch bij zich. En gelukkig! want spoedig verdrong zich een boevenschaar om hem. Een woesteling met uitgetogen zwaard riep hem toe:

„Duivelsche Maury, ik zal u ter helle zenden, dan kunt ge daar de mis lezen!”

Bliksemsnel haalde de geestelijke zijne pistolen voor den dag, en antwoordde vastberaden: „Pak aan, kerel, zoo je hart hebt, want dan zult gij me als koorknaap dienen, en wel met deze pullen!” De sansculotte stond verstomd en droop met spot overladen af, terwijl Maury onder geestdriftige bijvalskreten zijns weegs ging.

Hoe jammer dat deze man, die zoo vaak voor eer, plicht en geweten zijn leven veil had, zich later, door de schijngrootheid der aarde verblind, zoo treurig vergat. Wij meenden desniettegenstaande deze weinige bijzonderheden uit zijne toen nog smettelooze loopbaan niet onvermeld te mogen laten.

In naam der vrijheid werd inmiddels alle vrijheid onder den voet getreden, en begon de heimelijke tirannie, die zich nog niet in het volle daglicht vertoonen durfde of wilde. De hongerquaestie prijkte boven aan de lijst.

„We zullen u niet dwingen,” luidde het heel goeddelijk, „maar wie den eed weigert, rekene op geen salaris.” Daarna volgde als de natuurlijkste zaak ter wereld: „De bezoldigden alleen mogen openbare godsdienstoefeningen leiden.”

Hingen die twee niet innig samen? Werd de eene bepaling niet heel logisch uit de andere afgeleid? Men ging altoos verder. De gemoedelijkheid echter lei het spoedig af.

Geen wonder! Is er grooter onding dan zij denkbaar bij zulk eene omwenteling?

Wie preeken wilde of biecht hooren, moest eerst de grondwet bezweren. Aalmoezeniers, rectors van religieuze gemeenten, broeders van het Christelijk onderwijs, weldra ook leeken-onderwijzers, werden verplicht tot den eed. Ras kwamen tooneelen, die een voorspel te zien gaven van hetgeen volgen zou.

Op den dag, voor het afleggen van den eed bepaald, stormde het gemeen vaak de kerken binnen en liet den aanwezigen geestelijken de keus tusschen onmiddellijk bezweren van de Constitutie of hangen.

Weigerden zij den eed, dan werd de bedreiging meestal wel niet door de uitvoering er van gevolgd, maar men mishandelde hen, sleurde ze op onwaardige wijze langs de straten en bracht ze daarna over de grenzen hunner parochie, na hun de dringende vermaning op het hart gebonden te hebben, van er niet terug te keeren, zoo zij hun leven liefhadden.

De godgewijde maagden hadden het niet minder hard te verantwoorden dan de priesters. Hare kloosters werden geplunderd, zij zelven onder het gejubel van het saamgestroomde grauw, dat haar met slijk en steenen wierp, voor den magistraat gebracht, die wist welke gedragslijn hij te volgen had.

Ten einde dien kuischen zielen bij de lichamelijke, de grootere smart van het gekwetst schaamtegevoel aan te doen, werden ze menigmaal veroordeeld tot de publieke geeseling. De beulen verstonden hun edel handwerk!

Had men, na het sluiten der kerken en openbare bedehuizen, het houden van godsdienstoefeningen in de woning van particulieren oogluikend toegelaten, spoedig was die glimp van vrijheid verdwenen. Meer dan eens gebeurde het, dat mannen en vrouwen, verdacht van in stilte de H. Mis bijgewoond te hebben, op weg naar huis gruwelijk mishandeld, zelfs dood geslagen werden onder het oog van hen, die zorgen moesten voor de algemeene veiligheid.

De gewelddaden dezer lafaards bleven niet enkel ongestraft, zij werden bovendien door de overheid ter-sluiks aangemoedigd.

De lieden, die Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap op de lippen, niet in het hart droegen, lagen op de loer, waar zij wisten, dat een kind ter wereld komen moest. Was de kleine burger of burgeres het leven ingetreden, oogenblikkelijk maakten zij zich van hem of haar meester, opdat een beëdigd priester het H. Doopsel zou toedienen.

Zij ontzagen zich niet, de sterfhuizen binnen te dringen en sleepten de overledenen, trots de smeeingen, de tranen en de jammerklachten der treurende bloedverwanten, onder spottend hoongelach weg, om ze eene begrafenis te geven gelijk de Revolutie die verlangde.

Toen de Constituanten hare taak volbracht had, hoorde de Wetgevende Vergadering, die haar verving, Gensonné weldra verscherping vragen van de maatregelen tegen de wederspannige geestelijkheid.

Een decreet van den 29sten November (1791) veroorloofde het houden van godsdienstoefeningen alleen aan beëdigde priesters.

Wanneer er troebelen ontstonden in de parochie van een geestelijke, die den eed had durven weigeren, moest hij zonder vorm van proces op straat gezet. Dat was een geduchte stap verder op de baan der verdrukking en men begrijpt, dat de Revolutie niets onbeproefd liet, om door middel van eenige belhamels op vele plaatsen de rust te verstoren. Die rustverstoring kwam dan natuurlijk voor rekening van den herder der plaats, al was hij er even onschuldig aan als een pasgeboren kind.

De vervolgers leden met dat al opnieuw eene nederlaag, en waren gedwongen te bekennen, dat hunne bepalingen nu evenmin hout sneden als vroeger. Zij zonnen daarom rusteloos op andere middelen.

De gevangenis met hare talloze kwellingen en verschrikkingen zou meer en beter uitwerken, meenden ze.

De priesters, die het gebrek verkozen boven het brood der eerlooze plichtsverzaking, werden als vuige misdadigers geboeid, aan de raderen der wagens of de staarten der paarden vastgebonden, in het aangezicht gespuwd, geslagen en daarna in den kerker geworpen.

Wat zij in die holen te verduren hadden, kan men zich gemakkelijk voorstellen.

In het Wetgevend Lichaam raasde men middelerwijl voort tegen „het ongedierte.”

Den 6den April (1792) werden de religieuze gemeenten opgeheven en het dragen van het geestelijk gewaad ten strengste verboden.

Frankrijk, dat grootheid en macht, kennis en beschaving aan de noeste vlijt van kloosterlingen en geestelijken dank te wijten had, was het domein der filosofen geworden, en wat ging het dezen aan, dat de duurste verplichtingen, de heiligste rechten met voeten getreden werden!

Het „verpletter den eerlooze” van Voltaire bleef de leus, en niets was hun heilig dan de haat, de onverzoenlijke haat, dien zij van den vader der goddeloosheid hadden overgeërfd.

Vruchteloos verhieven zich duizenden stemmen ten gunste van de verfoeide kloosterlingen.

Nog berusten vele verzoekschriften, die tallooze handteekeningen dragen in de nationale (Fransche) archieven.

Met roerende welsprekendheid wordt daarin om het behoud der religieuzen gesmeekt. Hier zijn het arme landbouwers, wier schoone verwachtingen op een rijken oogst door hagelslag in rook opgingen, en die, door de kloosterlingen gesteund en geholpen, nu ten beste komen spreken voor „hunne vaders en beschermers in allen nood”; daar de notabelen eener gemeente,

welke het klooster van de plaats hunner inwoning de ark des Heeren noemen, binnen welke dagelijks twaalf- tot vijftienhonderd armen eene schuilplaats vinden en brood.

Elders worden de religieuzen „de vaders der armen, de toevlucht der ongelukkigen” geheeten; „hun heengaan zou een onherstelbaar verlies zijn voor duizenden behoeftigen.”

Dus klinkt het voort in denzelfden toon uit alle streken van het groote Fransche rijk.

En men bedenke wel, dat het hier niet de liefdezusters geldt, die engelen van barmhartigheid, voor wie vaak de goddeloosheid zelf sympathie gevoelt en den handschoen opneemt; maar de wreed belasterde manlijke kloosterorden.

En verdienen zij, die gedurende den vreeselijken hongersnood van 1784 het brood uit hun eigen mond spaarden, ten einde de noodlijdenden te kunnen spijzen, niet ten volle de lofspraak van het dankbare volk?

Hadden zij, die ontelbaren in hunne ellenden bijstonden, niet alle recht op de erkentelijkheid der gansche natie? De kloosterlingen zelf zaten ook niet stil, om het onheil, dat hen dreigde, af te keeren.

„Misgun ons de afzondering niet,” smeekten de godgewijde maagden in 1790 de Nationale Vergadering. „Wij allen, zonder uitzondering, willen liever het leven verliezen, dan ontrouw worden aan onzen heiligen staat.

Wilt gij, in naam der vrijheid, aan edelmoedige zielen,

die alles verlieten, om den evenmensch nuttig te zijn, de vrijheid benemen, wel te doen ter liefde Gods?

Wij hebben weinig omgang met de wereld, weshalve ons geluk haar verborgen blijft. Daarom is het echter niet minder groot en hecht.

Voorrechten en onderscheidingen zijn onder ons niet bekend; voor- en tegenspoed dragen wij samen.

Wij verklaren voor God en de menschen, dat geen macht ter wereld de liefde tot onze verbintenissen uit onze harten kan rukken. Wij gevoelen ze thans inniger dan ooit, en vernieuwen ze met meer vuur dan op den heuglijken dag onzer professie."

Heldhaftige taal in den mond van zwakke vrouwen!

Zij drong, helaas! niet door tot het hart harer verdrukkers, die hoorende doof bleken. Wat deerde het hun ook, dat 37.000 vrouwelijke kloosterlingen tegen wil en dank het haar dierbare heiligdom verlaten moesten; dat duizenden rampzaligen, door wreede ziekten op het krankbed geworpen, den troost, de hulp dier engelachtige wezens zouden derven!

Zij vroegen niet, wat er van de arme vondelingen worden zou, die in haar de liefde vonden, welke ontaarde moeders dien hulpeloozen kleinen ontzegden.

De helden der Revolutie wisten zeer goed, dat al de wonden, der arme menschheid geslagen, door de zachte hand der zusters, zoo niet geheeld, ten minste naar best vermogen verzorgd, en door de meest onbaatzuchtige liefde gebalsemd werden.

Maar de haat, de eenige liefde der Omwenteling,

bleef doof voor de noodkreten der ongelukkigen en voor die hunner voorsprekers, gelijk hij de ooren stopte voor de stem der billijkheid, voor de smeeking der heldinnen, die afstand gedaan hadden van de voorrechten, welke jeugd, schoonheid en hooge geboorte velen harer schonken, ten einde haren Bruidegom en Koning in zijne lijdende ledematen te dienen.

Bij monde van Legendre eischten de Jacobijnen niets meer of minder dan het scheep brengen van al de geestelijken: de zee zou hen wel voor goed weten te bergen in haar schoot.

Vergniaud de woordvoerder der Girondijnen, stelde eene langzame doodstraf boven het korte moordplan van den Jacobijnschen slager. Hij pleitte uit naam zijner partij voor eene bespoedigde deportatie.

De nieuwe teleurstellingen, welke hun telkens werden bereid, dreven de vijanden der Kerk tot wanhoop. Smaad, boeien noch kerker brachten de priesters aan het wankelen.

Zij bleven trouw aan hun plicht en achtten zich zalig, nu het hun gegeven was te lijden om de rechtvaardigheid. Ten einde raad over zooveel onverzettelijke wilskracht, wierp de Revolutie het masker geheel af. „Alleen door haar te verpletteren, zullen wij over de geestelijkheid zegevieren!" riep de afgevaardigde Lojosne in de Wetgevende Vergadering.

Deze woorden waren den meesten leden uit het hart gesproken. Het Christendom, volgens Voltaire door eenige botteriken gesticht en verbreid, bleek en den

geleerden filosofen en hunnen waardigen discipelen te sterk.

De Kerk van Jesus doorstond moedig alle aanvallen, en waggelde niet op hare grondzuilen, nu zoo min als vroeger, toen de „vijf of zes talentvolle mannen” tegen haar het hoofd te pletter liepen.

Een decreet van den 29^{en} Mei beval onder meer: „Een priester, die den eed op de grondwet weigert, wordt verbannen, ingeval twintig kiezers dien maatregel op hem willen zien toegepast.”

De koning, die het lot van elken der duizenden geestelijken niet in handen geven wilde van een twintigtal ellendelingen, maakte gebruik van het schemerschijntje van gezag, 't welk hem gelaten was, en sprak over deze wetsbepaling zijn veto uit.

Hij voorzag wel, hoe duur hem dit zou komen te staan; dat het hem wellicht troon en leven kosten zou. Doch, hoe wankelmoedig en zwak hij anders wezen mocht, ditmaal hield hij voet bij stuk.

Waarom trad hij, van het begin af, niet even krachtdadig op? Waarom behaalde de hem aangeboren goedhartigheid bijna altoos de overwinning op zijne wijsheid, op zijn doorzicht, op de heilzame raadgevingen zijner bloedverwanten en vrienden? Waarom versmaadde hij de middelen, waardoor hij, als een andere Hercules, den draak der Revolutie tijdig den kop had kunnen verpletten? Waarom?

Voor Frankrijk scheen de tijd der goddelijke barmhartigheid verstreken, het uur der vergelding aange-

broken. Gods lankmoedigheid, sedert eeuwen getergd, was uitgeput, en niets bleek meer bij machte, de pijlen Zijner verbolgenheid af te wenden. En wie kan zich Lodewijk XVI in de leeuwenhuid van den reus der fabelleer voorstellen, zonder aan een verscheurend lam te denken?

Had zijn zedelooze voorganger op een vulkaan gedanst met het „wie dan leeft, dan zorgt” op de lippen, hij, de deugdzame, maar zwakke opvolger, die bij de gedachte alleen, dat hij eenmaal de kroon dragen moest, reeds in onmacht viel, was er de man niet naar, om de uitbarsting te voorkomen en het rijk zijner vaderen van volslagen ondergang te redden.

„Geen geloof meer, tenzij aan de republikeinsche deugd!” werd sinds den 10^{en} Augustus 1792 de leus. De tijd voor het „maskers af!” brak voor goed aan. Men zou het gif, in den boezem der natie besloten, meer en meer uitspuwen; m. a. w., de geestelijken, die weigerden in de schaduw van den vrijheidsboom te gaan rusten, en zijn wasdom beletten, dienden uitgeworpen.

Breeder en dichter werden altoos de rijen van priesterlijke geloofshelden, die ver van den vaderlandschen grond het bittere brood der ballingschap moesten gaan eten.

Hartverscheurend zijn de bijzonderheden van het lijden, dat deze beklagenswaardigen doorstonden. Honderden bezweken langs den weg van vermoeienis en uitputting; honderden anderen kwamen om ten gevolge

van de mishandelingen, waaraan zij hadden blootgestaan.

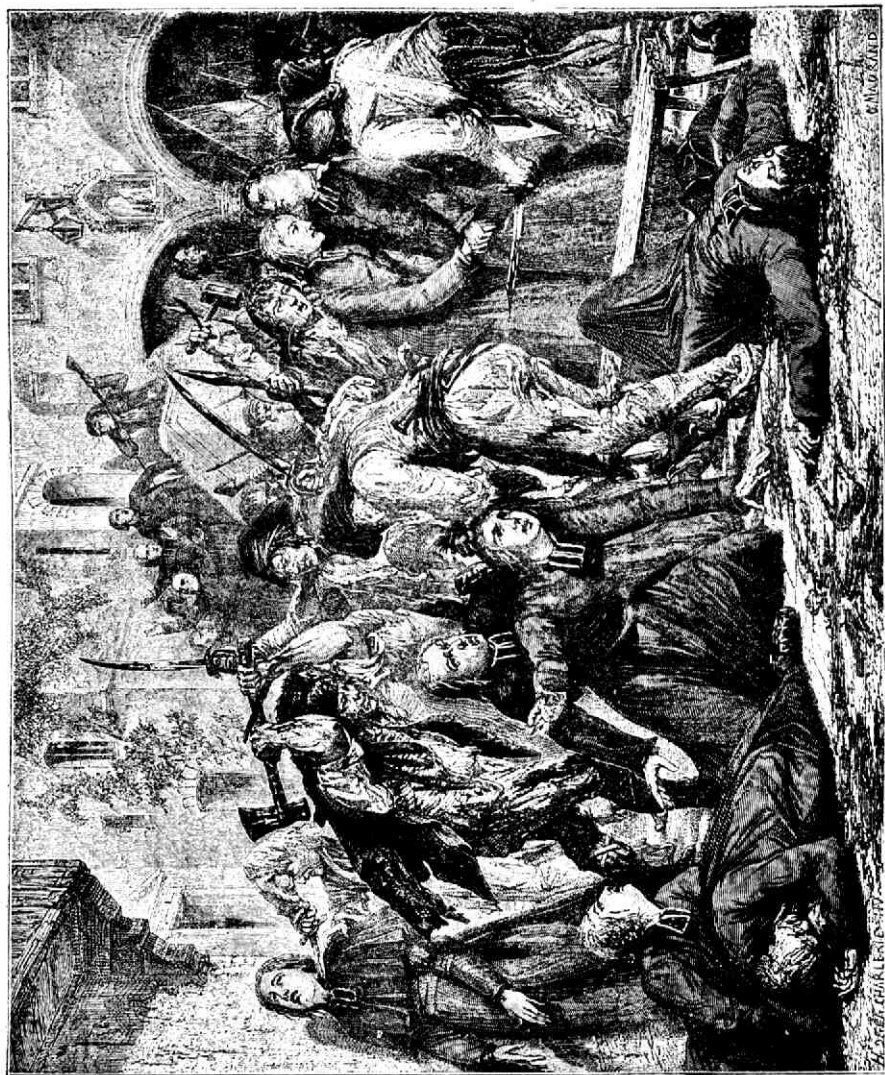
Maar waren zij, die reeds op Franschen bodem de martelkroon verwerven mochten, niet zalig te prijzen, vergeleken bij de duizenden, welke hun leven konden redden? In een vreemd land, te midden van ketters vaak, bezwijkend van honger en dorst, meestal zonder middelen van bestaan, dat was hun lot. Het geld, dat zij bij zich hadden, werd hun, vóór zij de grenzen over gingen, door de sansculotten ontnomen, bezorgd als dezen waren, om in zich zelve het vaderland met nog meer onrechtvaardig goed, met nog meer gestolen goud te verrijken.

De handen die dagelijks het Heilige der heiligen hadden aangeraakt, waren thans verplicht, zich tot de verachtelijkste bezigheden uit te strekken, ten einde het hoog noodige te winnen en niet van gebrek om te komen.

Het decreet van den 26^{en} Augustus had den priesters veertien dagen verleend, om hunne zaken te regelen en zich gereed te maken tot de ballingschap.

Te Parijs werden die veertien dagen tot vier en twintig uren ingekrompen, en toen de geestelijken der hoofdstad een paspoort kwamen vragen, schonk men velen hunner gelegenheid om er op te wachten in de gevangenis.

Wat toch was het geval? 't Was reeds vastgesteld, dat er aan de nationale vrijheid een offer, een bloedig menschenoffer zou gebracht.

MOORD OP DE PRIESTERS.

Het voorstel tot uitroeiing der geestelijkheid, vroeger door den afgevaardigde Lejosne als het meest afdoende middel geprezen, zou nu voor het eerst op vrij groote schaal worden aangewend. „De een raadt u dit, de ander dat, riep Danton zijnen geestverwanten toe, „ik zeg u alleen: Jaagt den koningsgezinden schrik aan!”

Deze raad vond bijval. In koelen bloede werden de noodige maatregelen getroffen voor het welslagen van het helsche plan, door Danton in de verte aangeduid.

Het derde kanonschot, dat op den middag van den 2^{en} September door de straten der hoofdstad voortdreunde, was den bezoldigten moordenaars het sein, dat zij hunne bloedige dagtaak konden beginnen. Zij wisten, wat ze voor iederen vermoorde ontvangen zouden, en dat zij recht hadden op de kleeren der slachtoffers.

Wil men weten, hoe hoog deze schurken een menschenleven schatten? Zij, die gespaard bleven, wijl hunne armelijke plunje niets begeerlijks had, kunnen het ons leeren.

Ruim twee honderd priesters, waaronder grijsaards, van diep in de tachtig, kwamen om door het staal der Septembriseurs.

Het zien om hals brengen dier onschuldigen was voor het harteloos gemeen een verrukkelijk schouwspel. Mannen en vrouwen verdrongen elkander, om getuigen te zijn van dit Kannibalenfeest. Men hoorde de dames burgeressen zich beklagen, dat zij de hoofden

der veroordeelden niet meer konden onderscheiden, toen de duisternissen van den avond eindelijk een sluier wierpen over zooveel gruwelen.

Het klinkt wellicht ongelooflijk, maar de beste bewijsstukken zijn voorhanden, de rekening namelijk der leveranciers, tot staving der waarheid; er werden lampions gekocht, opdat de oogen dier laaggezonken wezens te gast konden gaan op de folteringen en de doodssmartten der gevangenen, al weigerde de dag zijn licht. De met rede en verstand begaafde mensch toonde ook hier in deze furiën der Revolutie, dat hij soms lager staat dan het redelooze dier.

Als men bemerkte, dat de dood al te spoedig intrad, dat de bloeddorstige pret al te gauw een einde nemen zou, werden middelen beraamd, om ze langer te doen duren. Men schaarde zich in twee rijen, waartusschen de slachtoffers werden voortgedreven.

Slechts met het plat van sabel of piek mocht geslagen; alleen de laatsten der rij genoten het voorrecht van het scherp te mogen gebruiken voor den genadeslag.

Toen er te Parijs voorloopig geen priesters of aristocraten meer te vermoorden vielen, werden tachtig boeven, met den titel van Commissaris, naar de verschillende departementen gezonden, ten einde daar de tooneelen der hoofdstad op kleiner schaal te herhalen.

Roland, die naderhand (den 16^{en} November '93) door zelfmoord een einde maakte aan zijn leven, „wjl hij niet langer op eene aarde blijven wilde, door zooveel mis-

dadens bezwaard"; de eerzame Roland, als verzadigd van nagemaakte Romeinsche burgerdeugd, schaamde zich niet, die monsterachtigheden „de uitspattingen van een altoos billijk volk" te noemen. Hij drong er alleen op aan, dat de voortzetting van het bloedbad zou worden gestaakt.

Robespierre en Danton juichten over den triomf des volks. De laatste, minister van Justitie, gaf aan alle steden kennis van hetgeen te Parijs was voorgevallen.

Hij spreekt in zijn circulaire van „woeste samenzweerders, opgesloten in de gevangenissen, en door het volk omgebracht." En verder: „zonder twijfel zal de geheele natie, na de lange reeks van verraderijen, die haar op den rand van den afgrond gevoerd hebben, dit voor het algemeen welzijn zoo noodzakelijk middel ten spoedigste aanwenden. Al de Franschen zullen met de Parijzenaars uitroepen: Wij trekken tegen den vijand op, maar we zullen geen roovers achterlaten, om onze vrouwen en kinderen te vermoorden.

Zoo Danton niet reeds lang het blozen verleerd had, moet bij het neerschrijven dier lage leugens het rood der schaamte zijn gelaat hebben gekleurd!

Hij paste zijn „Onversaagdheid, Onversaagdheid!" ook in het liegen toe, zoo we ten minste „audace" niet liever door „onbeschaamdheid" vertolken willen.

Waren de haat en de bloeddorst thans bevredigd? Verre van daar! Het eerste bedrijf was slechts afgespeeld van het monsterachtig drama, 't welk de Revolutie zou opvoeren.

Het spreekt vanzelf, dat de onverlaten, welke zooveel moorden op hun geweten hadden, niet mochten bemoeilijkt. Zij waren immers werktuigen in de handen van de hoogste rechtvaardigheid geweest!

Het eene decreet volgde op het andere. 't Eerste was nauwelijks afgekondigd, of het tweede was reeds in aantocht. Dat van den 14^{en} Februari (1794) beloofde 100 francs aan wie een priester uitleverde. Dat van den 18^{en} Maart deszelfden jaars beval iederen burger de geestelijken aan te klagen, welke het durfden wagen in Frankrijk weder te keeren, en gebod de benoeming van gezworenen, die binnen vier en twintig uren het doodvonnis over die vermetelen moesten uitspreken.

De wet van den 23^{en} Maart veroordeelt iederen priester of kloosterbroeder, die den eed blijft weigeren tot deportatie naar Sint Vincent.

De 19^e en 21^e October brengen verscherping van al deze decreten. Wie aan een priester schuilplaats verleent, wordt naar eene strafkolonie vervoerd.

De verkoop van kruisen, medailles en andere godsdienstige voorwerpen wordt ten strengste verboden. De beelden der H. Maagd moeten van de hoeken der straten verdwijnen. In plaats van de Gezegendste der vrouwen zal de buste van het gedrocht Marat de ledige nissen vullen en den voorbijgangers de revolutionnaire deugden prediken.

Het banvonnis, over alle priesters geveld, was niet aan alle voltrokken. Ouden van dagen en zij, die met ziekte en groote lichaamsgebreken te kampen hadden,

waren voorloopig verschoond gebleven en gezamenlijk gekerkerd in de hoofdplaatsen der departementen.

Toen de omwenteling ook het minste schijntje van menschelijkheid ontberen en zich onbeschoemd in hare ware gedaante vertoonen kon, verwees zij deze ongelukkigen ter deportatie naar Fransch-Guyana.

We hebben reeds met een enkel woord melding gemaakt van de weergalooze ellenden, waaraan de vroeger verbannen priesters ter prooi waren. Veel harder lot was dezen gedeporteerden voorbehouden.

Zij toonden hun heldenmoed door geduldig te lijden, wat de wreedheid hunner vijanden bedenken kon, en te hunnen opzichte bleek de haat niet minder vindingrijk dan de liefde in het algemeen pleegt te zijn.

Op deze geloofsgetuigen is het fiere legendaire woord; „De garde sterft, maar geeft zich niet over!” ten volle toepasselijk. Zij vormden inderdaad de oude garde van den Koning der koningen. In den strijd voor Hem konden zij wel omkomen tot den laatsten man, doch ontrouw worden aan de vanen van Jesus Christus en Zijne Bruid, de H. Kerk, dat konden zij niet.

Volgen wij in den geest een gedeelte van de moedige helden, welke naar vier verschillende zeehavens werden overgebracht, om van daaruit naar de plaats hunner bestemming te worden ingescheept.

Wij zullen dat gedeelte kiezen, 't welk uit 827 man bestond en op het einde van November den weg naar Rochefort insloeg.

Oneer, honger, dorst, koude, ontberingen van allerlei

aard waren hun deel. Niets van al wat hen kwellen of grieven kon, werd hun gespaard. De leerlingen der filosofen, in wier hart de grimmige haat tegen den godsdienst en zijne bedienaren reeds overvloedige vruchten droeg, beschaamden hunne meesters niet. De schim van den vader der goddeloosheid behoefde niet onrustig rond te waren. Hij kon grinniken van genot, zoo hem de lust daartoe nog niet vergaan was, en juichen over die kinderen, welke het evenbeeld bleken van hem, hun vader. Toen reeds had een rampzalig dichter hem kunnen toezingen, dat zijne mannen, de mannen naar zijn hart, geboren waren.

Te Limoges werden de verkleumde grijsaards — de jongsten onder hen telden meer dan zestig jaren — bij den ingang der stad opgewacht door eene joelende menigte, welke hare voltairiaansche geestigheid eens den vrijen teugel vieren zou.

Zij had allerlei dieren meegebracht, die getooid waren met kerkelijke gewaden. Iedere priester werd aan een dier gekoppeld, en zoo, voorafgegaan door een zwijn, dat de tiare droeg met het opschrift *Paus*, ging het processiesgewijze de straten door.

Wat een triomf, de meest achtenswaardige grijsheid aldus te beschimpen en door het slijk te halen!

Wie een woord van troost, een blik van deernis overhad voor die rampzaligen, boette dit blik zijner menschelijkheid met den dood. Te Saintes o. a. werden drie dienstboden ter guillotine verwezen, wijl zij het durfden onderstaan, dien ongelukkigen eene bete broods

te reiken, en zoo de edele plannen der Revolutie tegen te werken, welke het aanlegde op het uitroeien der Calottins, die het veldwinnen der nieuwe denkbeelden in den weg stonden.

Na onbeschrijflijke ellenden bereikte de deerniswaarde stoet Rochefort, waar zij met de galeiboeven dezelfde gevangenis moesten deelen. Als hun goddelijke Meester werden zij aan Barabbas gelijk, neen, beneden hem gesteld.

Het uitvaagsel der samenleving ontving hen met vloeken en godslasteringen, met al den weerzin van de diepste verdorvenheid tegen de bewonderenswaardigste deugd.

Wanneer zij eindelijk (Januari 1794) zullen ingescheept worden, klinkt het hun als welkomstgroet uit den mond van een der scheepsbevelhebbers tegen: „Schurken, er is bovenmenschenlijke deugd noodig, om je bestaan te dulden!”

En die brave republikein bezat de gevorderde bovenmenschenlijke deugd: hij maakte zijne gevangenen niet *onmiddellijk* af.

Niets welsprekender dan de cijfers, om het lot dier arme geestelijken begrijpelijk te maken. Waren er 827 onder zeil gegaan, binnen tien maanden was hun getal geslonken tot 285.

Ontzettend zijn de bijzonderheden, welke soms tot ons komen, over de behandeling der arme Zwarten, door harteloze slavenjagers van hunne haardstede weggerukt, om in den vreemde gelijk redeloos vee

verkocht te worden. Ons hart krimpt ineen, als we lezen, hoe zij, als koopwaren op elkander getast in de benauwde ruimte tusschendecks, vaak weken en maanden aan de grootste ellenden ter prooi zijn.

Toch is de gouddorst voor de eigenaars dezer slaven altoos een machtige prikkel, om, wel niet uit mensche-lijkheid, maar enkel uit berekening, eenige zorg te dragen voor hunne lading. Dat „ebbenhout” immers vertegenwoordigt eene zekere waarde, en met ieder lijk, dat den vraatzuchtigen haaien ten buit wordt, gaat een gedeelte van de winst over boord.

Bij het overbrengen dezer gedeporteerden gold een prikkel van geheel tegenovergestelden aard. Men diende te zorgen, dat de markt te Guyana niet overvoerd werd met het artikel „onbeëdigd priester.” Daarom werd de les van den jacobijn Legendre niet vergeten!

De luttele kleeding, welke men den ongelukkigen gelaten had, was spoedig in lompen overgegaan. Zij konden zich niet beveiligen tegen de brandende hitte, zich niet beschutten tegen de snerpande koude, die het trage bloed deed verstijven in hunne aderen.

Klonk 's morgens het ruwe bevel: „De gevangenen boven!” dan konden zij er op rekenen, dat ze den geheelen dag moesten doorbrengen binnen eene ruimte, zóó beperkt, dat het hun onmogelijk was zich een oogenblik neer te zetten.

Blootgesteld aan de zengende stralen der zon, of wel geteisterd door de plagen van het gure weder, stonden de hulpelooze grijsaards daar opeengedrongen tot het

bevel zich deed hooren, 't welk hun gebood, af te dalen in het scheepshol.

Tien uren moesten zij doorbrengen binnen zijne nauwe wanden. De versche lucht, die hun door eene kleine opening toestroomde, werd nog vaak afgesneden, doordat de verfijnde wreedheid deze eenige opening dichtstopte, om de reeks hunner kwellingen te vermeerderen.

Geen plaats voor hen, dan om zich op de zijde uit te strekken; de bloote grond was hun rustbed; het noodige dek, ter vrijwaring tegen de nijpende koude, ontbrak geheel.

„Zoo men een hond, gedurende één nacht, in deze verpeste atmosfeer opsluit, zal hij dood of razend zijn!” riep een scheepsdokter uit, die, met inachtneming van de noodige voorzorgsmaatregelen, even den neus binnen deze hel durfde steken. Toch brachten honderden gevangenen er maanden in door, zonder dat iemand naar hen omzag.

En wat voedsel gaf men hun? Hun maaltijd bestond doorgaans uit bedorven eten, 't welk hun bovendien zoo karig werd verstrekt, dat zij smeekten om het overschot van het voeder, den zwijnen van den kapitein voorgeworpen. Deze gunst (!) werd natuurlijk geweigerd.

Ook de troost, welken anderen door smarten en lijden gefolterden mogen smaken, was hun ontzegd.

Wie zich verstoutte een enkel woord te spreken tot een nog rampzaliger lotgenoot, werd in de ijzers gesloten, en wie voor eenigen tijd tot deze straf veroordeeld werd, vernam zijn doodvonnis.

Er heerschte eene akelige grafstilte, slechts afgebroken door de verwenschingen en vloeken der matrozen, het naargeestig krijschen der stormvogels en het een-tonig bruisen der zee. Soms ook klonk de afscheidskreet aan het leven uit den mond van een der vele stervenden.

Geen boek, geen voorwerp van godsdienstige vereering werd geduld. Al wat de ziel kon opbeuren, wat eenige verkwikking brengen kon, was uitgesloten.

O, wel ware het eene hel geweest voor deze zwaar-beproefden, die enkel zee en lucht, beulen en slachtoffers om zich heen zagen, indien het woord van den Apostel in hun binnenste den kreet der natuur niet had overstemd. De oogen ten hemel geslagen en juichend in hunne boeien, herhaalden ze met Paulus: „Het lijden van dezen tijd is niet te vergelijken bij de heerlijkheid, die in ons zal geopenbaard worden!”

Met die woorden op de lippen, met die gevoelens in het hart droegen zij met engelengeduld het ondraaglijke.

De jaarboeken der Kerk vermelden ons, hoe vele martelaren, door de tanden der wilde dieren verscheurd en vermalen werden, onder het handgeklap eener barbaarsche menigte.

Meer dan een *dezer* roemrijke bloedgetuigen stierf smartelijker dood dan zijn voorgangers in de eerste eeuwen des Christendoms. Velen hunner toch werden levend verslonden door het ongedierte.

Heeft men een begrip van zulk een sterven? Kan men zich een mensch voorstellen, in het volle bezit zijner geestvermogens, ter prooi aan zulke vijanden, zonder dat zijne machteloos geworden hand ook maar eene enkele poging vermag aan te wenden, om er zich van te bevrijden?

Hij voelt, hij ziet zijn vleesch wegteren; bemerkt, hoe ieder uur nieuwe kwellingen teelt en het heirleger van die kleine, onverdelgbare moordenaars vermenigvuldigt, en toch, hij is niet in staat leniging, veel minder uitkomst en redding aan te brengen.

Huiveringwekkende gedachte, die ons hart met afgrijzen en deernis vervult!

Werd er een ernstig ziek en was zijn dood zoo goed als zeker, hij kreeg eene plaats in het zoogenaamde hospitaal. Dat men zich door den fraaien klank van dat woord niet van de wijs late brengen! Het hospitaal, door deze onmenschen voor de zieken bestemd, was eene ellendige sloep.

Ze waren daar aan hun lot overgelaten, zonder matras, zonder een handvol stroo zelfs; zonder dekking, zonder de minste verlichting. Geneesmiddelen werden niet verstrekt, geen dokter zag naar hen om. In de uiterste verlatenheid konden zij er het uur der ontbinding afwachten.

De dooden bleven tusschen de levenden liggen, tot het den kapitein gelegen kwam, bevel te geven, tot het in zee werpen der gestorvenen. Bezweken er niet genoeg aan ziekten en ontberingen van allerlei aard,

dan had de gruwzaamheid andere middelen bij de hand, om eene opruiming te bewerken. Door verstikking stierven er soms tientallen in het uur. Dat werd door die beulen de kunstbewerking der groote schoonmaak geheeten.

Zullen wij hier ook nog gewagen van de vierhonderd priesters, die weken, ja maanden lang ten anker lagen op de reede van het eiland Aix?

Matelooze ellende was ook hun deel. Al wat zij van deze wereld zagen, was het dorre zand van Oléron, het uitspansel boven hunne hoofden en de wateren der rusteloos woelende zee om hen. Lompen, afzichtelijke lompen dekten hun vermagerd lijf, pestwalm omzweefde hen in het hol, waar zij bijna voortdurend opgesloten zaten. Als het walgelijk voedsel hun werd voorgeworpen schaarden zij zich in groepen van twaalf, en nuttigden het met vinger en duim.

Men vraagt zich met verwondering af, hoe de rechtvaardige God zooveel gruwelen kon gedoogen; hoe het mogelijk is, dat de zee niet openscheurde en die revolutionnaire monsters levend verslond!

Was het lot van hen, die op bevel van Carrier — een bloeddorstige, die van Frankrijk een groot kerkhof wilde maken — bij menigte direct in de Loire verdronken werden, menschelijkerwijze gesproken niet te benijden?

Een enkel oogenblik en zij waren uit hun lijden verlost, terwijl de gedeporteerden, onder onnoemlijke pijnen, vaak weken en maanden tusschen leven en dood zweefden.

Maar niet allen kwamen om. Sommigen hunner brachten er het leven af. Op schier wonderdadige wijze zegevierde hun gestel op de wreedheid en de moordzucht hunner beulen.

Ongelukkigen! gij waart bevoorrecht te noemen, zoo uw lichaam de prooi was geworden der roofvischen tijdens de lange bange reis, of thans voortgedreven werd, koud en levenloos, door de baren van den Oceaan.

Wat wacht u ginds op Guyana met zijn gevloekt klimaat en zijne schrikwekkende natuur?

Des daags eene brandende zon, die u doet versmachten; des nachts meestal eene geweldige koude, die het bloed in uwe aderen stolt. Nevels en moerasdampen zullen u omhullen als met een giftig kleed; slangen en monsterachtige padden u doen sidderen van angst.

Een heirleger van muskieten, door verstikkende rookwalmen niet te verdrijven, zal u de nachtrust onmogelijk maken, en u pijnigen zonder duur.

De huidworm, tegen wiens aanvallen het beste schoei- sel u niet beschutten kan, zal zich nestelen in uwe voeten, onder de nagels uwer teenen zijne eieren leggen en u folteren dag en nacht.

Kortom, al de plagen dezer aarde zullen u te gelijk kiezen tot hare prooi en uw afgetobd lichaam duizend dooden doen sterven.

Van den kant der menschen geen troost, geen hulp of opbeuring. Slechts koude onverschillige gezichten om u heen.

Erger nog: dikwijls zal de haat u volgen met zijn duivelschen grijnslach en uwe ooren teisteren met zijne vloeken en godslasteringen.

Wanneer het bruisen der zee tot u doordringt, en als een verre groet uit Europa, uit het dierbaar geboorteland u tegenklinkt, dan zult gij tevens herinnerd worden aan den onmetelijken afstand, die u scheidt van wat is samengegroeid met uw hart.

Met tranen in de oogen, de kwellingen van het knagende heimwee in de kranke borst zult gij de handen uitstrekken naar het onbereikbare, tot de Heer in zijne eindelooze barmhartigheid den draad uws levens afsnijdt, en ook u, levend begravene, rampzaligste der stervelingen, oproept tot zijne heerlijkheid.

Dien dag zal er een juichtoon zijn op uwe lippen, want gij zult hem den schoonsten prijzen van uw bestaan! Ziedaar het lot der gedeporteerden, niet in al zijne schrille kleuren, maar naar ons zwak vermogen en naar waarheid afgeschilderd.

Men heeft de fouten en de misslagen der Fransche geestelijkheid breed uitgemeten; men heeft niets verzwegen of vergeten, van wat haar als smaad kon worden aangewreven. De schande van enkele harer leden heeft men doen terugvallen op het gansche lichaam.

Zullen wij protest aanteekenen tegen deze schreeuwende onrechtvaardigheid? Laat ons liever vragen: Is het lijden dezer grijsaards alleen niet voldoende, om de afdwalingen uit te wisschen van hen, die zich vergaten?

Doen de glansen van de martelkroon, welke straalt om den zilveren schedel dezer zeeghaftige bloedgetuigen niet het schandmerk vergeten, dat lauwheid en plichtverzuim, zucht naar aardsch genot, wereldzin en het afwijken van den rechten weg op het gezalfde hoofd van sommigen drukte?

Het meest doorslaande bewijs, dat het bederf der eeuw niet zoo diep was doorgedrongen in den boezem der geestelijkheid, als de vijanden van onzen heiligen godsdienst boudweg beweren, is juist de standvastigheid dezer duizenden martelaars, die het heerlijke woord van den grooten Pius de VII^{de} : „De kerk van Frankrijk schenkt meer bloedgetuigen aan den Hemel dan geheel het overig Europa”, wisten te staven.

Waren de Fransche priesters wezenlijk zoo bedorven geweest, als men voorgeeft; waren zij met zulk eene ongeneeslijke blindheid geslagen geweest, voor al wat het hemelsche betrof; hadden zij slechts meer oog gehad voor het aardsche en de kortstondige vreugde dezer wereld, zij hadden niet kunnen verduren, wat zij verduurd hebben. Zij zouden geen slachtoffers van, maar willooze werktuigen in de handen der volksmenners geworden zijn.

Men had ze zien optreden als machtige bondgenooten van het leger der goddeloosheid, om Frankrijk sneller en met meer zekerheid neer te storten in den afgrond, op welks boorden het gebracht was door de filosofen en hunne leerlingen.

Zou de Heer aan onwaardige en trouwelooze die-

naren, die slechts acht sloegen op hetgeen bloeit in den tijd en het heiligdom ten oneer verstrekten, zoo heerlijk eene martelkroon hebben willen schenken?

Neen, een dood als de hunne kon niet de echo zijn van een slecht leven. Wie van deze geestelijken inderdaad bedorven was, sloot zich bij de Omwenteling aan en werd een harer huurlingen, zooals Chabot, Lebon, Roux, Bernard, enz.

Hij zonk weg in den poel der bedorvenheid als een Bernard, die eenmaal in de Nationale Vergadering durfde reppen van „de erfsmet des priesterschaps, welke hem aankleefde.”

Wie zich door lichtzinnigheid en aardschgezindheid had laten verleiden, om tot op zekere hoogte twee heeren te dienen: God en de wereld, hem werden door de vervolging de oogen geopend, en hij keerde met een rouwmoedig hart terug tot zijn plicht.

In den smeltkroes van het lijden werd hij gezuiverd van den roest der ondeugden en afdwalingen, en bracht met de velen, die de heiligheid van hunnen staat immer hoog gehouden hadden, den Heer edelmoedig het offer zijns levens.

Dus, meenen wij, is de zuivere waarheid, die door haat en vooroordeel wel een wijl verduisterd worden kan, maar daarna te schitterender de nevelen der dwaling en des lasters verscheurt, en stralen blijft in ongevleekten luister de eeuwen door.

II.

Diet enkel in hare duizenden martelaren, die door de guillotine, den kogel of op andere wijze het leven lieten voor plicht en geweten, wist de Kerk van Frankrijk onwelkbare lauweren te winnen.

Honderden harer kinderen hadden alles veil, om hunne broeders te troosten en te sterken. Gelijk Paulus moeite noch gevaren ontzag en zijn leven aanhoudend in de waagschaal stelde, ten einde velen voor Christus te winnen, zoo gingen onderscheidene priesters van huis tot huis, van wijk tot wijk, van stad tot stad. Zij brachten met gevaar van leven en vrijheid, enkel en alleen gedreven door hun zucht tot redding der zielen, vrijgekocht door Jesus' Bloed, heul en troost aan de schapen, welke, zonder herder, aan duizend verzoe-kingen waren blootgesteld.

Zij vormden de keurbende, die, met de wapenrusting Gods bekleed, onbeschroomd den vijand tegemoet trad.

Zelfs gedurende de heftigste periode van het Schrikbewind toefden op verschillende plaatsen religieuzen van beider geslacht.

In het geheim volgden zij hunnen regel. De decreten der godsdiensthaters konden wel door eene enkele bepaling vijftig duizend kloosterlingen van hunne rechtmatige bezittingen berooven en hen op straat werpen, zij vermochten niet, spijt het heirleger van spionnen en handlangers, de schoone bloem der kloosterorden uit den vruchtbaren Franschen bodem te rukken. Zij kon vertrapt en vertreden, niet vernietigd worden.

De vrome lofzangen der Gode toegewijde maagden kdommen evenzeer als vroeger in de gelukkigste, rustigste dagen ten hemel.

Dat wisten de vervolgers zeer goed. Maar zij stonden onmachtig tegenover dezen, welke alleen gewappend waren met het gebed.

Wie weet, of het niet op de smeekingen dier reine zielen was, dat Frankrijk niet dieper afdaalde in den afgrond der zedeloosheid en barbaarschheid. Wie weet, of de barmhartige God, altijd geneigd tot ontferming, die ter wille van eenige rechtvaardigen Sodoma en Gomorrha zou gespaard hebben, ter wille van haar de jaren van verschrikking en ellenden niet bekort heeft!

Meer dan bovenmenselijke moed en geestkracht werden in dien tijd van den priester gevorderd, die aan de zaligheid zijns naasten wilde arbeiden.

Niet minder werden doodsverachting en onthechting van het aardsche geëischt van ieder, die een bedienaar

van den godsdienst schuilplaats wilde verstrekken en onderhoud. Verraad toch gold in dit geval voor eene burgerdeugd.

Wie een geestelijke in de handen zijner vervolgers overleverde, mocht niet enkel op de vastgestelde premie rekenen, hij kwam bovendien in hooge gunst bij hen, die naar willekeur over dood en leven beschikten.

Als schimmen slopen de spionnen voortdurend om de woningen der verdachten. Dag en nacht, lagen zij in hinderlaag, en namen alle middelen te baat, om de een of andere prooi machtig te worden en zoo het Judasloon te winnen.

Dienstboden verrieden hunne meesters, bloedverwanten hunne bloedverwanten. Naast treffende voorbeelden van trouw en gehechtheid zag men de laagheid vaak in hare gansche verachtelijkheid optreden.

Plotseling meestal drongen de sansculotten de huizen binnen en doorsnuffelden alle hoeken en kasten. Werd er niets gevonden, dat stof tot eenige aanklacht opleverde, zij wisten zich schadeloos te stellen voor de vergeefsche moeite door hunne verniel- en hebzucht den vrijen teugel te vieren.

Doch al de gevaren, waaraan hij zich blootstelde, konden in de borst van den priester het apostolisch vuur niet dooven, zoomin als zij den Katholieken konden belletten hem hunne gastvrije woningen te ontsluiten.

In kelders en verborgen kasten, in duiventil en hoenderhok, in geheime vertrekken en tusschen dubbele wanden, overal hielden zich priesters schuil.

De vindingrijke liefde was onuitputtelijk in het scheppen van de vreemdsoortigste schuilhoeken.

Laten wij trachten, door het vermelden van eenige bijzonderheden uit het roemrijk apostolaat van eenige geestelijken een denkbeeld te geven van de zelfopofferende naastenmin, welke zoo menig onversaagd priester dreef, om zijne veiligheid er aan te wagen, en te midden van de grijpende wolven, wier offer hij zonder twijfel den een of anderen dag worden moest, de verstrooide kudde van Jesus Christus te weiden en te beschermen.

Ons geloof zal versterkt worden, als wij het heerlijk voorbeeld zien van hen, die zoo dikwijls, in strijd met de waarheid, werden afgeschilderd als nietswaardigen, alleen bedacht op het bijeenscharen der hun toekomende tienden; als ellendelingen, zonder hart voor de nooden des volks.

Wat velen hunner volbrachten in de ure des gevaars, maakt de lasterlijke aantijgingen te schande van hen, die de geestelijkheid naar het hoofd slingerden, dat zij enkel schenen te leven, om zich vet te mesten met het zweet en het bloed der rampzaligen, wier eenig voedsel bestond uit een walgelijk mengsel van zemelen en zand, gelijk zij zeggen.

Aan hunne vertelling ontbreekt alleen nog het sprookje, dat de nooit volprezen Revolutie den nimmer verwezenlijkten wensch van Hendrik IV een feit deed worden en door haar toedoen iedere Franschman des Zondags altoos eene kip in den pot stopte.

Onder allerlei vermomming doorkruisten de priesters

het land. Ieder departement, iedere stad, ieder dorp dikwijls had in zijn midden één of meer geestelijken, die alles veil hadden, om hier de pasgeborenen in het bad der wedergeboorte te reinigen, daar den huwelijkszegen uit te spreken over een echtpaar, ginds den stervenden den overgang tot beter vaderland te vergemakkelijken en hen ter zijde te staan in den laatsten beslissenden strijd.

Nu als marskramer, dan als landbouwer gekleed; hier verschijnend in het nederig werkmanspak, elders het uiterlijk aannemend van een soldaat der republiek, wien snorren, blinkend wapentuig en martiaal voorkomen slechts dienden, om de zegeningen van den God des vredes te brengen in de harten van zooveel ongelukkigen, die van den kant der menschen niets meer te verwachten hadden dan hoon en dood.

De christelijke liefde was den haat te sterk. De sluwe organisatie van het duivelachtigst verradersstelsel moest de vlag strijken voor de vrome listen van den godsdienstigen ijver. Hij verkloekte de meest geslepen boosheid.

Het duizendarmig monster, dat overal rondgreep, en over allerlei hulpmiddelen kon beschikken, moest knarsetandend zijne onmacht erkennen tegenover zooveel moed en doodsverachting.

Onder de menigte voorbeelden, welke voor het grijpen liggen, kiezen wij er eenige. Zijn zij weinige, ze kunnen ten minste een denkbeeld geven van wat onvermeld moest blijven in deze bladzijden.

Wij zullen enkele oogenblikken de schreden volgen van sommige onversaagde priesters, die, met de sansculotten op de hielen, de woningen binnengingen, om hun heilig ambt uit te oefenen.

De mannen der Omwenteling plunderden de geschiedenis van Grieken en Romeinen, om fraai klinkende namen te vinden; de gansche Oudheid betaalde onder dat opzicht tol aan de nieuwbakken heldenteelt.

Schoenlappers en verdere vertegenwoordigers van dit of dat min geacht handwerk, die meestal van beruchte dronkaards en straatberoemdheden in volijverige dienaars der heilige Republiek waren verkeerd, tooiden zich met de namen van de grootste mannen uit de historie.

Het wemelde van Miltiadessen en Pausaniassen, van Aristidessen en Leonidassen; de Brutussen, Publicola's, Cincinnatussen en Regulussen schitterden daarneven.

De echtgenooten en de dochters der nieuwe grootheden wilden bij hare vaders of echtgenooten niet achterblijven. De Tullia's, Portia's, Clelia's en Cornelia's waren verre van schaarsch. Het behoeft zeker niet gezegd, dat ook de naam Lucretia opgeld deed. De eerbare burgeressen toch, schoon niet najverig op de deugd der bekende Romeinsche dame, wilden ten minste den schijn bewaren.

Op den klank der namen afgaande, zou men gezworen hebben, dat al wat „de Oudheid grootsch en roemrijkst had”, ten tijde der Revolutie duizendvoudig herleefde.

Maar wij weten, waarin de roem en de grootheid

van deze weidsche titelsvoerende lieden bestond. Wij kennen hunne glorieijke wapenfeiten, het vermoorden van schuldellooze priesters, wier eenig verdedigingsmiddel het gebed was; van vrouwen en kinderen, die weerloos stonden tegenover gewapende beulen zonder menschelijkheid.

Zoekt men voorbeelden van echten heldenmoed, die schande en dood trotseert, die nooit van wijken weet, als de vervulling van een plicht tot volharding spoort en doorzetten, dan vindt men deze in de eerste plaats bij de gehoonde geestelijkheid. Zij herdoopten zich niet in Scaevola etc. etc., maar door hunne daden stelden zij meermalen de Scaevola's van alle tijden in de schaduw.

Pater Séguin, de apostel van Picardië, was een der grootsche typen van de helden onder de Fransche priesters tijdens de Omwenteling.

In het nijpendst doodsgevaar verloor hij niets van zijne tegenwoordigheid van geest. Door een vroolijken zet redde hij meer dan eens zijn voor anderen zoo kostbaar leven.

Een verrader bracht zekeren dag aan den hoofdman eener bende sansculotten de tijding, dat de zwartrok, op wien reeds zoo lang vergeefs jacht gemaakt was, zich in de nabijheid ophield.

Dadelijk riep de ijverige aanvoerder zijne mannen

samen, en deelde hun in weinig woorden mede, wat het doel zou zijn van den tocht. Allen zwoeren plectig, dat de prooi hun ditmaal niet ontsnappen zou. De gegevens omtrent des paters signalement en schuilplaats waren bovendien te zeker, dan dat men zich daarin vergissen kon.

Voorwaarts ging het in den versnelden pas, met een licht hart, want de looze vos, die vroeger aan alle stroppen en strikken wist te ontkomen, zou thans buiten twijfel vanzelf in het net loopen. Men scheen zich inderdaad niet bedrogen te hebben. Spoedig was men het wild op het spoor.

De pater, die slechts eenige seconden behoefde, om zijne kansen te berekenen, en het hachelijke van zijn toestand duidelijk inzag, verzon onder het loopen een list, waarop niemand, en allermint zijne vervolgers, verdacht waren.

In plaats van het dorp te ontwijken, dat hem de republikeinsche speurhonden op de hielen zond, en ver van die plaats een goed heenkomen te zoeken, ging hij er, na een kleinen omweg, regelrecht op aan.

Als wist hij van den prins geen kwaad, stapte hij met bedaarden tred door de kom der gemeente, en trad de woning van den hoofdman der hem nazittende Jacobijnen binnen, die vruchteloos met zijne bende den ganschen omtrek afjoeg.

Tegen den avond kwam de man, natuurlijk met ledige handen, buiten adem en geheel bezweet te zijnent terug. Met eene hartgrondige vervloeking aan het adres

der calottins in het algemeen, en aan dat van dezen in het bijzonder, die hem voor de zooveelste maal te slim was, wierp hij zich geheel gekleed te bed.

En de pater? Neen, ik vertel geen sprookje, maar de zuivere waarheid, de pater zat verborgen — onder de legerstede van den afgetobden sansculotte.

Hij verliet, toen deze door zijn luid gesnork te kennen gaf, dat een weldadige slaap hem de vermoeienissen en teleurstellingen van den dag deed vergeten, ongehinderd het huis.

Een anderen keer bestond de pater een niet minder stout stuk. Met eene groote zweep in de hand en als voerman gekleed, trad hij de woning van den burgemeester van zeker dorp op klaarlichten dag binnen. Hij moest een paar strengen touw koopen, maar vergiste zich — dwalen is menschelijk! — in het rechte nummer van het huis.

Eerst toen hij op vrij stumperige manier zijn verlangen geuit had, bemerkte hij zijne misvatting.

De duizend en één verontschuldigen, welke hij aanvoerde, mochten niet baten. Mijnheer de maire, die, in theorie wel te verstaan, druk offerde aan de algemeene gelijkheid, was niet weinig uit zijn humeur, dat zoo'n domme voerman hem, een der hechte steunpilaren der Revolutie, voor een ellendig touwslager verslijten dorst.

Hij stortte de fiolen zijner gramschap over den botterik uit, en wees hem, onder een vloed van grove scheldwoorden, het juiste adres.

Geheel uit het veld geslagen en sidderend over al zijne leden, wendde de onnoozele voerman zijne schreden naar de aangeduide woning, wier drempel hij betrad, God dankend voor het welslagen zijner pogingen.

Wat toch was het geval? Nu was hij veilig, waar zijne geestelijke hulp dringend gevorderd werd: in het huis namelijk van een stervende, wiens laatste biecht hij kon hooren, en die, vóór een uur verstreken was, gesterkt en gelukkig in zijne armen den laatsten adem uitblies.

Wie kon pater Charles Roland, van de orde der ongeschoeide Carmelieten, iets ten laste leggen? Hij zelf was zoo volkomen van zijn onschuld overtuigd, dat hij zijnen vrienden en bloedverwanten, die hem rieden Salon, zijne geboorteplaats, te verlaten had geantwoord: „Wat zou ik vreezen? Ik heb niemand leed gedaan!”

Alsof het verspreiden van den goeden geur van Christus, het uitmunten in weldoen en reine godsvrucht geen redenen te over waren voor de sansculotten, om iemand, die bovendien priester-kloosterling was, te haten uit het diepste hunner zwarte ziel!

Toch liet hij zich door het dringend aanhouden zijner dierbaren, welke den waren aard der revolutionnaires beter kenden, eindelijk bewegen, naar veiliger woonstede om te zien. Te laat, helaas!

In den morgen van den 20^{en} Februari (1793) zou hij vertrekken. Met zijn brevier, den eenigen reisgezel, waaraan hij behoefte gevoelde, ondernam hij den tocht.

Ongeveer duizend schreden kon hij afgelegd hebben, toen hij overvallen werd door een bloeddorstige bende, die, op welke wijze doet niets ter zake, van zijn heengaan kennis droeg, en zich in hinderlaag gelegd had, om hem te grijpen.

Hij werd onbarmhartig gekneveld en naar Salon teruggevoerd. Eer er drie kwartier verlopen waren, zuchtte hij in de gevangenis van het stadje, tot groote verslagenheid van bijna al de bewoners.

Dien dag werden drie leeken van dezelfde plaats bij hem opgesloten. Traag kropen voor de gekerkerden, die zich geen van allen iets te verwijten hadden, tenzij de halmsmisdaad van deugdzaam te zijn, de lange bange uren voorbij.

Zij hoorden, hoe hunne familieleden en kennissen bij het gemeentebestuur met luid geroep hunne invrijheidstelling vorderden, welke verdaagd werd tot den volgenden ochtend.

Tegen half elf 's avonds kwam de hoofdman der bende, die hen gevangen nam, hun gebieden, van onmiddellijk met hem en zijne manschappen op weg te gaan naar Marseille, waar zij voor de rechtbank moesten verschijnen.

Zwijgend en met de grootste behoedzaamheid gingen de gewapenden met hunne gevangenen, wier beulen zij weldra zouden worden, door de eenzaamste wijken

van het sluimerend Salon, dat geenszins verdacht was op eene gruweldaad, als in het eigen uur volbracht zou worden.

Even buiten het stadje verhief zich eene kapel, toegewijd aan de H. Maagd. Bij dit heiligdom van de Moeder des Heeren maakten de booswichten halt en beraadslaagden een oogenblik over het volvoeren hunner helsche voornemens. Want sinds den morgen stond het reeds bij hen vast, dat er schijn noch schaduw van rechtsgeding zou zijn voor dezen Calottin en zijne drie gezellen. Zonder vorm van proces moesten zij om hals gebracht.

Een paar der ellendelingen verwijderden zich en kwamen spoedig terug met eenige stevige koorden.

't Was den pater geen raadsel, waartoe die zouden dienen. „Mijne vrienden”, sprak hij tot zijne lotgenooten „het gewichtigst uur van ons bestaan is daar. Beveelt uwe zielen den barmhartigen God aan, Die ons voor een kortstondig lijden zal tooien met eene onvergankelijke kroon!”

Men gunde hem geen tijd, om zijne toespraak te vervolgen. Voort ging het in vliegende vaart. Sabel- en stokslagen dreven de slachtoffers tot spoed, en weldra was men op de plek, welke getuige zou zijn van den moord, op schuldelloozen gepleegd. Hier verhief zich een reusachtige moerbezieboom, wiens takken voor galg bestemd waren.

Terwijl de pater voortging, onder de beschimpingen en de smaadreuen der beulen, zijne lotgenooten tot

christelijke onderwerping aan te manen, en hun moed insprak door te wijzen op beter leven, begonnen de sansculotten de gevangenen van hunne kleederen te ontdoen.

Een der drie leeken, Louis Mile, kleermaker van beroep, beantwoordde in geen en deele aan de voorstelling, welke men zich van de leden van dit nuttig gilde pleegt te vormen.

Groot, zwaar gebouwd, forsch gespierd, scheen hij door de natuur eer aangewezen tot het heffen van den wichtigen voorhamer dan tot het hanteeren der nietige naald.

In de volle kracht des levens zich als een lam ter slachtbank te laten voeren, was te veel gevorderd van zijne deugd, of hoe men het noemen wil.

Toen twee der bandieten hem ontdaan hadden van zijn jas, gaf hij beiden onverwachts zóó de volle laag, dat zij half dood ten gronde tuimelden. Gebruik makend van de algemeene verwarring, door zijn plotselingen uitval ontstaan, verdween hij ras in de olijfboschen van den omtrek.

Eenige geweerkogels, op goed geluk af den onversaagden kleermaker in het duister nagezonden, deerden slechts enkele twijgen.

Woedend over het ontsnappen van één hunner slachtoffers, putten de beulen hunne wreedheid uit op den armen pater.

Werden zijne twee gezellen zonder meer opgehangen, hem kerfden en verscheurden zij onder het uitbraken

van de afschuwelijkste verwenschingen en godslasteringen. Levend sneed men hem duim en voorsten vinger af, om hem te straffen, naar men zei, dat hij daarmede vroeger de H. Hostie had durven vasthouden.

Zonder een kreet te slaken doorstond de vrome martelaar al deze folteringën. Met een „Vader, vergeef het hun” op de lippen, gaf hij den geest.

De mantel alleen van den pater, 's anderendaags op de plaats van den moord teruggevonden, toonde de sporen van 72 sabelhouwen. Ook hier vierde de monsterachtige haat tegen den godsdienst en zijne dienaren weer een schoonen triomf! Doch ook hier strengelden Gods Engelen onwelkbare kransen om het hoofd van drie zalige bloedgetuigen.

De Eerwaarde Heer Passenau was een weinig hoog in de schouders, aan welk lichaamsgebrek hij, gelijk al zijne lotgenooten in het Zuiden van Frankrijk, den bijnaam van „prins” dankte.

Evenals de meeste bultenaars was hij bovendien klein van postuur. Tijdens de Omwenteling droeg hij voortdurend de uniform van de nationale garde en was wijd en zijd bekend als „de grenadier”.

Deze kleine gebochelde priester, zoo stiefmoederlijk door de natuur bedeed, beschikte over eene onuitputtelijke dosis geestigheid, welke menig rechtgaande

hem benijden mocht. Van zijne wanstaltigheid bediende hij zich, om de republikeinen openlijk te verschalken.

Honderden, die op weg waren naar het schavot, begroetten in den misvormden, dwergachtigen grenadier een Engel des Heeren, welke hun de laatste schreden op den pijnlijken levensweg verzoette, hun heimelijk de H. Absolutie schonk en de poorten des hemels ontsloot. Zijne verschijning alleen was voor de ongelukkigen een lichtstraal uit den hooge, welke hun hart vervulde met blijde hoop en frisschen moed.

Er brak eene besmettelijke ziekte uit, die geweldig om zich heen greep, vele slachtoffers maakte en den kleinen priester handen vol werk gaf.

Met de H. Ciborie in de patroentasch spoedde hij van het eene huis naar het andere. De nood, waarin de lijdenden verkeerden en zijn brandende zielenijver deden hem de gewone voorzichtigheid uit het oog verliezen.

Te veel vertrouwend op zijne uitstekende vermoeding, gaf hij geen acht op de sansculottten, die zijne gedragingen bespiedden en zijn gaan en komen vol wantrouwen gadesloegen. Vóór hij er op verdacht kon zijn, bevond hij zich bij het verlaten eener woning plotseling te midden eener bende republikeinen, welke hem niet zeer kameraadschappelijk verwelkomden.

Uitmuntend kwam hem de aangeboren gevatheid nu te stade. In een oogwenk had hij zijn toestand overzien en de te volgen gedragslijn afgebakend.

Hij behield zijne kalmte en gewone goede luim, en

riep, vóór hem eene enkele onbescheiden vraag kon gesteld, op luchtigen toon: „Uit den weg, uit den weg! Al heeft de republiek allen voorrechten den nekslag gegeven, het privilege der bultenaars bleef in eere. Daaraan heeft zij heel wijselijk niet getornd en zal zij ook in de toekomst niet tornen. Plaats dus voor den prins, vrienden! 't Is de grenadier, die het u beveelt!”

Een uitbundig gelach steeg uit de hem omringenden op. De dreigende blikken en gebaren waren als bij tooverslag verdwenen; de vroolijkheid werkte zoo aanstekelijk, dat het in geen enkel hoofd meer opkwam den kleinen, oolijken snaak verder te onderfragen. Onder potsierlijk eerbetoon gunde men „den prins” een doortocht, die, links en rechts buigend, veilig het wespennest ontkwam, en elders de troostmidelen der H. Kerk ging brengen.

Waardig sluiten de twee volgende voorbeelden zich bij het voorgaande aan. De Eerwaarde Heer Trouillard was, terwijl hij zijne herderlijke bediening waarnam, in de strikken zijner vijanden geloopen.

De woeste bende, welke hem in haar midden voort-sleurde, was samengesteld uit hardvochtige en bloed-dorstige krijgers.

Reeds twintigmaal hadden zij op het punt gestaan, den priester aan sabel of bajonet te rijgen, doch 't was

telkens bij de bedreiging gebleven. Daar komen ze een dorp binnen, en de altoos dorstige sansculotten doen zich weldra te goed aan den wijn, dien zij bij de voornaamste ingezetenen lieten opeischen.

„Hier, zwartrok! neem ook een glas”, riep een der zwelgers, bij wien de wijndampen de gemoedelijkheid deden bovendrijven, en hij bood met onvaste hand den priester zijn glas, gevuld tot den rand.

„Drink niet daaruit, Calottin,” schreeuwde een andere van den troep, want de kerel lijdt aan eene besmettelijke huidziekte.”

„Op uwe gezondheid, vriend,” sprak de geestelijke kalm tot den dronkaard, en ledigde rustig het glas.

Zich daarop met lachend gelaat tot den bezorgden raadgever wendend, vervolgde hij: „Beste man, de kwaal van uw vriend zal zich moeten haasten, zoo ze mij plagen wil.”

Hij sprak als ziener, want denzelfden dag nog viel de onverschrokken apostel onder het staal zijner vijanden.

Een ander pastoor werd door eene bende republiken in het open veld nagezet. Hij beschikte echter over een paar zoo stevige en vlugge onderdanen, dat hij al zijne vervolgers, op ééne uitzondering na, ver achter zich liet. Eén soldaat bleef hem met de grootste hardnekkigheid volgen, zelfs toen zijne makkers reeds lang den koop opgegeven hadden. Hij moest en zou het opgejaagde zwarte wild vangen, naar het scheen.

De priester komt aan eene snel vlietende beek,

welke door de aanhoudende regens tot eene kleine rivier gezwollen was.

Met een forschen sprong bereikt hij den tegenovergestelden oever, maar terwijl hij den zoom van een herbergzaam woud nadert, hoort hij achter zich een benauwd hulpgeschrei.

Hij wendt het hoofd, en ziet den ijverigen dienaar der Revolutie in wanhopige worsteling met het wienende nat. De man is verloren, zoo er niet onmiddellijk hulp wordt geschaft. De priester bedenkt zich geen oogenblik. Hij ijlt terug op zijne schreden, springt te water, en brengt zijn vervolger op het droge.

De sansculotte is binnen weinige minuten gekomen. „Hoor eens, vriend,” zegt de pastoor, „ik vorder geene dankbaarheid voor dezen kleinen dienst. Flink doorstappen is ons beiden noodig, willen we ons de koorts van het lijf houden.

Wees echter billijk en zet me niet na, eer ik mijn vroegeren voorsprong herwonnen heb.”

Met deze woorden liet hij den verbluftten soldaat alleen.

Maakte het bewonderenswaardig gedrag van den edelen priester, die de les van den goddelijken Heiland „Doe wel, aan wie u haten,” zoo heerlijk in toepassing bracht, indruk op het hart van zijn gezworen vijand?

We weten het niet. Tot eer der menschheid dient echter gezegd, dat ook de sansculotte den stormpas aannam, maar dat zijne richting de tegengestelde van die des pastoors was.

Toen de storm, tegen de geestelijken, welke den eed op de Constitutie weigerden, steeds heviger werd, en deze trouwe herders eindelijk dwong hunne dierbare kudden vaarwel te zeggen, hadden een achttal priesters zich teruggetrokken in het nederige dorpje Naves (Ardèche).

De orkaan, die over Frankrijk heenvoer, dreigde hen niet met verderf en dood in deze stille afzondering. Vergeten door de menschen, leefden zij er in de eenzaamheid met God, hunne uren verdeelend tusschen het gebed en de studie.

Het verraad, dat overal rondsloop, en alle booze driften en hartstochten in zijn dienst had, ontdekte helaas! al te spoedig de prooi, welke voor de sansculottische moordenaars ook hier te bemachtigen viel.

„Een spion heeft al uwe gangen gadegeslagen, en u verraden. Weest op uwe hoede, want uwe vervolgers slapen niet!” dus werd hun op zekeren morgen gemeld. Zij handelden volgens dien raad en waren op hunne hoede.

Door trouwe vrienden gewaarschuwd, als het minste gevaar dreigde, verscholen zij zich in eene grot, die door ruwe steenklompen, welke er om heen verspreid lagen, en een gordijn van levend groen, waarmede zij omhangen was, ongenaakbaar en tevens onvindbaar heeten mocht. Al deze voorzorgen baatten niets!

De vijand wist de waakzaamheid hunner beschermers te verschalken, en terwijl de niets kwaads vermoedende priesters in het stille vreedzame dorpskerkje

hunne getijden lazen, stormden de republikeinen eensklaps met vervaarlijk geschreeuw naar binnen.

Zonder tegenstand lieten de geestelijken zich in boeien slaan en opsluiten in het raadhuis der gemeente.

De rechter, die uitspraak doen moest in het rechts-geding, hun aangedaan, was een zeer bezadigd man, wiens eigen broeder met eere het geestelijk gewaad droeg.

Wat legde men den gevangenen ten laste? Zij hadden hunne parochie verlaten, achtten den eed op de Constitutie in strijd met de uitspraken van het hoogste kerkelijk gezag op aarde; weigerden gehoorzaamheid in datgene, wat ze voor ongeoorloofd hielden. Verdienden zij deswege den dood?

De rechter weigerde het „schuldig” over hen uit te spreken, al druischte dat in tegen het verlangen der moordlustige republikeinen, die niets liever wenschten, dan hunne wreedheid aan deze schuldellozen den vrijen teugel te vieren.

Maar de invrijheidstelling volgde evenmin als het doodvonnis. Hoe dat kwam? Vóór daartoe kon overgegaan, had een hooger rechterlijk ambtenaar, met beter republikeinsch bloed in de aderen zijne intrede gedaan in het dorp. Hij wilde van geen loslaten hooren, doch deed evenwel ook geen uitspraak naar het hart der bloeddorstige menigte. De man der wet reisde naar elders, de priesters bleven gekerkerd en brachten in de grootste spanning eenige treurige dagen door.

Wat zal ons lot zijn? vroegen zij zich af, en de nabijheid der sansculotten, die dag en nacht om hunne

gevangenis slopen als hongerige wolven om de schaapskooi, spelde weinig goeds.

Omstreeks den middag van den 14^{en} Juli schoolde eene woeste menigte voor het raadhuis samen en eischte onder moordgeschrei de uitlevering der Calottins.

Toen aan hunne vordering geen gehoor werd gegeven, liepen zij de deuren open, stormden de gang in, en stonden weldra voor het vertrek, dat den priesters tot kerker diende. De Eerwaarde Heer Bravard, die onmiddellijk voorzag, wat het einde wezen zou, trad op zijne lotgenooten toe en sprak: „Lieve vrienden, ons laatste uur slaat. Laten we ons voorbereiden tot sterven!”

Die voorbereiding moest kort zijn en kon dat gelukkig wezen, wijl zij reeds maanden lang de overtuiging met zich omgedragen hadden, dat het ieder oogenblik voor hen klinken kon: „Zie, de Bruidegom komt!” en zij als de wijze maagden gereed waren.

Toen de laatste hinderpaal uit den weg was geruimd en het republikeinsche grauw zich meester zag van het terrein, door het wettig gezag onverdedigd gelaten, werden de geloofshelden naar buiten gesleurd.

De eerste drie, welke aangegrepen werden, waren de Eerw. Heeren Claudius Bravard, Lejeune en Clémenceau de la Bouillerie.

Onder scheldwoorden, vloeken en allerlei onwaardige behandelingen dreef men dit drietal voort naar eene open plaats, ongeveer vijftig schreden van het raadhuis verwijderd.

Deze plaats was voor de uitvoering van het vonnis bestemd.

Een der beulen spuwde den Eerw. Heer Bravard, een grijsaard van 70 jaren, in het eerbiedwaardig gelaat.

Met een glimlach antwoordde de ouderling op dezen menschonteerenden smaad en verdroeg gelaten, wat zijn goddelijk Voorbeeld eenmaal zwijgend en onderworpen had doorstaan. Kalm bad hij voort aan zijn rozenkrans, tot de marteldood zijne tong deed verstijven. De ellendeling, die hem den genadeslag toebracht getuigde later, door wroeging verscheurd: „O, de mijne (mijn slachtoffer) ging recht naar het Paradijs.”

De Eerwaarde Heer Lejeune ontving van een der soldaten een kaakslag. Jonger en vuriger van aard dan zijn metgezel Bravard, vergat hij zich een oogenblik en slingerde dien beulsknecht het woord „ellendeling!” naar het hoofd.

Maar weldra herinnerde ook hij zich den Man van smarten, Die zich als een lam ter strafplaats voeren liet.

De bos der verontwaardiging week van zijne wangen, de gloed des toorns in zijn oog verglom en met stille onderwerping, verduurde hij zijne vele kwellingen.

De Eerw. Heer Clémenceau zakte weldra stervend ineen. Zijn gansche lichaam was slechts ééne wonde. Door een sabelhouw was zijn hoofd nagenoeg in tweeën gespleten. Eene bede tot God om vergiffenis

voor zijne beulen was de jongste zucht, die zijne borst ontwelde.

De vijf overige geestelijken, de E.E. H.H. Bonyol, Montagnon, Faure, Drôme en Nadal stierven niet minder treffend. Wat beproefde die ellendige apostaat, welke aan hunne zijde voortschreed, hen tot het afleggen van den constitutioneelen eed te brengen?

Zij antwoordden hem geen enkel woord, maar staarden met den lach der gelukzaligen om de lippen naar den hooge. Zagen zij, als de eerste Bloedgetuige, de hemelen open gaan en Jesus Christus, den Koning der Martelaren, staande aan de rechterhand der kracht Gods?

Pater Joannes Ignatius Lessus was een heilig priester van de orde der Karthuizers.

Jaren had hij reeds met de beschouwing van het hemelsche doorgebracht, toen de omwenteling ook hem evenals zoovelen anderen in naam der vrijheid gebood te gaan, waar hij niet wilde. Zij dwong hem, terug te keeren in eene wereld, wier stormen hij zoo gelukkig ontkomen was, en van welke hij niets vroeg of begeerde.

Wat zou de vrome dienaar Gods doen? Gelegenheid om uit te wijken en elders de rust te zoeken, welke de geboortegrond hem weigerde, was er te over.

Doch in zijn hart klonk eene stem, welke hem riep tot geheel andere dingen. „Geen rust, maar zwaren

arbeid ; geen hemelsche beschouwingen, maar moeizaam slaven in den wijngaard des Heeren, vraag ik van u."

Dus sprak God, en de gehoorzame dienaar verkoos den gevaarlijken werkring van den zwervenden volksmissionaris boven de veiligheid in vreemde gewesten.

Met een grootmoedig hart bracht hij den Hemel bij voorraad het offer zijns levens en begon onversaagd, doch met de uiterste voorzichtigheid zijne netelige zending.

Geheel Franche-Comté was zijn arbeidsveld en het tooneel zijner heldendaden tevens. Geen gevaar was hem te groot, waar de zaligheid eener ziel op het spel stond. Zijn moed grensde vaak aan roekeloosheid.

Als marskramer gekleed, met een grooten korf koopwaren op den rug klopte hij eens tegen het vallen van den avond bij den maire van zeker dorp aan, wiens grimmige haat, tegen al wat den godsdienst betrof, overbekend was.

De naam des Allerhoogsten alleen was in staat hem te doen schuimbekken als een dolle hond.

In een halven roes zat die dorpsgrootheid zich te verkwikken aan een gedeelte der provisie, welke de kelder zijner slachtoffers hem kosteloos had verschaft. Spijt de werking van den wijn, geschapen om het hart der menschen te verheugen, was hij in eene nurksche stemming.

En geen wonder! De brief, die nog geopend vóór hem op tafel ligt, behelst het tegenovergestelde van een pluimpje voor zijne schranderheid, zijnen dienstijver.

Onomwonden wordt daarin gezegd, dat men het niets aardig van hem vindt, dat hij pater Lessus ongestraft laat rondloopen, en niet slim genoeg is, om diens sluwheid te verschalken.

Juist had hij met een kwaadaardigen zwaai zijne snorren opgestreken en gemompeld: „Als die ezels den doortrapten Lessus kenden gelijk ik hem ken, ze zouden wel anders spreken!” toen er bedeesd, doch goed hoorbaar aan zijne deur getikt werd, en onze marskramer binnentrad.

Men begrijpt, met wat vriendelijk gelaat hij welkom werd geheeten.

De man bemerkte er niets van, en bood met het onnoozelste gezicht der wereld zijne snuisterijen te koop, terwijl hij op temenden toon hare deugdelijkheid opvijzelde en jammerklachten aanhief over de slechte tijden.

Neen, hij had geen oog voor de gramschap, de woede van den beschonken revolutie-man, die hem met fonkelende oogen aanstaarde!

Langzaam en droomerig zong hij den lof zijner koopwaren, tot de getergde dronkaard, zich zelven niet langer meester, hem in eene vlaag van razernij bij den kraag greep en de deur uitwierp met de lieflijke woorden: „Vervloekte wauwelaar, martel anderen met je vodderijen!”

Met bevende hand raapte de gewaande marskramer zijne negotie uit de modder, en spoedde zich op een sukkeldrafje verder. Waarheen? Naar de hut eens

armen, honderd schreden ongeveer van de woning des burgemeesters verwijderd.

Ongestoord kon hij de biecht hooren van den kranke en hem het Brood der sterken uitreiken, vóór hij de gewichtige reis naar de eeuwigheid aanvaardde.

De sansculotten, die getuigen geweest waren van het ongelukkig verloop van den handel des marskramers, en het hadden uitgeschaterd bij 't zonderling avontuur, vermoedden niet, hoe de priester juichte in zijn hart over het welslagen van een list, welke het eenig mogelijke middel bood, om tot den in doodsstrijd liggenden man te kunnen doordringen.

Een anderen dag werd hem door een vertrouwd persoon bericht, dat in zekere naburige plaats iemand gevaarlijk ziek lag, en met aandrang om de laatste H.H. Sacramenten verzocht.

De vervolging was op haar hevigst en de speurhonden der Conventie, die de lucht gekregen hadden van den toestand des lijders, dachten niet ten onrechte, dat zich nu eene goede gelegenheid voordeed, om een zwartrok in handen te krijgen.

Dag en nacht lagen zij in hinderlaag. De woning, waar de kranke verbleef, werd voortdurend scherp bewaakt.

De heer des huizes, een welgezeten burger, was een oprecht vriend der noodlijdenden. Wie hunner zich bij hem aanbod, ging niet ongetroost heen.

Van deze omstandigheid dacht de moedige priester partij te trekken.

Hij liet zich niet afschrikken door het kwade fortuin van een kloek ambtgenoot, die het ook gewaagd had den zieke te naderen, maar onverrichterzake moest heengaan en slechts met de grootste moeite aan zijne vervolgers ontkomen kon. In eene armelijke plunje gestoken mengde zich de pater onder de behoeftigen, die zich voor de deur van hunnen weldoener verdrongen.

Gelijk iederen Zondag werd op het gestelde uur de toegang ontsloten en kregen de armen de voor hen bereide soep, welke de dochter van den edelen man hun met eigen handen toedeelde.

De pater vroeg niet om zijne portie, bleef onopgemerkt en onderging het gewone lot der al te groote bescheidenheid: hij kreeg in het geheel niets.

De maaltijd der nooddruftigen was geëindigd; de een verdween na den ander.

Wat zou pater Lessus doen? Hij wist, dat tientallen van vijandige oogen hem begluurden, en durfde dus taal noch teeken geven, om zich bekend te maken.

Hij verliet het vertrek, doch zoo heengaan, neen, dat was te veel gevergd van zijn priesterlijk hart. Besluiteloos verwijlde hij een oogenblik op den drempel.

De weldoenster der armen, die hem daar zag staan, bezag hem oplettend, en herinnerde zich hare onachtzaamheid, welke oorzaak was, dat zij dien blooden bedelaar vergat. Zij snelde naar hem toe, bood hem hare verontschuldigen aan, en noodigde hem vriendelijk uit — in het bijzijn der omstanders — zijne schade te ver-

halen op het overschietende. Dankbaar werd het voorstel aangenomen.

Toen de bedelaar tien minuten daarna den terugweg aannam, steeg van het ziekbed een blijde lofzang ten Hemel, Die den stervende de H. Teerspijs had doen uitreiken, waarnaar hij smachtte met brandend verlangen.

Hoe voortreffelijk pater Lessus zich wist te vermommen, blijkt wel hieruit, dat zijn eigen vader, die hem nog kort te voren gezien had, eens op het punt stond, hem aan de deur te werpen. Hij beschouwde hem als een landlooper, die met kwade bedoelingen heel vrijpostig zijn drempel overschrijden dorst.

Eerst toen het vroolijk gelach van den zoon weerklonk, zag de vader zijne dwaling in, en omhelsde met aandoening zijn onversaagd kind, dat met blij en kalm hart dood en verschrikking te gemoet ijlde.

Men meene niet, dat de moedige geestelijke alleen het kleed der armoede droeg. Het tegendeel is waar. Zijne gewone kleeding was die van gendarme. Als een echte ijzervreter, wiens bovenlip geweldige snorren sierde, trad hij menigmaal gelaarsd en gespoord de gevangenissen binnen.

Niemand dacht, dat de man met de militaire houding en de lange sleepsabel, die kletterend langs de steenen vloog, een Engel des vredes was.

Hoevelen, die in den kerker smachtten naar een enkel woord van troost, gelijk eene kwijnende bloem naar den frisschen zomerregen, wist hij verschen moed in te storten.

Dezen bracht hij opbeuring, genen wekte hij op tot onthechting van het aardsche; anderen weder wees hij op beter vaderland, waar, voor de kwellingen van korten duur, vreugde wachtte zonder eind.

Honderden, die hem met angstig kloppend hart zagen binnenkomen, als een bode des doods, hun gezonden, om het over hen gevelde vonnis aan te kondigen, staarden hem na, de oogen vol dankbare tranen, als hij hun kerker verliet, waar hij den balsem der hemelsche verkwikking achterliet en de hoop op beter leven.

De dienaars van de Republiek, die volkomen op de hoogte waren van de waagstukken des paters, doch hem, trots hunne ijverige pogingen, maar niet in handen konden krijgen, waren buiten zich zelven van spijt.

Als zij hem hier zochten en zeker waren van hem te vangen, was hij menigmaal reeds uren verderop.

Zoo hadden zij hem zekeren dag de woning eener zieke zien binnensluipen, en omsingelden ijlings met man en macht het huis, waarin hij zich bevond.

Zij doorsnuffelden alle hoeken en kanten, maar vonden niets.

Even vóór zij aankwamen, had de geestelijke langs een dakvenster de belaagde plek verlaten, was op handen en voeten, vlug als een kat, over den achterkant van eenige daken geklauterd, en zat reeds hoog en droog tusschen eene partij brandhout op den zolder van iemand, die voor geen schatten een calottin verborgen zou hebben, toen men hem bij de kranke dacht te vangen.

De kansen stonden echter met den dag hachelijker voor den pater. Wat te voorzien was, gebeurde eindelijk. De sansculotten kregen hem in hun macht.

Hij had zich bij een molenaar te Chaffoy verborgen, toen de Blauwen zijne schuilplaats ontdekten. In triomf werd de geloofsheld naar de gevangenis gesleept.

Al wat de Revolutie een warm hart toedroeg juichte over de vette vangst. De man, die den pater had durven herbergen, Javaux genaamd, deelde met zijne broeders en zusters diens lot: zij allen werden met hem gekerkerd.

Op genade viel niet te rekenen. Den 25^{en} Augustus 1794 werd over den onverschrokken priester het doodvonnis uitgesproken. Met eene hemelsche kalmte, die slechts het hart der Heiligen in zulke omstandigheden kent, bereidde hij zich voor tot den beslissenden stap, ofschoon zijn gansche leven, vooral de laatste maanden, eene gestadige voorbereiding tot den dood was.

Hij scheen de aarde reeds vergeten, toen de zorg voor het heil der zielen hem voor een wijl van het hogere aftrok.

Javaux, die eveneens ter dood veroordeeld was, en die tot nu een moed getoond had, welke bewonderenswaardig heeten mocht, voelde zich eensklaps bangst en kleinhartig.

Het vlijmend mes der guillotine vervulde hem met schrik en ontzetting, tooneelen van bloed en moord

pijngden zijne overspannen verbeelding en gunden hem geen kwartier rust.

„Blijf kalm, mijn vriend,” sprak de pater, terwijl hij de hand van den sidderenden molenaar in de zijne klemde. „Aan mij wordt één dag vóór u het doodvonnis voltrokken, en zoo ik iets vermag bij den goeden God, zult gij sterven, eer de valbijl zich met uw bloed verven kan: de Heer zal zich vergenoegen met uw oprechten wil en de begeerte, die gij hebt, om Hem uw leven te offeren.”

Zich tot de overige gevangenen wendend sprak hij met ontvlamd gelaat: „Vaartwel, lieve vrienden! Beschreit mij niet! Ik verlaat deze ellendige wereld voor de heerlijkheid van ons waarachtig vaderland.

„Daar zullen wij spoedig hereenigd worden. Schat de dingen dezer aarde op hun rechten prijs. Ze zijn niets. Gedenkt, dat de smarten, welke men ons doet onderstaan, hoe vreeselijk ze mogen schijnen, zoet en aangenaam worden, wanneer wij ze lijden voor God.

„Weest sterk in het geloof, want wie volhard zal hebben ten einde toe, hem wacht de kroon der onsterfelijkheid! Gedenkt mijner; bij God zal ik u niet vergeten!”

Allen barstten in tranen uit en ook de pater zelf was diep geroerd. Luide baden ze nu gezamenlijk de gebeden der stervenden. Een straal van hemelschen troost drong binnen de sombere kerkermuren en maakte dit oord van verschrikking voor deze uitverkorenen tot een paradijs.

„Bravo! zoo moeten die ellendige wederspannige zwarttrokken behandeld,” riep een onverlaat, toen pater Lessus met lichten tred het moordschavot besteeeg.

De priester, die met opgeheven hoofd, de oogen smeeënd ten hemel gericht, voortschreed, was doof voor de stem der boosheid; hij hoorde reeds het zegelied der Engelen, die hem jubelend te gemoet snelden met de martelkroon.

Wat hij bij den Heer vermocht bleek spoedig. Javaux was als bij tooverslag geheel en al veranderd. De kleinmoedige had het sterke hart der heilige bloedgetuigen bekomen. Onversaagd zijne lotgenooten tot volharding aansporend, reed hij kalm en gelukkig ter strafplaats. Geen zweem van angst, van ontroering zelfs was op zijn gelaat te lezen, toen hij de noodlottige ladder beklom.

Bij het verlaten der bovenste trede viel hij dood neer. De Hemel had zich inderdaad vergenoegd met zijn goeden wil.

Het nederig graf van den roemrijken pater Joannes Ignatius Lessus is tegen den muur van de kerk te Pontarlier. Lieflijker dan de geur der rozen, die zijne laatste rustplaats omkransen, is deze zijner heiligheid, welke sinds jaren duizenden daarheen doet stroomen, om door de voorbede van den kloekmoedigen martelaar genade en zegeningen van den hemel af te smeeken.

Een ander geloofsheld vraagt thans onze aandacht: de eerwaarde Heer Blanchard.

Hij was de zoon van een behoeftigen daglooner. In zijne jeugd genoot hij slechts het gewone onderwijs van dien tijd, en, hoe gaarne hij zich ook geheel en onverdeeld aan de studie gewijd had, de geldelijke nood zijner ouders veroorloofde het niet. Hij moest aan den arbeid.

Maar de Heer, Die hem riep tot den dienst Zijner altaren, Die hem uitverkoren had, om veel voor Hem te werken en nog meer voor Hem te lijden, deed hem de middelen aan de hand, noodig om zijn doel te bereiken.

De weinige stuivers, welke de jongeling kon overleggen van zijn karig loon, werden aan boeken besteed. Daaruit leerde hij, zoo goed en zoo kwaad het ging, de beginselen van het Latijn.

Bij de gewone moeilijkheden kwam voor hem die van zonder leermeester en eerst na het volbrengen der zware dagtaak, den weg te kunnen zoeken in het dorre veld der spraakkunst.

Toch werkte hij met onbezweken moed en prijzenswaardige volharding voort. Op den leeftijd van twintig jaren legde hij aan een vroom priester zijn hart bloot, en vertrouwde hem het dierbare geheim, 'twelk hij tot nu in het diepst zijner ziel besloten hield.

Zonder stoornis, zonder zijnen ouders den zwaren strijd om het bestaan nog zwaarder te maken en op geregelde wijze kon hij zich nu voorbereiden tot het priesterschap.

Na het eindigen zijner studiejaren werd hij gewijd.

Wij vinden hem, die op het seminarie een voorbeeld van ijver en oprechte godsvrucht was voor zijne medestudenten, eenige jaren later terug als pastoor van Viraux.

De Revolutie brak uit en zond al heel spoedig hare trawanten naar het dorp Viraux, om „burger Blanchard” aan te manen den eed af te leggen.

Gelijk te verwachten was, weigerde hij volstandig te doen, wat plicht en geweten hem ten strengste verboden. Vleitaal noch bedreigingen konden hem doen wankelen in zijn besluit.

Den 16^{en} Maart (1792) verschenen de gendarmen voor de pastorie, deden den jongen herder de handboeien aan, en voerden hem met zich naar Auxerre.

Het was nog niet de periode, dat binnen vier en twintig uren of minder tijd het lot der gevangenen beslist was. Men toonde nog een weinig eerbied voor rechtsformaliteiten. Het proces, dat tegen burger Blanchard gevoerd werd, vorderde langzaam, uiterst langzaam.

Doch waarvan kon men hem ook beschuldigen, wiens eenige misdaad in het weigeren van den eed bestond? Alles werd op de lange baan geschoven.

Zekeren morgen ziet de pastoor zijne zuster binnenkomen, die hem schreiend omhelst en tegelijkertijd een kluwen bindgaren tusschen zijn kleederen stopt. De cipier, die in last had, beiden geen oogenblik uit het oog te verliezen, werd door eene toevallige omstandigheid even afgeleid, en de zuster fluisterde nu haren

broeder in: „'t Zal een sombere avond zijn; tegen den nacht is een geweldig onweder door bekende weerkundigen van ons dorp aangekondigd. Laten we van deze gunstige omstandigheid gebruik maken. 't Is wellicht de eenige kans, die u rest, om aan uwe moordenaars te ontkomen.

Tegen elf uur ben ik onder uw venster. Laat dan dit garen zakken. Ik zal er een stevig koord aan vastbinden, trek het op en red u.”

Broeder en zuster omhelsden elkander nogmaals, knielden op de vloer des kerkers neer, baden samen een Wees gegroet, en de priester was weder alleen met zijne gedachten.

De avond viel, en maakte de voorspellingen der weerprofeten niet te schande. Het was stikdonker in de verlaten straten, die door den regen blank stonden.

Geweldige rukwinden deden de huizen op hunne grondvesten trillen. Bliksemflitsen, die voor een oogenblik alles in een rossen gloed zetten, en krakende donderslagen volgden elkander bijna zonder tusschenpoozen op.

Het sloeg elf uur. De priester hief zich in het kruisvenster op, maar poogde vruchteloos het duister te doorboren.

Beneden zich ontwaarde hij niets dan een peilloozen afgrond, zwart als de hel. Hij kende den moed en de ijzeren wilskracht zijner zuster. Al zagen zijne oogen haar niet, hij wist dat zij er was. Zijn hart zegde het hem.

Hij liet het kluwen af, trok het weder langzaam op, en was in het bezit van een stevigen kabel, van het eene einde tot het andere vol knopen.

Er dreigde evenwel onraad. Boven het brullen van den wind, het kletteren van den neerstroomenden regen en het geratel der donderslagen hadden de ooren van den wachthond der gevangenis een verdacht geluid opgevangen.

Het waakzame dier begon een aanhoudend verwoed geblaf. De pastoor, die met rustig gemoed nog zoo menig gevaar trotseeren zou, beefde als een riet, beducht als hij was voor het lot zijner heldhaftige zuster.

Het hart klopte hem in de keel, en het kostte hem ongelooflijk veel inspanning en al het zelfbeheer, waarover hij beschikken kon, om de noodige kalmte te herwinnen.

Of het gebas van den hond door het gedruisch van het noodweer overstemd werd, dan wel of de gevangenvaarders er zich niet aan stoorden, binnen bleef alles rustig en als uitgestorven.

Na een kort, vurig gebed maakte de gevangene het koord stevig vast, en slingerde zich naar buiten. Schier bewusteloos en met bebloede handen bereikte hij den bodem.

Broeder en zuster lagen in elkanders armen, en dankten God voor Zijne zichtbare bescherming.

Daarop spoedden zij zich naar de woning eener brave vrouw, die beiden, met gevaar van haar eigen leven, gedurende acht dagen gastvrijheid verleende.

Na verloop van dezen kleinen rusttijd, begon de pastoor voor goed zijne apostolische werkzaamheden.

Hoe innig hij overtuigd was, van hetgeen hem boven het hoofd hing, bleek duidelijk uit de woorden, die hij tot zijne bekommerde ouders richtte.

„Uw lot is inderdaad harder dan het mijne. De sansculotten zullen mij grijpen en guillotineeren. Ik zal sterven als martelaar in den dienst des Heeren. Benijdenswaardig voorrecht! Waarom mij dan beklaagd?”

Voor al zijne moeder schreide bitter bij die woorden. Haar teer gemoed werd verscheurd van droefheid bij de gedachte, dat haar onschuldig kind door beulshanden zou omgebracht worden. De Christin was echter sterker dan de natuur.

Zij bracht met een groot hart en vol blijde onderwerping het offer harer liefde, en snikte, terwijl zij hem schreiend aan haren boezem drukte: „Mijn kind, als gij voor den goeden God uw leven hebt gelaten, bid Hem dan voor ons, die u zoo vurig beminden.”

De Heer was menigmaal blijkbaar met Zijnen dienaar en redde hem vaak op wonderdadige wijze uit de strikken zijner vervolgers, die alle krachten inspanden, om hem te vangen.

Hoe grievend was het voor den dienaar Gods aan het hoofd der bende, welke het huis omsingelde, waar hij eenen zieke de laatste H.H. Sacramenten bracht, een vollen neef van hem te zien, die de schandelijke rol van Judas speelde.

De sansculotten, zoo lang en zoo dikwijls in hunne

verwachtingen bedrogen, putten thans hunne duivelachtige wreedheid uit, om den armen priester te kwellen.

De weg, dien zij volgen moesten, om de naburige stad te bereiken, was rotsachtig en kronkelde voort tusschen dichte doornenhagen. Zij ontteden den pastoor van zijn schoeisel en dwongen hem blootsvoets het scherpe pad te bewandelen.

Nu en dan wierpen zij hem te midden der doornen, en verlustigden zich in de folteringën van hun slachtoffer.

Zijne kleederen waren spoedig in flarden gescheurd, zijn geheele lichaam was slechts ééne wonde; stof, zweet en bloed maakten zijn aangezicht onkenbaar.

In dien deerniswaardigen staat werd de geloofsheld door de straten van het stadje gesleurd.

Het gemeen jouwde hem uit en wierp hem met steenen; de ontaarde jeugd danste onder het uitgalmen van schaamteloze liederen om hem heen, de furiën der straat scholden en dreigden hem met de vuist.

Zijne ouders, welke hem daags na zijne gevangenneming bezochten, wilden de doornen uittrekken, die nog van alle kanten in zijn vleesch staken.

„Spaart u die moeite,” sprak hij met een hemelschen glimlach. „Die pijnen hebben niets te beduiden en zullen spoedig geleden zijn.”

Het rechtsgeding, dat thans tegen hem begon, vorderde sneller dan de eerste maal.

Er traden twee getuigen tegen hem op. De eerste bezwaarde den pastoor door te verklaren, dat hij hem

op zekere hoeve brood en kaas had zien eten; de tweede, door te getuigen, dat hij gezien had, hoe de priester in het naburig bosch ijverig in de weer geweest was, om eenige kinderen het kruisteecken te leeren maken. Ziedaar al wat men hem ten laste leggen kon. Toch spraken de rechters zonder blikken of blozen het doodvonnis uit over zoo vreeselijk een booswicht, die zich niet schaamde, als de honger hem plaagde, brood en kaas te eten, en die, om de maat der ongerechtigheid vol te meten, de kleinen daarenboven bijgeloovigheden leerde, waarvan de Revolutie gruwde. Dit geschiedde den 3^{en} Juni 1793.

Laten wij een oogenblik ons hart verkwikken aan de treffende regelen, waarmede [de Eerwaarde Heer Blanchard afscheid nam van allen, die hem dierbaar waren op aarde. Zij zullen ons geloof versterken, onze hoop verlevendigen, onze liefde doen aangroeien.

„Beminde vader, dierbare moeder, broeders, zusters, bloedverwanten, vrienden en gij allen, die deelneemt in mijn lot, ik vraag u vergiffenis voor het verdriet, dat ik u heden onvrijwillig aandoe.

De Voorzienigheid heeft het aldus gewild. Wij hebben enkel onzen plicht te vervullen en mogen in niets te kort schieten, wat haar welbehaaglijk is. God beschikt over ons leven, dat in Zijne hand berust. Beschouwt den dood, dien ik sterf, toch niet als eene schande.

Ook gij moet strijden en uw leven zelfs ten offer brengen, indien de Heer dit van u vraagt. Ik ben niet

beter dan de Heilige Bloedgetuigen en gij evenmin.

Ik bid mijne broeders en zusters, dat zij altoos door de liefde vereenigd blijven. Dat zij gehoorzaamheid weigeren aan de Constitutie in datgene, wat strijdig is met de leer van de katholieke, apostolische, roomsche kerk.

Laat u niet vervaren door de macht, die op het oogenblik alles voor zich doet sidderen. Zij is broos en vergankelijk.

Maar geeft wel acht, dat ge niet noodeloos de openbare rust verstoort. Ik laat geene bezittingen achter. Indien mijne brieven tasch teruggevonden wordt, weet dan, dat zij 46 francs bevat, die bestemd zijn voor de armen.

Ik smEEK u, dengenen, die mij kwaad willen, of het mij reeds aandeden, in mijn naam te verzekeren, dat ik voor hen bidden zal in het hemelsch paradijs, dat ik door 's Heeren barmhartigheid weldra hoop te betreden. Vaart allen wel!"

Dus luidde zijn testament, 't welk tot ons gekomen is als een kostbaar erfstuk, dat heldhaftige deugd aan alle eeuwen vermaakte.

De mannen der Omwenteling hadden de verregaande onbeschaamdheid van den moedigen geloofsgetuige, naar het schavot te doen vergezellen door een afvalligen capucijn.

Dorsten zij hopen, dat de drogredenen van een verloopend monnik op zoo groot en sterk een hart invloed zouden oefenen? Verwachtten zij, dat hij, die smaad

en boeien, kwelling en ellenden verduurd had om Jesus en Zijne leer, schromen zou voor het brengen van het offer zijns levens?

Wie zal het zeggen? De ongelukkige beproefde werkelijk, den pastoor aan het wankelen te brengen, en hem te schokken in zijne overtuiging.

Een medelijdende blik, eene hartroerende vermaning, om weder te keeren tot zijn plicht, dien hij met voeten trad; tot den God, Die hem, den verloren zoon, met open armen ontvangen zou, was al wat de martelaar hem antwoordde.

Aan den voet van het schavot wendde hij zich nogmaals tot den apostaat en zeide kalm maar ernstig: „Pater, ik heb u vermaand op den rechten weg terug te keeren. Mijne woorden hebben geen indruk gemaakt op uw hart. Ik daag u binnen veertig dagen voor den rechterstoel des Heeren. Daar zullen wij desgevorderd onzen woordenstrijd hervatten.”

Onder het uitspreken eener bede om vergiffenis voor zijne beulen vloog de ziel van den bloedgetuige ten hemel.

En de rampzalige Capucijn? Helaas, hij bleef doof voor de stem der genade, welke door den mond van pastoor Blanchard tot hem had gesproken voor de laatste maal. Juist veertig dagen na diens roemvol einde, vond men den afvallige dood onder zijne tafel liggen. Eene beroerte had paal en perk gesteld aan zijn ergerlijk leven.

Een tooneel, welks wedergade misschien niet te vinden is, bood de terechtstelling van den eerwaarden heer de Fénélon.

Uit medelijden met de arme Savoyaards, die ver van het dierbare ouderhart, ver van de geliefde bergen, waar hun wiegje stond, in den vreemde een weinig geld trachtten te winnen, had de vrome geestelijke te Parijs eene stichting in het leven geroepen voor die kleine zwervers.

De Revolutie haatte den man, wiens lange leven eene aaneenschakeling was van goede werken. Zij deed hem in boeien slaan.

Daar vernemen de Savoyaards op zekeren dag, dat hij, die hunne aardsche Voorzienigheid heeten mocht, ter dood veroordeeld is.

Die treurnare gaat van mond tot mond, en stort in aller hart bitteren rouw. Op den morgen, voor het voltrekken van het vonnis bepaald, is Parijs getuige van een ongewoon schouwspel.

Honderden kleinen, wier landaard, kleeding en gelaat verraden, trekken door de straten en spoeden zich zwijgend voort, om bij de Conventie het leven af te smeecken voor hun vader en weldoener.

Hunne smeekende gebaren, de taal, uit hunne harten opgeweld en nog welsprekender gemaakt door hunne tranen, roeren de Conventie.

Alleen de onvermurwbare Billaud-Varennes blijft koel en onbewogen. Hij roept hoonend uit: „Zijt gij zelf kinderen geworden, dat ge u door tranen vertee-

deren laat? Zoo ge heden aan 't schipperen valt met de gerechtigheid, zullen de aristocraten u morgen ombrengen, zonder medelijden."

Die woorden misten hunne uitwerking niet, het doodvonnis werd verdaagd noch herroepen.

Omstuwd door zijne schreiende kinderen reed de 89jarige priester ter strafplaats. Uit hoofde zijner hooge jaren vermocht hij niet zonder hulp de treden der ladder te bestijgen.

Toen hij boven was gekomen, smeekte hij den beul hem de handen te ontboeien, opdat hij ze nog eenmaal uitstrekken mocht naar zijne dierbare kleinen.

Diep bewogen voldeed de beul aan zijn verlangen.

Als de priester de handen, bevend van ouderdom, opheft, vallen de Savoyaards op de knieën en buigen het hoofd, om den jongsten zegen van den martelaar te ontvangen.

Doch niet enkel die kleinen, al de omstanders vallen ter aarde als zij en storten tranen, bij het rollen van zoo eerbiedwaardig een hoofd.

't Is in den morgen van den 31^{en} October 1793. Vijf karren, de bekende wagens der veroordeelden, rollen door de straten van het woelige Parijs.

De menigte, anders weinig talrijk bij een schouwspel zoo alledaagsch als eene terechtstelling in die tijden,

golft als een breede stroom voort en verdringt zich rond de guillotine.

Het zijn ook geen gewone slachtoffers, welke de beul heden wacht. Het woord van Vergniaud, dat de Revolutie, als Saturnus, achtereenvolgens al hare kinderen zal verslinden, moet op dit uur voor hem zelf en een gedeelte zijner vrienden in vervulling gaan: de bijl ligt gereed voor het schuldig hoofd van 21 levende Girondijnen en voor dat van den 22^{en}, Valazé, die zich met een dolk zelfmoordde.

Het bloed van den Koning-martelaar komt thans over hen, die uit partijbelang en karakterloosheid hem leverden in de klauwen der moordlustige bergpartij.

Daar staat Brissot, die wel in God en de onsterfelijkheid der ziel gelooft, maar geen lust gevoelde, zooals velen zijner lotgenooten, zich op den rand der eeuwigheid met zijnen beleedigden Rechter te verzoenen door eene rouwmoedige schuldbekentenis, eene nederige bede om vergiffenis.

Hij zal sterven op eene hem waardige manier: zorgvol gekleed, met verlakte laarzen aan de voeten.

Ginds verheft zich de trotsche gestalte van Vergniaud, die zonder omwegen verklaarde, dat in de nieuwe grondwet de Heer van hemel en aarde veilig kon gemist worden.

De kracht der welsprekendheid leek hem wapen genoeg, bloot menschelijk genie, of vermeend genie, voldoende, om de domme, botte volksmassa in toom te houden en te breidelen.

Maar de radde tong weigerde hem straks in de beslissende ure (den 2^{en} Juni) haren dienst.

Toen Lanjuinais eerst den eerloozen Chabot verpletterde met zijn vlijmend: „Ik zeg tot den priester Chabot: In de Oudheid zag men de slachtoffers wel met bloemen en linten tooien, maar de priester, die ze offeren moest, beschimpte ze toch niet”; daarna den slager Legendre als een gestraften bulhond deed afdrui-
pen met het niet minder scherpe woord:

„Er worde eerst verklaard, dat ik een os ben, dan kunt gij, Legendre, mij ombrengen”, toen zat Vergniaud sprakeloos.

Onbeholpen, als met stomheid geslagen, stond de anders altoos vaardige spreker tegenover vijanden zonder talent, maar met den steun der gewapende menigte in den rug.

Thans zal de hoogmoedige, die voorheen weigerde de knie te buigen voor zijnen Schepper, moeten knielen voor den god der Revolutie: het mes der guillotine.

Maar wij willen deze veroordeelden niet één voor één beschouwen.

Hoor! daar galmen zij luid en krachtig de tonen der Marseillaise uit.

Aan stervensmoed mangelt het dezen Girondijnen dus geenszins. Onverschrokken zullen zij den dood onder de oogen zien, niet sidderen, al voelen zij reeds het scherp der valbijl op de keel.

De beulen vangen hunne taak aan. De eerste

hoofden rollen, maar het zingen wordt voortgezet.

Als eindelijk alleen Vergniaud nog het hoofd op de schouders draagt, klinkt het over de saamgepakte menigte :

„L'étendard sanglant de la tyrannie!” de jongste kreet der eertijds zoo machtige factie.

Wat zegt ons gevoel bij dergelijk schouwspel? Blijft het niet in tweestrijd met het koele verstand, dat de bewondering het stilzwijgen gebiedt, en de onverschrokkenheid, de doodsverachting dezer lieden op rekening wil schrijven van het *savoir-mourir*, toen evenzeer in de mode als het *savoir-vivre*?

Van de lippen eens schuldigen — en wie zal deze koningsmoorders en geloofsvervolgers vrijpleiten van schuld? — vernemen wij liever eene hartroerende bede om ontferming tot God dan het

„Contre nous de la tyrannie
L'étendard sanglant est levé,”

of welken anderen regel uit het lied der Revolutie!

Doch waarom het uiteinde dezer Girondijnen hier geschetst?

Ten einde er als pendant een ander tafereeltje naast te hangen, den tol onzer eerbiedige bewondering duizendmaal meer waardig dan het vaak zoo hoog opgevijselde sterven dezer politieke gelukzoekers.

Verplaatsen wij ons in den geest onder de me-

nigte, die op zekeren dag om het moordschavot geschaard is.

Weer rollen de sombere karren langzaam aan. Zestien Carmelitessen van Royal-Lieu (bij Compiègne) moeten thans den Moloch der Omwenteling in de armen geworpen.

Welke is hare misdaad? Dat zij, in het grove habijt, op den vloer harer naakte cel nedergeknield den Hemel dag en nacht geweld deden voor de afgedwaalden; dat zij zonder ophouden den wierook harer vrome beden opwaarts zonden om ontferming en uitkomst voor het verdwaalde en verdrukte volk; dat zij, ver van alle goddeloosheid, onder boetplegingen van allerlei aard, haren Bruidegom trachtten na te volgen.

Ook uit haren mond galmt een gezang. De antiphone *Salve Regina* ruischt van hare kuische lippen, zóó hemelsch schoon en zoet, dat zelfs de bloeddorstige drom, die getuige van haren dood wilde zijn, zich ontroerd gevoelt en luistert in ademlooze stilte.

De eerste bestijgt de ladder, eene andere volgt en verdwijnt als hare voorgangster. Zwakker en zwakker wordt het koor, en eindelijk is de laatste toon weggestorven.

In den hemel, bij den troon van het Lam, waar de Engelen haar kronen met een krans van leliën en purperen martelrozen, zullen Jesus' reine bruiden den lofzang voleindigen, op aarde begonnen, de Koningin der Maagden ter eer.

Zwijgend en als huiverend van eerbiedige vreeze

gaat de menigte uiteen, dezelfde menigte, die anders het rollen der hoofden met een triomfkreet of eene schaamteloze aardigheid begroet.

Roept het sterven der Girondijnen het sierlijk sneven der Romeinsche zwaardvechters in het geheugen, dat van deze religieuzen, welke vrij bleven van de besmetting der wereld, voert ons terug naar denzelfden tijd, en herinnert ons aan den roemrijken dood der eerste Martelaren, wien sterven om Christus' Naam gewin was.

Er is heldenmoed en heldenmoed. Den Christelijken, den eenig waren in zulke omstandigheden, te toonen, vermogen slechts zij, die den Gekruiste gedurende hun leven in het hart droegen.

Laten wij deze regelen, gewijd aan de roemruchtige Fransche priesterschap tijdens de bange revolutie-dagen besluiten met de heerlijke woorden van De Tocqueville, in dezen een even onverdacht getuige als Taine, aan wien wij ons motto ontleenden.

„Alles wel beschouwd weet ik niet, of er, ondanks de misslagen van eenigen harer leden, ooit ter wereld eene merkwaardiger geestelijkheid bestond dan de Katholieke Fransche op het oogenblik, dat de Revolutie haar heeft verrast. Of er ooit eene meer verlichte, meer volksgezinde geestelijkheid leefde; eene, die minder verschanst was binnen de louter huiselijke, beter toegerust met algemeene deugden en tevens zoo rijk aan geloof.

Vol vooroordeelen tegen haar ben ik de studie der

oude maatschappij begonnen, jegens haar met eerbied vervuld heb ik ze voleind." ¹⁾

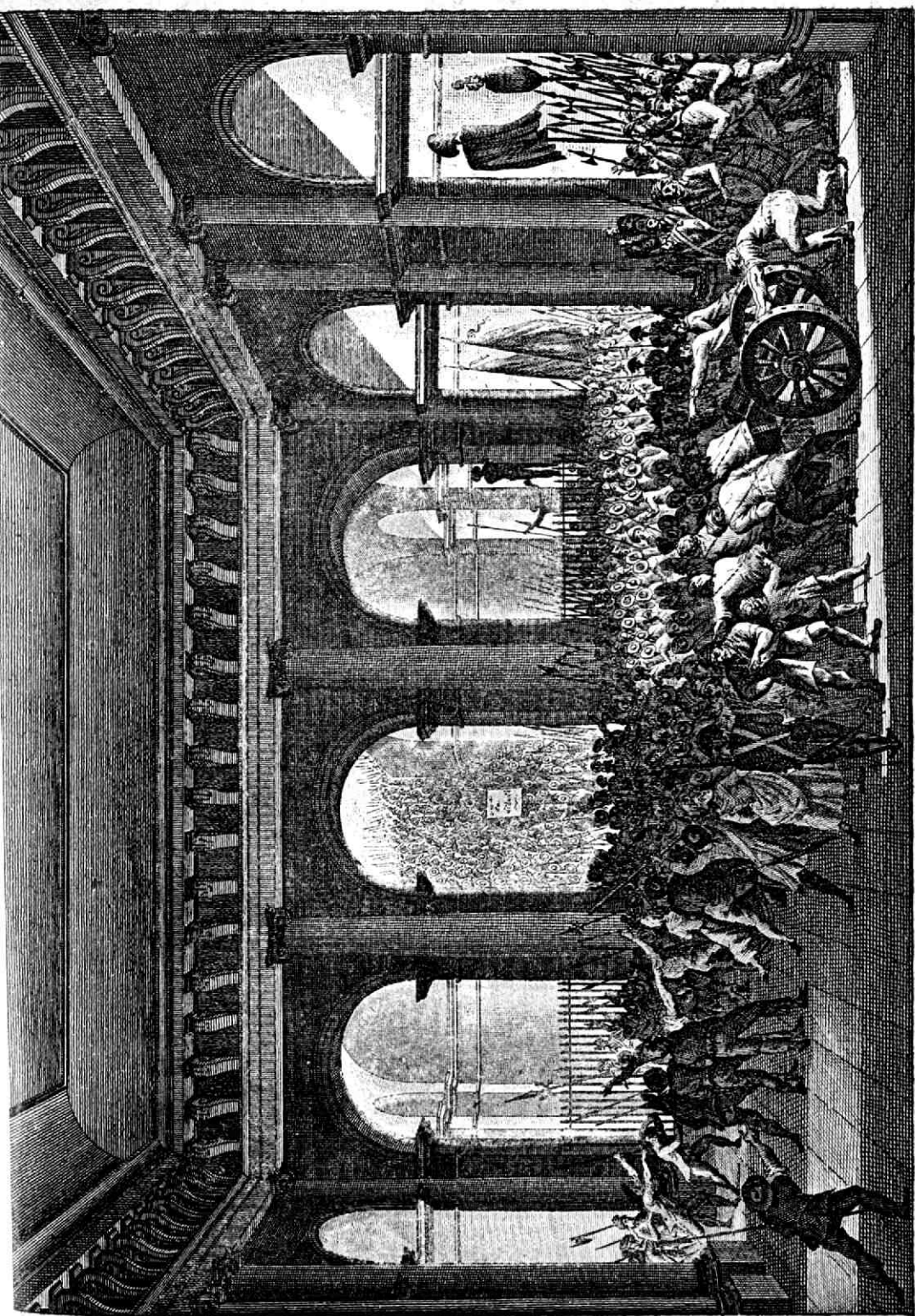
¹⁾ Je ne sais, si, à tout prendre et malgré les vices de quelques-uns de ses membres, il y eut jamais dans le monde un clergé plus remarquable que le clergé catholique de France, au moment où la Révolution l'a surpris, plus éclairé, plus national, moins retranché dans les seules vertus privées, mieux pourvus de vertus publiques, et en même temps, de plus de foi... J'ai commencé l'étude de l'ancienne société plein de préjugés contre lui, j'en suis sorti plein de respect.

De Tocqueville „L'ancien Régime et la Révolution" pag. 169.

ZONDER VREES OF BLAAM.

HET VOLK DRINGT DE TUILERIEËN BINNEN OP 20 JUNI 1792.

I.

„Men zou zich deerlijk vergissen, wanneer men, alleen het oog vestigend op de schitterende zedeloosheid van de oppervlakte, dacht, dat de oude godsdienst, de oude eer, de oude ernst der Christelijke maatschappij geheel en al uit de harten waren gebannen van die schitterende edellieden, die fiere en schoone vrouwen, welke de achttiende eeuw versieren; dat Voltaire onverdeeld heerschte en het Evangelie geheel en al reeds had vertrappt.”

Dr. W. J. F. NUYENS. „*De Wachter*,”
2de jaargang, 2de deel, blz. 199.

Da de geestelijkheid heeft de haat der filosofen en van hunne waardige kinderen, de Jacobijnsche pamfletschrijvers, niets zwaarder belasterd dan den adel. Zoo men zich in zijn oordeel liet leiden door hunne gegevens, door hunne beschuldigingen tegen dien stand, men zou het in zeker opzicht bejammeren, dat de guillotine niet het laatste exemplaar van dat verfoeilijk „adellijk ongedierte” heeft uitgeroeid.

Dan ook verdienen de Septembermoorders, de Carrier's,

de Collot's, de Fréron's, de Le Bon's noch de Fouquier-Tinville's en de andere tijgers in menschengedaante, welke de Fransche omwenteling in haar gevolg voerde, geenszins den vloek der eeuwen.

Veeleer hebben zij aanspraak op de erkentelijkheid van het geheele menschdom, 'twelk zij aan zich verplichtten, en dienden hunne standbeelden de openbare pleinen te sieren.

Wat ons de revolutionnaire partijdigheid van de priesterschap mededeelde, werd echter in de schaal der waarheid reeds te licht bevonden.

Dat volstaat, om ons ook in dezen tot de grootste voorzichtigheid aan te sporen, en ons te vermanen, niet lichtzinnig vonnis te vellen op de onbewezen aanklachten van vijanden, door hartstocht verblind.

En waren er verwoeder vijanden van het ancien régime, van koningschap, geestelijkheid en adel dan Voltaire en de zijnen? Wilde men de Encyclopedisten gelooven, dan was de gansche adel van dien tijd de belachelijkste onnatuur, welke men zich verbeelden kan.

Hersenlooze pronkers, zedelooze modepoppen, die het doel van hun bestaan meenden bereikt te hebben, zoo zij in den glans van het wufte hofleven een tijdje konden schitteren, hunnen lagen driften den teugel vieren, en alles genieten, wat de meest verfijnde zinnelijkheid den mensch kan doen smaken, ziedaar volgens hen den adel.

Moet deze hunne getuigenis op zijn minst genomen

ons niet een weinigje verwonderen? Of beschuldigen zij niet hunne beste vrienden?

De heeren filosofen vonden nergens beter bereide aarde voor het zaad der goddeloosheid dan in den boezem van den grooten adel.

Daar tierde welig de geestigheid, niet van goeden huize, die in hare ergerlijke onkunde en beklagenswaardige verblindheid het heiligste bespotte en de handen vermetel uitstreckte naar het verhevenste, dat de mensch bezit: God en godsdienst.

Niet de edelen, welke op hunne bezittingen hunne eigene belangen en die hunner onderhoorigen behartigden, of in het leger zich verdienstelijk maakten voor het vaderland, waren ontaard. Aan het hof, waar bijna alles in den zwijmelroes van het vermaak zorgeloos van den eenen dag in den anderen leefde, waar eene reine bloem als prinses Elisabeth, zuster van Lodewijk XVI, eene lelie te midden der doornen heeten mocht, moeten de bastaards van den waren adel gezocht.

Daar werd in fijne vormen over het bestaan of niet bestaan van God geredetwist, en het nieuwe evangelie, door Jean Jacques gepredikt, vond daar vooral zijne geestdriftige aanhangers.

De overgevoelige discipelen van den sentimenteel-zinnelijken Rousseau oefenden er zich in de algemeene menschenliefde door dezen of genen belangwekkenden bedelaar, liefst op eene wijze, die in het oog loopen moest, uit het slijk op te richten.

Dat duizenden op hunne erfgronden vertreden werden en vertrapt; dat zij in éénen nacht dikwijls de vruchten van het zweet en het bloed van honderden hunner onderhoorigen in den afgrond van het vermaak wierpen, zij dachten er niet aan, of bleven er, door eigen schuld, onkundig van.

Als een sprinkhaanzwerm streken hunne zaakgelastigden op hunne domeinen neer.

Met voorbeeldelooze strengheid gingen zij te werk, schoren alles kaal en pleegden ongestraft de grofste onrechtvaardigheden.

Wie den meester, die bijna altoos onzichtbaar bleef, de zwaarste geldsommen overmaakte — de eigen buidel werd daarom niet vergeten! — was het puik, de parel der dienaren.

Hij had aanspraak op de erkentelijkheid van zijn heer, wien het lot van pachters en boeren niet aan het harte lag; die enkel bedacht was op eigen genot en het ophouden van zijn hoogen staat.

Men ziet de gevolgen hiervan. Afpersingen van allerlei aard waren aan de orde van den dag. Zoolang er nog één droppel te garen viel, lieten de gewetenlooze bloedzuigers hunne prooi niet los.

Aan het jachtvermaak werden de welvaart en het geluk van pachters en landbouwers opgeofferd.

Het leven van een dier ging boven dat van een natuurgenoot. In menige vruchtbare streek lag de grond braak, wjl de bewoners reeds al te dikwijls ondervonden hadden, dat de vruchten van hetgeen zij in het

zweet huns aanschijns gezaaid hadden, door het jacht-wild meedoogenloos vernield en verslonden werd.

Hazen en konijnen deden zich straffeloos te goed, aan hetgeen de arme boer voor zich en de zijnen behoefde.

't Was hem ten strengste verboden, een zijner vraatzuchtige vijanden te vangen of te dooden. Geen wapen mocht hij in zijn bezit hebben.

Gedurende den zomer was het hem niet geoorloofd, zijn akker te zuiveren van onkruid; hij mocht hem zelfs niet eens betreden, uit vrees, dat hij het wild verjagen zou, 'twelk den landeigenaar eenige vroolijke dagen moest geven.

Hoevele vrouwen waren treurende weduwen, hoevele kinderen dierven hun vader, wjl hij ter wille van haas of konijn het leven verloor!

De houtvesters kenden geen genade voor wie zich vergreep aan de bevoorrechte lievelingen hunner meesters.

Zonder dat er een haan naar kraaide, schoten zij den op heeter daad betrapte ter plaatse dood. Vijandschap, haat en andere booze hartstochten gebruikten vaak het stroopen tot voorwendsel om een ongelukkigen pachter of landbouwer uit den weg te ruimen.

Hard was het lot van vele landlieden, wraakroepend de behandeling, welke zij menigmaal ondergingen, maar laten we niet vergeten er thans reeds bij te voegen: Werden ze nu met roeden gegeeseld, de revolutie zou het weldra doen met schorpioenen. Zij voerde hen van kwaad tot erger.

In sommige gemeenten waren de bewoners gedwongen gedurende een half jaar dag en nacht hunne akkers met de uiterste zorg te bewaken, wilden zij de renten hunner vlijt niet onherroepelijk verloren zien gaan.

Is het wonder, dat de boeren, door de trawanten van zulke meesters tot wanhoop gedreven, bij de eerste gelegenheid, welke zich daartoe aanbood, de sterkten hunner hartelooze gebieders en uitzuigers tegen den grond wierpen?

Hunne aanvoerders bij die ondernemingen waren de stroopers, die door de jachtopzieners rusteloos waren vervolgd, maar die nu zelf de klopjacht bestuurden, waarbij de verdrukker en zijne huurlingen het begeerde wild waren.

Brandstoffen lagen in menigte opgestapeld; één vonk was voldoende, om alles in lichte laaie te zetten.

Wat ging den landbouwer het vermeende recht aan van een heer, die niet, als zijne voorzaten, de natuurlijke beschermer zijner boeren was; wiens eenige verplichting ten opzichte van zijne goederen en hunne bewoners scheen te bestaan in afpersingen en schreeuwende onrechtvaardigheden.

Hij kende hem nauwelijks van aanzien. Hoe wilden liefde en aanhankelijkheid voor hem wortel schieten in zijn hart?

Maar naast deze edelen, welke veelal niets van de deugden en goede eigenschappen van hunnen stand meer bezaten; wier twijfelachtige grootheid enkel maar bestond in het voeren van een roemrijken naam, dien

zij vaak onteerden, leefden ontelbare andere, die het schild en de nagedachtenis hunner vaderen onbesmet hielden. In den ondergang der ontaarden werden zij medegesleept, tot hun eigen verderf en tot dat hunner onderhoorigen.

Laten wij zien, wie de edelman was, die, ver van het woelige hof, vergeten leefde op zijne erfgoederen.

Zich buitensporige weelde veroorloven kon hij niet, om de eenvoudige reden, dat zijne geldmiddelen daartoe ontoereikend waren. Maar al hadden zijne financiën het hem toegelaten, hij zou er zich allerwaarschijnlijkst toch van onthouden hebben.

Op enkele min loffelijke uitzonderingen na, was hij, wat allen hadden moeten zijn: de vaderlijke vriend zijner onderhoorigen.

Geen zweem van hooghartigheid of misplaatste adel-trots in zijn omgang met hen. Veeleer eene zekere familiariteit, gelijk een populair krijgsoverste in het verkeer met zijne minderen menigmaal toont.

Hij schikte zich naar de beschaving en de gebruiken der omgeving, zonder daarom zijn rang uit het oog te verliezen.

De geschiedenis meldt ons wel, dat zeker edelman de bijzondere vriend van den dorpschoefsmid was, en dat beiden buitengewoon goede kennissen der herberg waren. Deze verlaging gold echter niet als regel. Scheen de kasteelbewoner de eerste onder zijne gelijken, in werkelijkheid was hij de heer en gebieder, wiens wil in vele dingen wet was.

Geen wonder, dat de fijne menschenkenner Burke zoo warm den lof zingt van een stand, die, waar hij niet verbasterd was — en dat behoorde geenszins tot de uitzonderingen, ja was in menige streek regel — hem, den onpartijdigen ooggetuige, bewondering afdwong, op den vooravond der Revolutie.

Als onvoorziene rampen dezen of genen troffen, immer waren die edelen, wier geluk van dat hunner onderhoorigen afhankelijk was, bereid met raad en daad hulp te schaffen.

Dikwijls namen zij aan de openbare volksfeesten deel, en verheugden zich in de onschuldige, landelijke vermaken hunner pachters.

Niet als levenlooze poppen eener mislukte idylle, maar als goede, ronde vrienden des volks, welks vreugde hunne vreugde was.

Zij stichtten scholen voor de kinderen hunner boeren, en zonden er ook hun eigen kroost heen, om er hetzelfde onderricht te ontvangen.

Rezen er geschillen tusschen de pachters onderling, zij ontboden beide partijen ten hunnent, onderzochten met nauwgezetheid de punten van geschil en spraken dan recht zonder aanzien des persoons.

Zoo werden twist en tweedracht uit de wereld geholpen, bijna onuitroeibare veeten voorkomen, terwijl de spaarpenningen der boeren niet verdwenen in den geldzak der pleitbezorgers, een bodemloozen afgrond, waarin reeds menig fortuin onredbaar verloren ging.

Wie zoo met zijne onderhoorigen verkeerde, geen

wonder is 't, dat zij hem aanhingen met geheel hun hart, dat hij enkel vrienden had uren in het rond, dat zij hem beschouwden als hun vader en beschermer.

Dus had bijvoorbeeld de graaf van Brienne met zijn volk geleefd, en 't zal ons daarom niet verwonderen, dat, toen de Omwenteling hem in boeien sloeg, dertig dorpen zijne invrijheidstelling kwamen afsmeeken bij de Conventie.

Dat soort van edelen was niet aangetast door de ziekelijke philanthropie à la Jean Jacques.

Zij hielden als hunne vaders eenvoudig vast aan het gebod der liefde, door den Godmensch gegeven en door Hem de vervulling der wet geprezen.

Toen de Revolutie haar fakkel in hunne burchten wierp, en de geblakerde muren der uitgebrande eeuwenoude sterkten onder den voet haalde, ging de welvaart en het levensgeluk van vele kleine luiden tevens in rook op.

De gulden eeuw, door de omwentelaars aangekondigd, bleek hun eene ijzeren te zijn, vol verschrikking en ellenden, rijk aan smarten en beproevingen van allerlei aard.

Er schuilt geen overdrijving in de woorden, welke Veuillot zijn graaf Albericus in den mond legt: „Hoe vele ongelukkigen zijn verpletterd door den val der aristocratie, verstikt onder hare puinen, geruïneerd door haren ondergang. Hoevele hutten zijn ingestort en vernield bij het nederploffen onzer onschuldige kanteelen!”

Doch laten ook hier de feiten spreken! Beter dan woorden zullen zij getuigen, dat ook onder den adel niet alle goud verduisterd was; dat de groote hoedanigheden, de Christenmoed en de Christendeugd, sinds eeuwen erfelijk in zoo menig geslacht, niet uitgestorven waren in de eeuw der zegevierende goddeloosheid.

Zij zullen ons leeren, dat er nog deugdzame edelvrouwen waren, rein in handel en wandel; ridderlijke edellieden, niet bedorven door genotzucht, niet ontzenuwd door het wufte hofleven; edelen van beiderlei geslacht die duizend dooden trotseerden bij het vervullen van hun plicht, koen en onverschokken ter strafplaats togen, vol geloof en Christelijke onderwerping.

II.

De treffende episode uit het leven van de rampspoedige, maar energieke Maria Teresia is algemeen bekend. Van alle kanten beneepen door haar roofzieken buurman, den koning van Pruisen, verschijnt zij te midden van de fiere Hongaarsche Magnaten.

Zij legt haar toestand bloot, schildert in levendige kleuren de rampspoeden, welke haar troffen, de gevaren, die haar overal dreigen.

Zij doet een beroep op hare trouwe Hongaren, en haar woord vindt weerklink in de harten dier dapperen.

Hun zwaard springt uit de scheede, bliksemt door de lucht, en als één man herhalen zij vol geestdrift: „*Moriamur pro rege nostro!*” Sterven wij voor onzen koning! (de Hongaren kennen geene koningin.)

Een dergelijk oogenblik nagenoeg heeft hare ongelukkige dochter, Marie Antoinette, gekend.

Zij, die de laaghartigste boosheid verzadigd heeft

met smarten, overladen met den smadelijksten hoon, gefolterd in het dierbaarste, dat het moederhart liefheeft, smaakte menigmaal te midden harer naamlooze kwellingen den zoeten troost der zelfopofferende afhankelijkheid en trouw.

Als een wilde zee golfde den 10^{en} Augustus 1792 de opgezweepten volksmenigte om de Tuileriën. Bij het vernemen van het gevaar, dat hun koninklijken meester dreigt, zijn tweehonderd edellieden toegesnel.

De oude geest van heldenmoed en ridderdeugd vlamt in deze benauwde dagen nog eenmaal in volle kracht op. Deze vertegenwoordigers van oude, roemrijke geslachten, waaronder grijsaards en jongelingen, pas den kinderschoenen ontwassen, zullen hunnen vorst een bolwerk maken van hun lichaam.

Zij smeeken de koningin, dat zij hunne wapenen zegene en kussen hare hand. De geestdrift is algemeen. Zij sprankelt uit de oogen en geeft zich lucht in het machtig geroep: „Leve onze koning!” Vrij brulle daar buiten het Sansculottendom, zij zweren, terwijl ze den kleinen dauphijn in hunne armen nemen, te sterven tot den laatsten man voor hunnen vorst.

Onder deze laatste verdedigers van de koninklijke familie, welke voor hare weldaden ondank, voor hare liefde afkeer en haat inoogstte, bevond zich ook de maarschalk de Noailles-Mouchy. Thans zat hij gevangen in het Luxemburg.

Vergrijsd in 's lands dienst, na een eervol militaire loopbaan van ruim zestig jaren was hij door de dank-

bare Revolutie in den kerker geworpen, wjl hij eenige arme menschen had durven spijzen.

De menschlievende Omwenteling had een afkeer van het weldoen. De oude krijgsman, die zich daaraan niet gestoord en het gebod van naastenmin des oppersten Leermeesters had vervuld, werd ter dood veroordeeld.

Het eerbiedwaardige grijze hoofd, dat het moordend lood en de sabelhouwen des vijands hadden verschoond bij zoo menigen veldslag en beleg, zou heden vallen door het mes van den beul. Dat was het loon, door de revolutionnaire erkentelijkheid dezen veteraan voorhouden.

Vol edele waardigheid maakte hij zich bereid voor zijn jongsten gang. „Mag ik u verzoeken, alle onnoodig gedruisch te vermijden,” sprak hij tot degenen, die hem wegvoerden, „want mijne kranke echtgenoot slaapt nog.”

„Zij slaapt nog?” riep de cipier met de grootste verwondering uit. „Maar ook haar naam staat op deze lijst; ook zij moet sterven. Ik zal haar onmiddellijk gaan waarschuwen!”

„Sta!” beval de maarschalk op gebiedenden toon. „Zoo zij behoort tot de veroordeelden van dezen dag, dan zult niet gij haar daarvan verwittigen. Dat is mijne taak.”

En terwijl de dienaar der Omwenteling nog sprake-loos stond, klom de grijsaard van bij de tachtig weder naar boven, wekte zijne sluimerende, niet minder hoogbejaarde echtgenoot en sprak: „Ontwaak, mevrouw!

De revolutionnaire rechtbank heeft ons ter dood verwezen. God wil het alzoo. Laten wij in ootmoed zijne raadsbesluiten zegenen. Gij zijt Christin. Ik zal uw reisgenoot zijn op dien tocht en u geen oogenblik verlaten!"

Niet zonder grond sprak hij: „Gij zijt Christin!" Zij toonde metterdaad, dat zij het was, door de gelatenheid en de zielskalmte, waarmede zij zich onderwierp aan het onrechtvaardig vonnis, 'twelk eenige booswichten over haar en haren onschuldigen echtgenoot hadden geveld.

Met algeheele overgave aan de Goddelijke Voorzienigheid maakte zij zich gereed.

En bevend, niet van angst of vrees voor de guillotine, maar van den last der jaren, die hunne schouders drukte, toog het grijze paar, om wiens achtbaren schedel de ouderdom zoo schitterend een aureool sloeg, op weg naar het schavot.

Met tranen in de oogen werden zij nagestaard door hunne medegevangenen. Wie zou ook niet geroerd worden door zulk een schouwspel? Een der gekerkerden kon zich niet weerhouden van te roepen: „Houd moed, Maarschalk!"

En de grijsaard, wiens knieën knikten onder het wicht des levens, voelde het bloed naar zijne slapen stijgen bij dien uitroep.

De oude veteraan, die op den rand der eeuwigheid het aardsche reeds vergeten scheen, alleen meer aan het hemelsche dacht, voelde zich gekwetst door die welgemeende woorden.

Durfden zijne vrienden denken, dat hij, die zoo menigmaal den dood had getrotseerd, toen het leven voor hem nog zooveel bekoorlijks had, thans op zijn ouden dag, nu sterven eene uitkomst heeten mocht, zou versagen?

Hoe was dat mogelijk? Hij richtte zich met opgeheven hoofd tot den spreker, en voegde hem toe, kalm en fier: „Toen ik vijftien jaren telde, ging ik op ten stormloop voor mijn koning; nu ik de tachtig nader, zal ik het schavot bestijgen voor mijn God!”

Hij en zijne deugdzame echtgenoot bestegen het ook dien dag met de edele kalmte van de smettelooze deugd, met den ongebroken moed van den geloovigen Christen, die de zekerheid der verrijzenis met zich omdraagt.

Onder degenen, die den Maarschalk de Noailles-Mouchy ter dood hadden zien leiden, behoorde ook de hertogin d'Ayen.

Zij was met hare moeder en hare dochter, de Vicomtesse de Noailles, opgesloten in eene kamer van het Luxemburg, vlak boven die van den Maarschalk gelegen.

Dezen vertegenwoordigsters van drie geslachten konden alleen verwijten, dat zij aristocraten en de echtgenooten van geëmigreerden waren. Die misdaden verdienden natuurlijk de doodstraf.

Niet lang verbleven deze drie vrouwen in het tot gevangenis ingerichte paleis. De revolutie-mannen hadden te veel gekerkerden; al de voormalige abdijen en paleizen zaten vol en nog altoos groeide het getal verdachten aan, die van links en rechts werden overgebracht naar Parijs.

Het mes der guillotine hing te lang, bij te groote tusschenpoozen werkeloos. Er moest iets op gevonden. Spoedig hadden de mannen der Conventie een middel bij de hand, om de overvolle gevangenissen te ledigen en plaats te maken voor nieuwe slachtoffers. Zij slo-ten bij de gevangenen eenige spitsboeven van hunne soort op, die wisten, welke rol zij te spelen hadden.

Ras volgde nu eene openbare beschuldiging tegen de honderden gevangenen, eene aanklacht zoo klaar-blijkelyk valsch, dat iedere rechtbank, uitgenomen eene revolutionnaire, er mee verlegen gezeten zou hebben, en zich ten einde raad zou hebben afgevraagd: „Hoe daarop een vonnis, en nog wel een doodvonnis te vellen?”

Doch hoe zouden zulke lui in verlegenheid kunnen komen? Daarvoor was hunne boosheid te vindingrijk, hunne eerloosheid te groot. De gekerkerden, zoo luidde de beschuldiging, hadden in stilte samengezworen, om het Comité van Algemeen Welzijn van kant te helpen en de Republiek voor immer te vernietigen door een stouten slag.

Ook de hertogin d'Ayen en hare dochter hoorden zich beschuldigen van met generaal Dillon te hebben

saamgespannen, om onder de gevangenen een oproer te verwekken, en dan de bekende moordplannen tegen het Comité ten uitvoer te leggen.

Of de moeder al aanvoerde, dat generaal Dillon, met wien zij een complot gesmeed zou hebben, reeds zes weken vóór hare inhechtenisneming was geguillotineerd, het mocht niet baten.

Zij hoorde zich met hare dochter ter dood verwijzen. Niemand beter dan de rechters kenden de schreeuwende onrechtvaardigheid van dat vonnis, maar wat deerde hun het recht, als zij de macht in handen hadden en hun doel bereikten?

Als het moedige christinnen betaamt, vernamen zij, wat haar te wachten stond. Maanden, ja, jaren had de Revolutie haar in spanning gehouden, omtrent haar eigen lot en dat harer dierbaren.

Duizend doodsangsten hadden zij reeds doorstaan, al het kwellend leed der folterende onzekerheid kenden zij bij ervaring.

De guillotine zou nu de ontknooping brengen, voor haar ten minste. De echtgenoot van de Vicomtesse de Noailles verbleef sinds eenigen tijd in Engeland, hare drie jeugdige kinderen, aan goede handen toevertrouwd, vertoefden in het bloedige Parijs.

Welk een toestand voor de achtentwintigjarige! Zonder afscheid moest zij allen en alles verlaten, voor immer.

De edele vrouwen bevalen met een grootmoedig hart den Heer de belangen der haren aan. Het tijdelijke

werd op den achtergrond geschoven door de ernstige gedachten aan de eeuwigheid, welke zij weldra zouden ingaan.

Zij hoopten, en baden met vurigheid, dat deze hoop niet beschaamd worden mocht, op de belofte van den vromen en kloeken pater Carrichon, die haar vóór hare opsluiting in het Luxemburg zijne geestelijke hulp had toegezegd in de beslissende ure.

„Als gij naar de guillotine gaat, zal ik u vergezellen, zoo God er mij de krachten toe schenkt, en u dan de H. Absolutie geven. Aan mijn blauwe jas en rood buis of vest,” voegde hij er bij, „zult ge mij onder de menigte herkennen.”

Deze belofte had hij haar meermalen herhaald, en hij was er de man niet naar om zijn woord te breken.

Maar hoe vele gevaren waren voor hem aan de uitvoering van dat voornemen verbonden! Wie weet, of hij zelf niet reeds door het rondsluipend verraad in de handen zijner gezworen vijanden was gevallen; of boeien en kerker hem niet beletten, zich aan de afspraak te houden en zijne belofte te volbrengen!

Den 22^{en} Juli (1794) tegen vijf uren in den namiddag rollen de karren der veroordeelden aan.

De eerste is welhaast gevuld en zet zich in beweging. De tweede, waarop mevrouw d'Ayen en hare dochter zich bevinden, volgt spoedig.

De priester is werkelijk op zijn post: voor het traliehek der gevangenis heeft hij eene standplaats gekozen.

De Vicomtesse de Noailles draagt een wit kleeid,

treffend beeld van de reinheid harer ziel, van de smeteloosheid haars harten. Wat haar gewaad betreft, herinnert zij aan de vrouw, die in November van het vorige jaar, ook den laatsten gang deed naar het schavot: Mevrouw Roland.

Ook deze immers had zich in 't wit gekleed. Maar zullen wij beiden moedig den doodelijken slag zien afwachten, hoe verschillend is haar sterven.

Zij, die de ziel was der Girondijnen, stierf als eene heidin, na even te voren eene bevallige buiging gemaakt te hebben voor de „galleuse”, de schurftige, een beeld der vrijheid, bij de guillotine geplaatst en dus genoemd, wjl weer en wind het in een afschuwelijken staat hadden gebracht.

„O, vrijheid, wat al misdaden worden er in uw naam bedreven!” was haar jongste schietgebed.

De hertogin d'Ayen en hare dochter hadden zich vast bij elkander aangesloten; zij zouden ook nu vereenigd blijven tot in den dood.

Het oog der vicomtesse dwaalt zoekend over de menigte. Zal zij den priester ontdekken? Hij staat in de voorste rijen en doet al het mogelijke, opdat zij hem gewaar worde.

Helaas! zij schijnt hem niet op te merken, al heeft hij zich in de kleeding gestoken, waaraan zij hem herkennen moesten.

Met al de teekenen van smartelijke teleurstelling buigt zich de jonge vrouw tot hare moeder over, en fluistert haar eenige woorden in het oor. Beiden

schouwen nu nog eens vorschend rond. Andermaal vergeefs! 't Is, of een ondoordringbare sluier den pater voor hare blikken verbergt.

De kar, waarop zij gezeten zijn, rijdt den geestelijke rakelings voorbij. Hij houdt zich gereed tot het geven der H. Absolutie, maar blijft ook thans onopgemerkt.

Aarzelend toeft hij een oogenblik op die plek, en overweegt, wat hem nu te doen staat. Spoedig is zijn besluit genomen. Met haastigen tred snelt hij eenige straten en stegen door, en bereikt langs een omweg eene brug, waarlangs de droeve stoet moet komen.

Hij plaatst zich dusdanig, dat hij noodwendig gezien moet worden. Nieuwe bittere teleurstelling! De karren dommelen uit de verte aan, gaan hem weder rakelings voorbij; de ter dood gewijden zoeken hem opnieuw, maar zien hem weer niet.

Wil dan de Heer niet, dat hij de vrijspraak zal doen hooren over de hoofden dezer slachtoffers?

De priester, vermoeid van den langen tocht, dien hij reeds achter den rug heeft, staart moedeloos de veroordeelden na.

Neen, waarlijk, hij ziet geen kans, om zijn edelmoedig plan ten uitvoer te leggen. Hij is uitgeput van het rusteloos heen en weer loopen, afgetoofd door de zenuwachtige spanning, waarin hij sinds den morgen verkeert.

Geheel ontmoedigd prevelde hij binnensmonds: „God schijnt het anders te beschikken; Zijn wil geschiede!”

Toch wil hij nog eene uiterste poging wagen. Zijn

hart mag hem later niet verwijten, dat hij niet alles beproefde, wat hij kon. Zoo snel zijne vermoeide voeten het toelaten, spoedt hij weer langs straten en steegjes, en bereikt, vóór de aankomst der karren de rue St. Antoine. Zal hij slagen?

Eene vurige bede stijgt op uit zijn priesterlijk hart. Geheel beheerscht als hij is door de gedachte aan de zending, welke hij verlangt te vervullen, heeft hij geen acht geslagen op de groote verandering, welke inmiddels heeft plaats gegrepen in de natuur.

De zon was schuilgegaan achter een heirleger van aschgrauwe donderwolken, die somber en dreigend den blauwen zomerhemel overdekten.

Eene nare duisternis viel over de straten. Felle bliksemstralen doorploegden weldra van twee tegengestelde richtingen het zwoegende zwerk, waaruit de regen bij stroomen neerplaste.

De menigte, die de karren vergezelde, door de dreunende donderslagen verschrikt, verdween in de huizen.

Alleen de voertuigen der veroordeelden, geëscorteerd door de gendarmen, rolden zwijgend voort door de eenzame straten.

Was het geweldig natuurverschijnsel den bloeddorstigen toeschouwers vijandig, den priester was het eene uitkomst. Hij schepte nieuwen moed en wanhoopte niet langer aan den goeden uitslag zijner pogingen. Onverschrokken mengde hij zich onder de soldaten, die genoeg aan zich zelven hadden en geen acht sloegen op den

voetganger, welke zich door het booze weer niet van zijn plan liet afbrengen.

De hemel zij geprezen! Thans wordt hij door moeder en dochter, die hem een dankbaren blik toewerpen, onmiddellijk opgemerkt.

Zijn hart springt op van vreugde; alle vermoeyenis is in een oogwenk vergeten. Hunne oogen ontmoeten elkander en een hemelsche glimlach overstraalt het gelaat der beide vrouwen.

Zwijgend stapt de priester voort vlak naast de kar.

Wat er gebeure, deze gelegenheid zal hem niet ontsnappen. Zijne ziel, waarin zich straks voor een oogenblik de kleinmoedigheid kwam nestelen, denkt thans niet meer aan vrees.

Onversaagd zal hij zijn plicht doen, sterk in Hem, die Zijne dienaars niet verlaat.

De donder rommelt intusschen voort. De bui hangt juist boven de stad, de slagen worden iedere minuut zwaarder en volgen elkander sneller op. Hevige windstooten en een nijldige slagregen teisteren de geboeiden en hun edelmoedigen tochtgenoot.

Bij de voorstad St. Antoine meent de priester de meest geschikte plaats gevonden te hebben.

Terwijl de hemel als in vuur staat, geeft de pater aan beide veroordeelden een teeken. Zij begrijpen hem, en buigen vol deemoed het hoofd rouwmoedig op de borst.

Zegenend heft hij de hand, en spreekt langzaam en duidelijk het gansche formulier der Absolutie, zonder

dat een der soldaten er acht op slaat. Hebben de woorden der vrijspraak ooit in treffender omstandigheden geklonken?

Voort gaat de stoet. De priester, schoon zijne belofte vervuld, zijne heilige taak voleindigd is, kan niet besluiten heen te gaan. Den hoed diep in de oogen gedrukt, over zijn geheele lichaam doorweekt van den regen, strompelt hij naast de kar verder.

Uit den mond der Vicomtesse de Noailles vangt hij, tot in het diepst zijner ziel geroerd, de volgende woorden op: „Ons offer is voltrokken. Ach, hoeveel dierbaren moeten wij achterlaten! De Heer roept ons in Zijne barmhartigheid. Wij zullen hen nimmer vergeten. Belast u met onze teedere afscheidsgroeten aan hen en aanvaard onzen dank.

Jesus Christus, die voor ons het leven liet, is onze kracht. Mogen wij in Hem sterven! Vaarwel! Dat we elkander in den hemel wederzien!”

Ademt deze taal de reinste godsvrucht, doet zij ons een blik slaan in dat Christelijk hart, ook de houding der jeugdige veroordeelde predikte berusting en engelachtig geduld. De bui nam allengskens in hevigheid af en was eindelijk geheel overgedreven.

De menigte die zich hier en ginds een schuilhoek had gezocht, kwam weder te voorschijn. Ook zij werd getroffen bij het zien der schoone jonge vrouw, die reeds op haar gelaat als een weerschijn vertoonde van de hemelsche gelukzaligheid.

„Hoe vergenoegd is zij,” spraken de bewogen om-

standers. „Wat slaat zij de oogen ten hemel! Hoe vurig bidt zij! Doch wat kan het haar baten?”

De zon brak weder door de wolken, toen de veroordeelden het schavot bereikten.

De beulen hadden geen tijd te verliezen en begonnen onverwijld hunne taak.

Met de rustige gelatenheid eener vrome Christinne, die bevroedt, wat het zeggen wil, den Heer het offer haars levens te brengen, bestijgt de hertogin d'Ayen de ladder en legt het hoofd op hare beurt onder de bloedige bijl.

De dochter zal haar volgen.

Maar vóór zij zich op de plank uitstrekt, heeft zij nog een plicht van edele naastenliefde te vervullen, eene ziel te redden, indien zij dat vermag.

Een jonkman, in den bloei der jaren, behoort tot hare lotgenooten.

Moet hij thans reeds dat leven, 'twelk voor hem nog niets van zijne illusies verloren heeft, vaarwel zeggen? Zal binnen weinige oogenblikken zijn hoofd vallen, terwijl hij zich geene misdaad bewust is. Rampzalig lot! En eene verwensching, een gesmoorde vloek wordt uit zijn mond gehoord.

De Vicomtesse de Noailles heeft de woorden van den wanhopigen jongeling vernomen, en deernis vervult hare ziel, bij de gedachte, hoe hij de eeuwigheid zal ingaan.

Met den eenen voet op de ladder wendt zij zich tot hem, en zegt met smeekenden blik en met iets

in den toon der stem, dat haar verzoek onweerstaanbaar maakt: „Ik bid u, mijnheer, zeg: „„Vergiffenis, mijn God!””

Dat was haar laatste woord. Weldra rolde haar onschuldig hoofd in de mand. O, roemrijke, benijdenswaardige dood, hoe stelt gij het sterven in de schaduw van Madame Roland, de geëmancipeerde vrouw, welke in hare gedenkschriften de waardige leerlinge van Voltaire en de filosofen toont te zijn; die op de grenzen der eeuwigheid zich nog de beroemde mannen van Plutarchus herinnert en geen hoogere eerezucht kent dan kalm en vol zelfbeheersching den „eeuwigen slaap” in te gaan!

Wat een ontwaken bij het verschijnen voor den rechterstoel van den levenden God, Dien de savante hoonde en loochende, schoon Hij haar in hare schoone kinderjaren, toen het gif der goddeloosheid hare ziel nog niet verpest had, het rein genot had doen smaken, 'twelk Hij dezen schenkt, die Hem met een oprecht gemoed zoeken en dienen!

Laten wij thans het oog vestigen op eene geheel andere persoonlijkheid uit de Fransche Omwenteling; op een man, die wel niet als martelaar stierf, of in de beproeving getuigenis aflegde van zijn geloof, maar die bij het volbrengen van zijn plicht in de ure des gevaars een heldenmoed, eene doodsverachting ten

toon spreidde, welke ons met bewondering vervullen.

Een koelbloedig man, vol onverzettelijke wilskracht moet deze zijn, roepen we onwillekeurig uit bij het aanschouwen zijner beeltenis.

Die koene, gebiedende blik, die lippen, met zooveel vastberadenheid gesloten, die trekken om den forschen neus zullen niet in tegenspraak blijken met het karakter van den markies de Bouillé, uit wiens loopbaan tijdens de Revolutie wij eenige feiten willen mededeelen.

Men schrijft 1790. Is er allerwegen gisting in de gemoederen, ook in het leger is het verre van rustig. „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap” is de leus, maar de krijgstucht, meenen de soldaten, laat hun al heel weinig van die vrijheid genieten. Gelijkheid is in hunne rangen niet te vinden.

Op officiersplaatsen hebben alleen aristocraten aanspraak, en dan nog aristocraten, die een adel kunnen toonen van minstens vier geslachten.

Men moge zich in den oorlog onderscheiden, zich krijger toonen in den vollen, in den besten zin des woords, van bevordering geen sprake, zoo men geen adelbrieven overleggen kan.

Broederschap is er genoeg. Allen toch offeren aan de algemeene verbroedering, en zijn het hierover eens, dat de promotie onder hen met alle eischen der billijkheid spot; dat de regeering een goed werk deed, zoo zij eindelijk eens de achterstallige soldij, niet in klinkende woorden, waarop niemand crediet geeft, maar in klinkende munt wilde uitbetalen.

FRANÇOIS CLAUDE AMOUR MARKIES DE BOUILLÉ.

Te lang immers reeds wachtten zij op hun geld.

Over troepen in zulk eene stemming had de Bouillé het opperbevel. De oudgediende, die in den zevenjarigen oorlog door zijne dapperheid den kolonelsrang verwierf, en gedurende den Amerikaanschen vrijheidsoorlog den Engelschen menig benauwd oogenblikje deed doorleven, was in geene aangename positie.

In den stormloop, in het kiezen van maatregelen tijdens het gevecht was hij veel beter thuis, dan in het schipperen en het door hem hartgrondig verfoeide transigeeren.

Hij hakte veel liever met zijn beproefd zwaard den knoop kort en goed door. Maar wat wilde hij? De omstandigheden waren ook hem te sterk.

De hoogste militaire gezagvoerders waren reeds over de grenzen gegaan. De bodem van het Fransche rijk werd hun te warm onder de voeten; de schokken en de rommelingen kondigden met iederen dag duidelijker aan, dat eene geweldige uitbarsting op handen was.

Maar heengaan, terwijl het wankelende koningschap den felsten kamp te strijden heeft met het oproer, dat dagelijks driester den kop verheft, lijkt de Bouillé eene schandelijke lafheid, een verraad aan zijne beginselen.

Blijven zal hij, zoolang zijn dienst gevorderd wordt, zoolang nog eene enkele ster van uitkomst hoopvol flikkert boven zijn hoofd.

Hij is doof voor het morren der soldaten en als het regiment Picardië te luidruchtig wordt, en in zijne

luidruchtigheid zich vergrijpt aan de krijgstucht, komt het bevel van naar het plein der groote kazerne op te rukken.

De generaal verschijnt en houdt een lang niet mal-sche militaire strafpredikatie, die de beschaamde soldaten tot inkeer brengt, tot berouw stemt en hun de belofte afperst van beterschap.

Maar die beterschap was van korten duur; ras waren al de schoone beloften vergeten en begon het spel opnieuw.

Zekeren Augustusdag wordt den bevelhebber de tijding gebracht, dat het heele garnizoen van Metz, dat hem als zijn opperhoofd eerbiedigt, met geladen geweer in slagorde geschaard voor de kazerne staat.

Spoedig bevindt hij zich te midden van het rumoer, dat hand over hand toeneemt. Hij dringt tusschen de muiters, en spreekt hen aan, maar zijn woorden vinden slechts een echo in bittere klachten en dreigend gemor.

Zij vorderen eenstemmig de achterstallige soldij.

Wat zal Bouillé doen? Zwichten voor den aandrang van die tienduizend, wier vertoogen niets onbillijks hebben; die slechts op min eerbiedige wijze het hun toekomende vorderen en thans allen één lijn trekken? Dat nooit! Zij zullen buigen, of hij zal breken, doch toegeven? Daarvan kan geen sprake zijn.

Hij wendt zich tot het Duitsche regiment *Salm*, 'twelk nog eenige hoop op gehoorzaamheid geeft. Ver-

geefs! Ook hier gaat de kreet op om geld, dat zich altoos laat wachten.

Vóór de bevelhebber er op verdacht is, schouderen juist deze manschappen het geweer, maken rechtsomkeer en stappen in militairen pas naar de woning van hun generaal.

Zij willen zich zelven recht verschaffen en uit de krijgskas de hun verschuldigde som *nemen*, want *krijgen* blijft tot de vrome wenschen behooren.

Bouillé staat een oogenblik verbluft, doch ook maar een oogenblik. Hij heeft hun plan doorgrond, en in den stormpas marcheert hij met de hem trouw blijvende officieren naar zijn bedreigd huis.

Als *Salm* aankomt, ziet het zijn generaal omringd door de mindere officieren, met uitgetogen zwaard op de buitentrap zijner woning staan.

Dat was eene min aangename verrassing, en op hunne beurt blijven ze eenige seconden besluiteloos. Het oproerig element is een oogenblik bij hen in tweestrijd met hun plicht, doch houdt de overhand.

Als woedende golven stuwen zij elkander voort, maar de Bouillé, de eenige hindernis, die hun den weg verspert, staat pal en onverwikt.

Zijn bevel aan de dragonders om op de muitende benden in te hakken, heeft geen ander gevolg dan dat de bevelhebbers de sabel trekken en een charge commandeeren, maar... de ruitery verkiest werkeloos toeschouwer te blijven en weigert gehoorzaamheid.

Moordkreten en wraakzuchtig geroep doen zich hoo-

ren; het gemeen sluipt tusschen de gelederen der soldaten en vuurt ze aan, om hun bevelhebber over hoop te schieten.

Maar de enkele, die het waagt aan te leggen, ziet onmiddellijk door zijn nevenman het vuurwapen in de hoogte slaan, en kan zijn bloeddorstig plan niet ten uitvoer leggen.

Als uit brons gegoten staat de onverschrokken Bouillé zoo twee volle uren voor zijn huis. Waagt het een der heethoofden op hem aan te leggen, geen zweem van ontroering vertoont zich op het gelaat van den bedreigde.

Doré geeft ons in de door hem geïllustreerde „Geschiedenis der Kruistochten” den dood te aanschouwen van Jacques Maillé, maarschalk van den Tempel.

Zijne teekenstift doet ons den fieren Kruisvaarder zien, links en rechts doorstoken met de pijlen zijner belagers, evenals zijn stervend krijgsros. Majestueus en schrikwekkend tot in den dood, dwingt hij den Muzelmannen ontzag af.

Hij is het middelpunt van den moordenden cirkel, welken de vijand om hem heentrekt, doch niemand der Turken durft het wagen, een strijd met hem aan te gaan man tegen man.

Uit de verte zenden ze hem hunne schichten toe, bevreesd als ze zijn voor de woede van den stervenden leeuw.

Dus rees de Bouillé, terwijl duizend dooden hem dreigden, voor zijne muitende soldaten op, kalm en

vastberaden. Hij wist, wat hij wilde. Niet dan over zijn zielloos overschot zouden de oproerigen hun doel bereiken, er mocht gebeuren, wat wou.

Hoe de ontknooping van deze weergalooze worsteling geweest zou zijn, indien de maire met het stedelijk bestuur niet tusschenbeide getreden ware, is moeilijk uit te maken.

Dat de Bouillé voet bij stuk gehouden zou hebben, staat buiten allen twijfel. De muitelingen stemmen er eindelijk in toe, dat zij zich voorloopig tevreden zullen stellen met de helft der onbetaalde gelden, 's anderen-daags te voldoen.

De maire belooft hun op zijn eerewoord, dat hun de gevorderde som op den bepaalden tijd zal worden uitgekeerd. De rust keert in de gemoederen terug, de troepen rukken in en betrekken weder hunne kazernen, alsof er niets gebeurd was.

De maire deed den volgenden dag zijn woord gestand en het oproer was gedempt. Zoo wist Bouillé door zijne onwrikbare standvastigheid, door zijne bewonderenswaardige koelbloedigheid allen in bedwang te houden. Ware hij er niet geweest, wie weet, welke betreurenswaardige uitspattingen de historie geboekt zou hebben van het soldatenoproer te Metz.

De taak van de Bouillé was hiermede niet voleind. Hem was nog neteliger zending voorbehouden. Om de gisting onder de soldaten te doen ophouden, hunne grieven te onderzoeken en de achterstallige soldij uit te betalen, waren er eenige inspecteurs aangesteld.

Die, welke in last had om in dezen voor het onrustige Nancy te zorgen was de heer de Malseigne, een streng man, niet gewoon voor dwang te buigen, als hij meende, dat hij het recht aan zijne zijde had. De bezetting van Nancy had op haar gemor en hare eischen om directe uitbetaling nul op het request gekregen.

De inspecteur wenschte eerst alles haarfijn te onderzoeken, te overwegen en dan..... Het geduld der opgeruide krijgslieden was echter uitgeput. Eene geweldige uitbarsting volgde op de weigering. Men wilde niet langer alles op de lange baan geschoven zien.

De Malseigne bulderde, dreigde, stormde zelfs op de muiters in, doch, niet bestand tegen de overmacht, moest hij weldra zijn heil zoeken in eene overhaaste vlucht.

Hij reed spoorlags naar Luneville. Maar ook te Nancy zat men niet stil. Een escadron van de ruitery zat haastig op, sloeg eveneens den weg naar Luneville in, en vorderde de uitlevering van de Malseigne. Na veel over en weer praten werd de inspecteur in hunne handen gesteld en gevankelijk naar Nancy teruggevoerd, waar hij spoedig met Denoue, den kommandant der stad, den kerker mocht deelen.

Dag noch nacht was er meer rust binnen de woelige veste. Soldaten en burgers, allen verloren het hoofd. 't Werd hoog tijd, dat er paal en perk gesteld werd aan die beroeringen, wilde men niet dat geheel Lotharingen werd medegesleept. De Bouillé was daarvoor de aangewezen man.

Na dien vreeselijken Augustusdag hadden zijne troepen, welke hij in verschillende streken, buiten Metz, had verspreid, zich over 't algemeen goed gehouden. Wel moest hij een en ander door de vingers zien, 't welk hij in gewone omstandigheden niet geduld zou hebben, maar alles te zamen genomen, waren er redenen tot tevredenheid.

Bouillé trekt zoo snel mogelijk zijne verstrooide krijgers samen. 't Is helaas een klein legertje, dat bovendien in zijne gelederen nog menig soldaat telt, op twee ideeën hinkend, en in lichten graad aangetast door de zoo besmettelijke insubordinatie.

Maar wat het getal der krijgslieden en de wankeelmoedigheid van sommigen hunner opweegt, is de bekende onversaagdheid, de ontembare wilskracht van den aanvoerder.

Sinds Augustus hebben hem zijne mannen eerst recht leeren kennen, en dragen zij hem om zijn verschil met hunne meeningen over het algemeen geen goed hart toe, gehoorzaamheid kunnen zij dezen niet weigeren, die hun bewondering afdwong, huns ondanks.

Een korte proclamatie wordt naar Nancy gezonden. Den heelen Bouillé vindt men er in terug. Scherp en beslist luidt het: „Onderwerping of strijd zonder genade; over de keuze kan een etmaal worden nagedacht en beraadslaagd.”

Reeds den volgenden dag tegen den middag verscheijnt eene deputatie uit den stedelijken raad en van de oproerige soldaten, ten einde de onderhandelingen te openen.

Die afgevaardigden slaan echter zoo'n hoogen toon aan, dat het den schijn heeft, of zij den onbuigzamen Bouillé de wet komen stellen, en meenen, dat hij met zijne manschappen naar hun pijpen zal moeten dansen.

„Laat ze hangen, de schaamteloozen!” roepen Bouillé's soldaten hem toe.

De generaal wil van dien uitersten maatregel niets weten. Hij heeft zijne gedragslijn reeds afgebakend, en geen verwoed geroep zijner minderen, vermag hem daarvan een vingerbreed te doen afwijken.

Kalm en kordaat stelt hij zijne voorwaarden:

1°. Den heeren Denone en Malseigne de vrijheid teruggeven; 2°. hartelijk berouw toonen over het voorgevallene, en 3°. op het eerste commando van hem, Bouillé, afmarcheeren naar de door hem aan te wijzen plaats. Dus luidden zijne eischen, welke den afgevaardigden volstrekt niet aanlokkelijk voorkwamen, en aannemelijk evenmin.

De Bouillé had echter geen lust zijn tijd verder met praten te verspillen. Zoo zij niet in zijne voorstellen treden kunnen, raadt hij hun ten sterkste aan van zoodra mogelijk huns weegs te gaan, daar hij niet van plan is langer te dralen. Spoedig, belooft hij hun, zal hij de heethoofden met zijne troepen op minder zachte manier tot rede weten te brengen. Gaarne bracht hij den vrede; wilden zij liever het zwaard, dat was hun zaak. Zij mochten toezien.

Dat het hem ernst was met deze woorden, bleek spoedig. Pas waren de onderhandelaars uit het gezicht,

of het tromgeroffel gaf het sein, om naar Nancy op te marcheeren.

De Bouillé ontveinsde zich het hachelijke van zijn toestand geenszins. Met ruim 3000 man, van het ons bekende gehalte, stond hij tegenover 10.000. Doch kon hij anders? Moet hij niet zijn plicht doen, ook al schijnt de worsteling wanhopig en misschien in zijn nadeel beslist te zullen worden? Geen weifeling! Voort gaat het en tegen half drie is hij met zijne troepen nog op een half uur afstand van Nancy.

Eene nieuwe deputatie komt hem te gemoet. Er wordt nog één uur uitstel gevraagd, een weinig tijds tot beraad.

„Toegestaan!” zegt de Bouillé. Maar als het uur verstreken is, en noch Malseigne, noch Denone opdagen, dan roffelen de trommen opnieuw, het legertje zet zich weder in beweging, en weldra staat de onverzettelijke vlak voor de poorten der stad.

De bevelen klinken; de kanonnen worden geladen, de manschappen in positie gesteld. De lonten zijn reeds ontstoken, maar vóór het sein tot den eersten aanval gegeven wordt, waait van de oproerige wallen de witte vlag, Denone en Malseigne rijden frank en vrij ter poort uit, de muitzieke benden zijn bereid aan de opvordering van den ijzeren Bouillé te voldoen.

De hoofdmacht der oproerige soldaten staat weldra buiten Nancy ordelijk in het gelid. [Geen gemor is meer op hunne lippen; de grieven, schoon niet weggenomen, schijnen niet meer te bestaan. Het gezicht

van Bouillé doet wonderen. Hij mag zich geluk wenschen. Alles gaat opperbest, maar de plooiën om zijn stroeven mond verraden de aandoeningen zijns harten niet. Uiterlijk is hij dezelfde van voor eenige uren, al heeft de onderneming eene wending genomen, welke hij niet dorst verhopē.

Terwijl hij zich een oogenblik van zijne manschappen verwijderd, om in vertrouwen eenige woorden te wisselen met de bevrijde militaire hoofden, lost het opgeruide gemeen een kanonschot op Bouillé's dapperen.

Een half honderdtal hunner betaalt deze verraderlijke lafheid met den dood. Door die losbranding schijnen alle booze hartstochten, door Bouillé zooeven geketend, hunne boeien te verbreken en vangen het werk des verderfs aan.

Daar staat de arme bevelhebber, die op vreedzame wijze het gezag meende hersteld te hebben, en wordt eensklaps uit dien zoeten waan gebracht.

Zijne soldaten wachten het teeken tot den aanval niet af. „Dood aan de verraders!” galmt het uit hunne rangen, die vuur braken op de trouwelooze menigte.

De straten zijn spoedig schoongeveegd. Daarmee is echter de worsteling niet beslist. Uit vensters en deuren, van muren en daken regent het kogels op Bouillé's soldaten, die als verwoede duivels doorsteken en neerschieten, wat zich vertoonen durft.

Een wanhopig straatgevecht, een strijd tusschen soldaten en burgers, tusschen soldaten onderling, is ontbrand. Doch vóór de zon haar loop in het Westen

voltrekt, is de Bouillé meester van het terrein, niet zonder zware offers evenwel. Veertig zijner officieren, vijfhonderd minderen vonden te Nancy een roemvol graf. De verliezen der tegenpartij worden op drie duizend geschat. Andermaal had de wakkere Bouillé gezegevierd over het oproer.

't Is eene nuttelooze, maar natuurlijke vraag: „Wat zou het verloop der Revolutie geweest zijn, ingeval de Broglie in de schoenen van Bouillé gestaan hadde?” Zou het intusschen niet verstandig en tevens Christelijker zijn, zoo we haar dus stelden: „Wat zouden de geschiedrollen over het Frankrijk der 18^{en} en 19^{en} eeuw vermelden, zoo de onmiddellijke voorgangers van Lodewijk XVI, in stede van de ergerlijkste zedeloosheid naast zich ten troon te verheffen, zich den naam van „Allerchristelijksten koning” hadden waardig getoond?

Indien Voltaire en de zijnen hun stroom van goddeloosheid niet over het ongelukkige rijk hadden doen gaan? Indien Jean Jacques Rousseau... doch de feiten nemen geen keer, al mag het opsporen hunner oorzaken eene dankbare, leerzame taak heeten.

Nog eenmaal gedurende de Omwenteling zien we de Bouillé verschijnen: in den tijd van de ongelukkige reis naar Varennes, ongelukkig door de schuld van hen zelf, die het meeste belang hadden bij het welslagen; eene reis vol raadselachtige gebeurtenissen, welke misschien nooit geheel ontsluitend zullen worden.

De Bouillé, die zooveel van den dag der ontvlu-

ting dorst hopen, werd wreed teleurgesteld. De akelige werkelijkheid spotte met zijne schoone verwachtingen. De trouwe dienaar mocht zijn vorst niet redden.

Toen hij de koninklijke familie den terugweg naar Parijs zag aanvaarden, ging ook voor hem de laatste ster van hoop onder. Hij stierf te Londen het eerste jaar dezer eeuw, ons in zijne gedenkschriften de bijzonderheden uit zijn werkzaam leven achterlatend.

De oude kolonel de Lavergne-Montlaurier lag ziek en schier buiten kennis in de gevangenis. Zijne edele echtgenoot, die zijne onschuld kende en wist, dat hij spoedig voor de revolutionnaire rechtbank moest verschijnen, wendt zich tot het Comité de Sureté, ten einde voor hem een uitstel te bekomen.

Zij schetste den toestand van haar gemaal, die thans door krankte en zwakheid buiten staat is te antwoorden op de beschuldigingen, welke men tegen hem zal inbrengen. Onder spotgelach wordt haar de deur gewezen.

Half radeloos verlaat zij die onmenschen, en terwijl zij met schreiend hart overlegt, wat haar nu te doen staat, flikkerde eensklaps een lichtstraal voor haar geest.

Te goeder ure herinnert zij zich, dat Dumas, de onder-president der rechtbank, haar geen onbekende is.

Zij heeft hem vroeger eenige malen ontmoet, en

hoopt, niet zonder grond, door zijn toedoen te verkrijgen, wat haar door de harteloozen, tot wie zij zich de eerste maal wendde, zoo onbeschoft geweigerd werd.

De kloeke ziel kende de helden der Revolutie niet. Vol blijde verwachtingen spoed zij zich naar de woning van Dumas, en legt hem in weinige woorden den toestand van den kolonel bloot. Met een ironisch lachje om de lippen, eene flikkering van revolutionnaire geestigheid in het oog, hoort de vice-president haar aan.

Als zij zich van hare taak gekweten heeft met de welsprekendheid des harten, antwoordt hij: „Wees toch niet zoo dwaas van u te beklagen. Wees de Conventie eerder dankbaar, dat zij u, die nog onder alle opzichten bekwaam zijt, om eenen anderen man het leven te veraangenameu, verlossen wil van dien ouden knorrepot.

De edele vrouw stond verstomd bij zooveel schaamteloosheid. Op een ellendeling als die daar vóór haar oprees, had zij hare hoop gebouwd! Een blos van heilige verontwaardiging kleurde haar schoon gelaat.

Fier richtte zij zich op, en terwijl de diepste verachting uit hare oogen lichtte, zegt zijforsch en krachtig: „Nietswaardige, het spijt mij innig, dat het ooit in mij opgekomen is, u eene gunst te verzoeken. Als mijn echtgenoot voor uwe eerlooze rechtbank verschijnen zal, zult ge mij terugzien. In de gerechtszaal zal ik u toonen, of ik de schandelijke beleediging verdiende, welke gij u niet ontzaagt mij aan te doen?”

De oude kolonel werd spoedig voor het tribunaal

gedaagd. Gelijk te voorzien was, luidde het ook over hem: „des doods schuldig!” Toen dat vonnis was voorgelezen, riep zijne moedige echtgenoot, dat het door de gansche zaal weergalmde:

„Leve de koning!” Dat volstond, om haar harte-
wensch vervuld te zien. Zij werd gegrepen en onmiddellijk ter guillotine verwezen.

Zij deelde met haren afgeleefden echtgenoot dezelfde kar. De arme man was zóó ziek, dat hij niet eens zitten kon. Op een handvol stroo werd hij uitgestrekt.

Het voertuig hotste voort en deed den kranke niet weinig leed.

Eén troost mocht hij smaken: hij kon het moede hoofd wat rust gunnen door het te laten steunen op de voeten zijner „kruisgenoot”, die hem met hare gebonden handen geene andere verlichting kon bieden in zijne kwellingen.

Aan den voet van het schavot omhelsden zij elkander, en de moedige vrouw, die waarlijk eene trouwe hulpe mocht heeten tot in den dood, volgde haar gemaal in de eeuwigheid, aan de wereld het voorbeeld nalatende van de roerendste huwelijksliefde!

Grooter door haar manlijken moed en Christendeugd dan door hare hooge geboorte, was zij, uit wier leven wij een paar trekken willen mededeelen. Haar naam

luidde Madame de la Trémouille, prinses van Tarente.

Toen de Tuilerieën den 10^{en} Augustus in de handen van het grauw vielen, was zij daar, te midden van duizend verschrikkingen, met nog verschillende andere voorname dames.

De kreten der overwinnaars, het gebrul van de bloeddorstige scharen, het kermen der rampzalige overwonnelingen, de val der lijken, welke van de balkons naar beneden werden geworpen, vermeerderden ieder oogenblik den doodsangst, waaraan de meesten harer reeds uren ten prooi waren.

„Wat lot zal ons beschoren zijn?” vroegen zij zich telkens sidderend af.

Eindelijk naderen de moordenaars ook het vertrek, waar de weerlooze vrouwen zich bevinden. De eenige verdediger, Diet genaamd, die bij den ingang heeft post gevat en haar een bolwerk maakt van zijn lichaam, is weldra neergesabeld, doorkerfd met zwaard en piek.

De prinses van Tarente opent zelf de deur en bevindt zich tegenover de havelooze Marseillanen, van het hoofd tot de voeten met het bloed hunner slachtoffers bemorst.

Hun aanvoerder staart vol bewondering eenige oogenblikken naar de kloeke vrouw, die hem koen en vastberaden in de oogen schouwt.

Terwijl hij nog sprakeloos staat, klinkt het hem tegen: „Dit meisje” — zij had de jonge Pauline de

Tourzel aan de hand — „werd mij toevertrouwd door hare moeder. Tref mij, maar bescherm de eer en het leven van deze. Zij is een pand, dat ik onder eede beloofd heb ongeschonden aan de moeder weder te geven. Schenk haar dus hare dochter terug en neem mijn bloed.”

De ruwe, ontmenschte Marseillanen zijn verteederd. Over de lijken der verslagenen heen, die overal den weg versperren, brengen zij al deze vrouwen in veiligheid.

De Septemberdagen met al hunne gruwelen braken aan. De prinses van Tarente zat toen gevangen in La Force. Zij werd voor de revolutionnaire rechtbank geroepen, wat bijna gelijkstond met het vernemen van het doodvonnis. Men hoopte uit haar eenige getuigenissen te trekken, welke tot wapen dienen konden tegen de beklagenswaardige Marie Antoinette.

Bij het vernemen van haar naam maakte de kloeke vrouw eerbiedig het kruisteeken, en trad vastberaden voor hare rechters.

Al dadelijk klonk het: „Gij zijt op de hoogte van de intriges tusschen de koningin en de emigranten; deel ze ons mee!”

„Ik herinner mij alleen de hooge deugden en de goedheid der koningin, die gij evenzeer zoudt beminnen als ik, zoo gij haar kendet. Gij beleedigt en verwenscht haar enkel, omdat gij haar niet van nabij kent.”

„Geef antwoord op onze vragen! Wist gij van het complot van den 10^{en} Augustus?”

„Er bestond geen complot den 10^{en} Augustus. Men verdedigde zich.”

„Heeft dan de koningin den Zwitsers niet bevolen, het volk te misleiden en neer te schieten?”

„Men belastert de koningin, als men haar van zoo iets beticht. Zij bemint het volk en zal het niet verraden. Indien gij haar gezien hadt als ik, zich onledig houdende met het maken van kleedingstukken, die de schamelen moesten dekken; hare schatten openend, om den nooddriftigen het levensonderhoud te schenken, gij scholdt haar niet de vijandin des volks!”

„Door aldus haren lof te verkondigen verklaart gij u de vijandin der natie.”

„Zeggende, 't geen gij uit mijn mond vernaamt, ben ik niet meer dan billijk voor mijne meesteres; men heeft u verkeerd ingelicht te haren opzichte.”

„Dat die vrouw zwijge en heengal!” sprak een der rechters.

„Ja, zwijg en verwijder u!” herhaalden de anderen. De bloeddorst stond ontwapend bij het zien van zoo veel moed, karakter en waarheidsliefde in eene zwakke vrouw, die de zoo fel gehate „Autrichienne” verdedigen dorst voor de rechtbank harer grimmigste vijanden.

De deur van den kerker was nauwelijks achter de prinses gesloten, of zij viel op de knieën en dankte God, die haar ten tweeden male zoo goedertieren bewaard had en beschermd. Toen zij weder opstond, bemerkte zij dat haar kleed, voorzoover het met de

straatsteen in aanraking geweest was, droop van het bloed. 't Was dat van de offers der teugellooze volkswoede, 'twelk den omtrek der gevangenis roodverfde.

„Honderd goudstukken voor wie tegen den burggraaf de Favras eene beschuldiging inbrengen kan, welke leidt tot zijne veroordeeling!”

Zoo luidde het eerlooze aanbod, door de partijgenooten van den ontaarden Philippe Egalité gedaan.

Een schoon lokaas voor allen, die naar geld hunkerden, verkregen tot welken prijs ook.

Ras boden zich een paar naneven van Judas aan.

Op listige wijze hadden zij zich in het vertrouwen van den niets kwaads vermoedenden edelman ingedrongen, eenige malen een onderhoud met hem gehad, en toen zij eindelijk de kans schoon zagen, klaagden zij hem in December 1789 aan bij het *Comité des Recherches* (Commissie der Opsporingen). Wat dit revolutionnaire rechterlijk lichaam te beduiden had, zal het vervolg ons leeren.

De Favras werd onmiddellijk in hechtenis genomen. Naar het Châtelet gevoerd, hoorde hij zich door de drie valsche getuigen Morel, Turcate en Marquie, schelmen van het laagste allooi, beschuldigen van het volgende: 1°. Met 12.000 Zwitsers en een even groot getal Duitsche troepen wilde hij naar Parijs oprukken; de

hoofdstad geheel afsnijden van het overige Frankrijk; de koninklijke familie, gehoond en versmaad in haar eigen paleis, met zich wegvoeren naar Peronne; Bailly, Necker en Lafayette eindelijk om hals brengen. Zie- daar, wat hij in zijn schild voerde, laten wij er bijvoegen, zonder dat hij het zelf wist.

Kalm en bedaard hoorde de Favras deze meenedige verklaringen aan. Al wat op zijn gelaat te ontdekken viel, tijdens het verhoor, was een trek van misprijzen, die nu en dan om zijne lippen speelde, wanneer een der drie omgekochten tegen hem getuigde.

Met de kernachtige kortheid van den krijgsman, gehuwd aan de overtuigende welsprekendheid der onschuld, verdedigde hij zich.

Had hij troepen willen aanwerven, 't was geweest met het oog op eene omwenteling, welke in Brabant dreigde los te barsten. Dat hij zich bij de Saint-Priest had aangemeld en paarden had gevraagd uit de koninklijke stallen, om met zijne dapperen op de furiën der Revolutie in te stormen, ten einde haar de kanonnen te ontnemen, waarmede zij naar Versailles oprukten tegen den vorst, dien hij liefhad, neen, dat ontkende hij niet. Hij zou zijn voornemen ten uitvoer gelegd hebben, ingeval Lafayette met zijne 6.000 manschappen hem deze taak niet uit de hand genomen had. Moordplannen, tegen wie ook, had hij nooit gekoesterd.

Nu voerde men het getuigenis van zekeren Foucault tegen hem aan.

„Waar zijn uwe troepen? Welken weg zullen zij

volgen bij het binnenrukken van Parijs? Laat ik u bij deze onderneming de helpende hand mogen reiken!"

Dus luidde het in een schrijven van genoemden Foucault.

„Wie is die man? Dat hij hier verschijne!" verzocht de Favras.

De briefschrijver was onvindbaar. De rechters weigerden nadere inlichtingen te verstrekken, weigerden zelfs de getuigen à décharge te hooren.

Toch deed het klemmend betoog van den aangeklaagde vaak den wankelbaren evenaar der volksgunst te zijnen gunste overhellen. De woeste menigte, die in het Châtelet de rechtszitting volgde, werd menigmaal ondanks haar zelve gedwongen den moed van den burggraaf te bewonderen, die telkens zijne beschuldigers in de engte dreef en in tegenspraak bracht met zich zelve.

Doch in die oogenblikken hieven de handlangers van Egalité, die in de Favras den broeder des konings zochten te treffen, een verwoed geschreeuw aan.

„Weg met de Favras! Aan de lantaarn! Weg met den verrader!" brulden ze, en die uitroep overstemde telkens ieder beter gevoel bij het moordlustig grauw. Allen stemden in met den moordkreet en herhaalden in koor: „Weg met hem! Aan de lantaarn!"

Te midden van zulk een helsch tooneel werd de vierschaar gespannen! Hoe wilden rechters, sidderend voor hun eigen leven bij het getier en de dreigende gebaren van het oppermachtig volk, een vonnis wijzen, dat niet spotte met alle recht en billijkheid?

Den 30^{en} December werd tegen de Favras geëischt
1°. Openlijk schuldbekentenis doen vóór de hoofdkerk
2°. de doodstraf, door ophanging te ondergaan op het
Grève-plein.

Met de grootste koelbloedigheid vernam de edelman, wat hem boven 't hoofd hing. Deze eisch was nog wel geen vonnis, maar het verloop der gansche zitting wees maar al te duidelijk op hetgeen hij verwachten moest.

„Ik beklaag u, die u niet schaamt, op het getuigenis van zulke ellendelingen een onschuldige te treffen. Ik zal sterven als het slachtoffer hunner lastertaal!”

Dat was al, wat hij zijnen onrechtvaardigen rechters toevoegden.

Donderdag den 18^{en} Februari (1790) volgde de plechtige veroordeeling. De verklaringen luiden: „De Favras stond schuldig aan pogingen tot het verwekken van eene tegenomwenteling enz. enz., en werd diensvolgens veroordeeld tot de straffen, welke wij boven aangaven.

De wraakzucht en haar bondgenoot, de bloeddorst, zegevierden dus.

Vrijdag den 19^{en} Februari om negen uur 's morgens werd het vonnis afgekondigd. Er heerschte eene blijdschap onder de domme menigte, als ware de Vrijheid zelve, in stralenden hemelglans, uit de wolken neergedaald.

Maar Camille Desmoulins schreef immers ook, dat de helden (?) der Bastille wellicht een minder heilrijk

werk verricht hadden dan zij, die den onbekenden kapitein der Zwitsers aan de gerechtigheid overleverden. Mocht er dan geen uitbundige blijdschap heerschen bij den dood van zulk een gevaarlijk samen-zweerder en verrader?

De Favras sprak geen woord; hij sloeg den blik ten hemel, als nam hij den eeuwigen Rechter, die harten en nieren doorgrondt, tot getuige zijner belasterde onschuld.

Het gemeen, door allerlei geruchten en kunstgrepen tot razernij geprikkeld tegen een man, tot nu een vreemdeling nagenoeg voor de lagere klassen, vulde al de straten, waar langs het slachtoffer moest gevoerd worden.

Pas vertoont de Favras zich op den drempel van het Châtelet, of een algemeen handgeklap, onstuimig als eene knetterende hagelbui, vertolkt de vreugde, welke in de harten wordt verwekt, nu men den gehate heenleidt ter strafplaats.

Dat tergend geklap duurt voort, tot hij de Notre-Dame bereikt, waar de schuldbekentenis moet uitgesproken.

„Zijn voorhoofd was kalm; geen zweem van ontroering viel te ontdekken op zijn gelaat. De blijdschap van het volk vermocht in hem toorn noch droefheid te verwekken.”

Aldus de onverdachte revolutionnaire ooggetuige Prudhomme.

Toen hij voor het hoofdportaal der kerk stond, ge-

steund door den pastoor der Sint-Paulus, zijn vriend, dien hij ook tot biechtvader had verkozen, riep hij met krachtvolle stem :

„Luister naar hetgeen ik u ga zeggen!”

Er kwam stilte onder de joelende scharen, die een oogenblik scheldwoorden vergaten en smaadredenen, nieuwsgierig als zij waren naar hetgeen *hij* te zeggen had.

De Favras nam den griffier het vonnis uit de hand, en las het zelf ten einde toe voor. Daarop vervolgde hij: „Ik ben onschuldig. Den God, Die hier (op de kerk wijzend) woont, neem ik daarvan tot getuige. In de tegenwoordigheid van denzelfden God, voor wiens rechterstoel ik ga verschijnen, herhaal ik u: Ik ben onschuldig.

Door te sterven gehoorzaam ik aan de menschelijke gerechtigheid. Er is eene andere! Op haar stel ik mijn vertrouwen!”

Zwijgend hoorde men deze woorden aan. Wel kampte hier en daar het medelijden met de opgeruide hartstochtelijkheid, maar de handlangers van Egalité slopen tusschen de menigte rond, als de farizeën en schriftgeleerden, toen het Lam zonder vlek, geslacht-offerd voor onze zonden, het vonnis verbeidde van den Romeinschen landvoogd.

De overgroote meerderheid bleef koud en onverschillig bij deze plechtige verklaringen, en weldra verhief zich het geschreeuw weder met nog grooter woede dan te voren.

De avond viel, de nacht brak aan, en nog wachtte de veroordeelde op de voltrekking van het vonnis.

Beproefde men zijne kracht te breken door dit uitspel? Zocht men er den duur van zijn lijden door te verlengen? Wij weten het niet.

De menigte, dorstend naar zijn bloed, dacht niet aan huiswaarts keeren.

Er werden links en rechts door gedienslige handen lampions uitgereikt. Was een vreemdeling, onkundig van het voorgevallene, op het Grève-plein verschenen, hij zou niet anders gemeend hebben, of er werd een groot volksfeest gevierd.

Het gansche plein grimmelde van het volk, dat als eene onstuimige zee om het stadhuis golfde, en onverpoosd „Favras! Favras!” uitgalmde.

Het schavot, voor deze gelegenheid veel hooger getimmerd dan anders, zwom in een zee van licht, want ook daar had men tientallen van lampions aangebracht.

En de veroordeelde? Hij liet de duivels in menschengedaante, die buiten hun moordkreten uitstieten, zich heesch schreeuwen, en schreef rustig voort aan zijne afscheidsbrieven, tot het oogenblik aanbrak, waarop hij vallen moest als offer der blinde volkswoede.

Met vasten tred schreed hij voort tusschen de huilende menigte. De onverstoorbare kalmte, op zijn fier mannelijk gelaat te lezen, was als de spiegel van die zijner heldhaftige ziel.

Vóór hij het schavot beklom, dicteerde hij eene verklaring, waarin onder meer de volgende treffende passage voorkomt:

„Op het punt van voor Gods rechterstoel te verschijnen, vergeef ik aan allen, die, in strijd met hun geweten, mij dorsten beschuldigen van misdadige plannen.

Ik beminde mijn koning en zal hem beminnen ten einde toe. Doch nooit ging ik zwanger van den een of anderen aanslag, tegen de nieuwe orde van zaken gericht.

Het volk eischt onder luid geschreeuw mijn leven. Welnu, ik zij het slachtoffer, 'twelk zijne woede bevredigen zal. Beter, dat de keuze valt op mij dan op eenen onschuldige, wiens zwakheid hem misschien tot wanhoop drijven zou op het gezicht van de voor hem bereide moordtuigen!

Ik ga sterven! Maar ik ga sterven voor misdaden, die ik nimmer bedreef!”

Dit door den griffier geschreven dictaat las hij aandachtig over, verbeterde zelf de spelfouten, welke er in voorkwamen, nam afscheid van zijn biechtvader en de hem omringenden, die allen verbaasd stonden over zooveel moed en doodsverachting.

„Franschen, ik sterf onschuldig! Bidt God voor mij!” riep hij tot het volk.

De beul wees hem de ladder. „Ik zie haar wel!” antwoordde hij en klom naar boven.

Toen hij de vijfde sport bereikt had, keerde hij zich

opnieuw tot het volk met de woorden: „Christenen, ik vraag u om de hulp uwer gebeden. Ik sterf onschuldig!”

Nogmaals omhelsde hij zijnen biechtvader, die overvloedige tranen stortte over het lot van dezen onverzaagden edelman, zijn vriend.

Ook tot de menigte riep hij nog, en wel zoo luid, dat allen hem konden verstaan: „Burgers, bidt voor mij den God van barmhartigheid. Ik sterf onschuldig!”

Dan zich tot den beul wendend, sprak hij: „Komaan, doe uw plicht!” De man deed zijn plicht.

En het volk? Was het nu voldaan? Drong er nu een weinig besef van het groote hart dezes mans in de verhitte hoofden? Werd aan zijn moed tot in den dood de rechtmatige hulde gebracht?

Terwijl het lichaam van den manhaftigen de Favras met den dood worstelde, klapte de harteloze menigte in de handen, en dat wel luider bij iedere geweldige stuiptrekking van het slachtoffer.

Zijn lijk zelfs werd slechts met groote moeite voor de woede der revolutionnaire kannibalen gespaard.

Fouquier-Tinville, de openbare aanklager der revolutionnaire rechtbank, had het tegen 't einde van 1793 en het volgende jaar zoo volhandig, dat hij er niet aan denken kon zich ten zijnent door den slaap te verkwikken.

Hij rustte binnen de muren, die dagelijks getuigen waren van zijne wreede taak. Inderhaast nam hij van dezelfde tafel, waarop hij het doodvonnis van honderden medemenschen teekende, het noodige voedsel en hervatte dan zijn werk.

Zekeren dag ziet hij iemand voorbrengen, dien hij vroeger goed gekend heeft. 't Is Legrand d'Alleray, onder het koningschap parlamentslid, nu ambteloos.

Met zijne echtgenoote, als hij onder den last der jaren gebukt gaande, staat hij voor de rechtbank, waar zij beiden beschuldigd worden van briefwisseling met hun zoon, wien zij ook onderstand deden geworden, schoon hij tot de emigranten behoort.

Fouquier geeft den beschuldigde een teeken van verstandhouding; zijne gelaatstrekken en gansche houding beduiden den edelman: „Houd goeden moed: ik zal u redden!”

„Hier is de brief, die uw aanklager is,” zegt hij. „Maar te dikwijls heb ik in vroegere jaren uw schrift in handen gehad, dan dat ik er mij in bedriegen zou. Deze brief is niet van u; men heeft blijkbaar uwe hand nagemaakt.”

„Dat men mij dien brief overreike,” zegt de grijsaard. Hij beschouwt hem eenige oogenblikken aandachtig, en spreekt dan: „Gij dwaalt; die brief is buiten allen twijfel van mij.”

Fouquier, wiens hand, ter redding uitgestoken, door die woorden als het ware weggeslagen werd, geeft den moed niet verloren. Hij neemt een ander middel te baat.

„Er is eene wet”, zegt hij, „die den burgers verbiedt, op doodstraf verbiedt, te correspondeeren met hunne uitgeweken verwanten, of hun eenige hulp te verstrekken. Deze wet kendet gij echter zeker niet!”

„Andermaal vergist gij u”, antwoordt d’Alleray, „ik kende haar zeer goed. Er is evenwel eene andere wet, ouder en hooger dan deze; ’t is die, welke allen vaders en moeders beveelt, het leven veil te hebben, om hunne kinderen te helpen.”

Weer was de hulp afgewezen, maar nog gaf Fouquier den koop niet op. Hij legde den aangeklaagde vijf, zes andere verontschuldigingën in denzelfden trant op de lippen.

De beschuldigde bleef bij de waarheid, en sprak, toen hem de bedoeling van zijn ondervrager duidelijk werd: „Ik ben u dankbaar voor de moeite, welke gij u geeft voor ons. Wij zouden ons leven echter moeten koopen voor eene leugen.

Mijne echtgenoot en ik sterven liever dan het leven te behouden tot dien prijs. We zijn beiden vergrijsd in het spreken der waarheid; wij wenschen ook thans niet te liegen. Doe uw plicht, wij volbrengen den onzen. Wij zullen enkel de wet, niet u aanklagen over onzen dood.”

Al de rechters zaten tot schreiens bewogen. Dat weerhield hen echter niet, om het doodvonnis te vellen over het eerwaardig echtpaar.

ZELFOFFERING VAN LOIZEROLLES.

Joannes Simon de Loizerolles, oud-raadsheer des konings, was in het jaar 1793 met zijn zoon gevangen genomen en in St. Lazare opgesloten. Hij was gedurende de laatste jaren buiten alle staatkundige aangelegenheden gebleven, maar zijn stand en de voorname betrekkingen, vroeger door hem bekleed, volstonden om hem onder het getal der verdachten te doen opnemen.

De groote samenzwering der gevangenen, waarvan reeds vroeger bij het verhaal van den dood der hertogin d'Ayen sprake was, bracht ook den jongen de Loizerolles op de lijst der veroordeelden.

Den 25^{en} Juli 1794 werd hij opgeroepen om voor de rechtbank te verschijnen en zijn vonnis te vernemen. De jongeling sliep den zoeten slaap der onschuld; hij vernam de stem zijner vijanden niet, welke hem uit den slaap opriep tot den dood.

De vader had den naam Loizerolles wèl vernomen, Wat zal hij doen? Spoedig staat zijn besluit vast: de zoon wordt geroepen, de vader zal gaan.

Hij verschijnt voor Coffinhal, gezworene der revolutionnaire rechtbank, die dadelijk opmerkt, dat deze grijsaard niet degene is, welke bestemd is voor 't schavot.

Maar wat deert het? Zoo er slechts een aristocraat minder op de wereld is, denkt hij, kan de Republiek gerust zijn. Hij schraapt achter den naam Loizerolles het woordje „zoon” weg, en den 27^{en} Juli rolde het hoofd van den edelmoedigen vader.

Door den val van de gepoederde tijgerkat Robespierre

ontkwam de jongeling aan den dood en vond de zelfopoffering des grijsaards het vurig begeerde loon.

Een aartssamenzweerder in den goeden zin, wiens weerga in de geschiedenis van alle andere volken wellicht niet te vinden is, was tijdens de Omwenteling Petrus Lodewijk Baron de Batz. Hij was uit een zeer oud adellijk geslacht gesproten.

De stoutste verbeelding zou vergeefs trachten te bedenken, wat deze trouwe dienaar des koningschaps niet alleen bedacht, maar ook met ongeëvenaarde behendigheid en stoutmoedigheid ten uitvoer wist te leggen.

't Was, of hij den weg naar alle gemoederen kende, of hij een tooverspreuk bezat, voor welke de hechtste sloten opensprongen, de ontoegankelijkste plaatsen tot een open perk werden.

Maanden lang heeft de Revolutie met hare beste speurhonden jacht gemaakt op hem, die openlijk scheen te spotten met de geslepenheid en de fijne neuzen zijner vervolgers.

De felste vijanden van gezag en troon dienden zijne plannen, en nimmer heeft verraad hem in de handen zijner vijanden kunnen spelen. Overal toch had hij vrienden en beschermers.

Dat de omwentelingsgezinden hem wat graag in hunne macht hadden gehad, is gemakkelijk te begrijp-

pen, als men bedenkt, dat een der papieren, in de beruchte ijzeren kist van het Louvre ontdekt, door den ongelukkigen Lodewijk XVI beschreven was met de volgende woorden: „1 Juli, 1792. Terugkomst en voorbeeldig gedrag van den heer de Batz, wien ik eene som van 512.000 francs verschuldigd ben.”

De dankbaarheid en de vereering van zulk een vorst is in dergelijke omstandigheden voldoende, om den haat en de woede der kwalijkgezinden tot razernij te prikkelen.

Reeds tweemaal was de Batz den Franschen bodem ontweken, toen hij in Januari 1793 eensklaps weder te Parijs verscheen, ten einde door zijn eerste stoute stuk van dien aard de machteloze woede van de Revolutie te tergen en de rechtmatige bewondering te verdienen van al de vrienden des koningschaps.

Hij had vernomen, wat den edelen Lodewijk boven het hoofd hing; hoe spoedig zijne vijanden hem de laatste schreden wilden doen afleggen op zijn moeilijk levenspad. Van toen af stond het bij hem vast, dat het gezelfde hoofd van zijn vorst de valbijl der guillotine niet gevoelen zou, wilde het door hem gesmede plan slagen. Onverwijld begon hij zijne werkzaamheden, die buitengewoon voorspoedig van stapel liepen. Als de koning ter strafplaats geleid werd, zou hij zijn slag slaan.

Waren de revolutionnairren beducht voor zulk eene poging? 't Is meer dan waarschijnlijk. De Batz was intusschen op zijn post. Hij zag de met scherp geladen

kanonnen, de talrijke troepenmacht, te voet en te paard, die het escorte uitmaakten van den koninklijken martelaar.

Hij tuurde in de zijstraten, welke hem volgens afspraak de noodige helpers moesten toevoeren. Zij lagen eenzaam en verlaten vóór hem. De huizen zijn gesloten en als uitgestorven.

Eindelijk bemerkt hij twee groepen helpers, welke de hoop, die hem reeds ontzonk, weder doen herleven.

Twee jongelingen treden vooruit en voegen zich bij hem. Door hen en zijn secretaris gevolgd, baande hij zich een weg door de gewapende sansculotten, die hem zonder bezwaar een doortocht openden.

Alle vier trekken nu de sabel en roepen verschillende malen luid en krachtig:

„Sluit u bij ons aan, Franschen! Voegt u bij ons gij allen, die uwen koning wilt redden!”

Helaas! die moedige taal vindt geen weerklink in de gemoederen. De Batz met de zijnen dringt weder door de tweedubbele rij van soldaten, en zijne partijgangsters vereenigen zich met hem. Zij worstelen een oogenblik tegen de overmacht, die hen te lijf gaat, maar zijn dra verplicht hun heil te zoeken in eene overhaaste vlucht.

De aanlegger van het complot en zijn geheimschrijver kwamen er heelhuids af. Minder gelukkig waren beide jongelingen, die hen 't eerst bij sprongen.

Zij poogden zich te redden in een naburig huis. Doch, 'tzij de bewoners volbloed revolutionnair waren,

'tzij de vrees voor de verdenking van medeplichtigheid in den aanslag alle menschelijk gevoel bij hen deed zwijgen, zij hielden hunne deur gesloten. De twee dappere jongelingen werden direct zonder genade in stukken gehouwen.

Dat alles was zoo bliksemsnel in zijn werk gegaan, dat de tragische stoet niet het minste oponthoud leed, en de koning onbewust bleef van het korte drama, afgespeeld om zijnentwille.

Was deze eerste poging jammerlijk mislukt, Baron de Batz liet er zich niet door ontmoedigen. Angst zoomin als moedeloosheid kwamen in zijn woordenboek voor.

Hij knoopte in het geheim vriendschapsbetrekkingen aan met sommige leden der Conventie en der Commune van Parijs.

Zijne radde tong en meer nog zijne altoos welgevulde beurs deden daarbij wonderen, want de heeren revolutionnaires vergaten nimmer hun eigen geldzak.

Had de Batz te Parijs en omstreken verschillende veilige schuilhoeken, de beste dezer was bij zekeren Cortey, een kruidenier, die om den geur van burgerdeugd, waarin hij stond, het tot commandant van de gewapende macht der afdeeling Lepelletier had gebracht.

Wie zou hem ook bij zoo'n braven republikein zoeken? Cortey, die den baron zeer genegen was, had het vertrouwen zien te winnen van burger Chrétien, gezworene der revolutionnaire rechtbank, en in zeker opzicht alvermogend.

Aan diens toedoen dankte het Cortey, dat hij onder de weinige gelukkige bevelhebbers behooren mocht, wien men de wacht van den toren vertrouwde, wanneer zijne manschappen mede dienst hadden in den Tempel, de gevangenis der koninklijke familie.

Michonis, die alle verdachtmakingen wist te ontzenuwen en van zich af te schuiven, bleef, schoon in zijn hart oprecht koningsgezind, trouw den post van commissaris in genoemde gevangenis vervullen. Hij was spoedig een ander vertrouwde en handlanger van den onvermoeiden de Batz.

Ras was hij ingewijd in de vermetele plannen van dezen, welke thans niets meer of minder beoogden dan het verlossen van al de vorstelijke gevangenen des Tempels uit de handen hunner vervolgers.

De moeilijkheden, welke daarvoor eerst moesten opgelost, waren zoo groot en menigvuldig, dat ieder ander moedeloos de handen in den schoot gelegd zou hebben met den uitroep: „Onuitvoerbaar!”

Voor de Batz was de grootte der bezwaren en het hachelijke der onderneming een prikkel te meer, om haar te beproeven.

Met de grootste koelbloedigheid, die daarom de voorzichtigheid niet uitsloot, begon hij zijne taak.

Hij diende noodzakelijk eerst het terrein te verkennen en met zorg op te nemen. Van die kennis toch was het welslagen voor een groot gedeelte afhankelijk.

Cortey, hoewel aan veel gewoon, stond op zekeren morgen geen beetje verwonderd, toen zijn adellijke

gast hem het verlangen te kennen gaf, om als een zijner manschappen bij gelegenheid de wacht te betrekken in den Tempel. Die wensch werd spoedig ingewilligd. Onder den naam van Forget betrok hij weldra de wacht, en kon zich nu met eigen oogen vergewissen, hoe het daarbinnen geschapen stond.

Het viel zijn schrander brein nu niet moeilijk een volledig plan ter ontvluchting in gereedheid te brengen. Toen hij daarmede klaar was, diende met de uitvoering alleen gewacht tot de dienstdag van Cortey met dien van Michonis samenviel.

De tijd, welke tusschen dien datum verliep, wist hij zich ten nutte te maken door een dertigtal van Cortey's manschappen op zijne hand te krijgen. De gewenschte dag brak eindelijk aan.

Alle voorzorgen waren met de grootste juistheid genomen. Zij, die dienst hadden op het uur voor de ontvluchting bepaald, waren allen ingewijden. Sommige der manschappen hadden bevel gekregen groote kapotjassen over hunne uniform aan te doen. Deze jassen zouden tot vermomming der koningin en der twee andere prinsessen strekken, die met het geweer op schouder tusschen eene patrouille, welke den jongen koning in haar midden nemen moest, de gevangenis zouden verlaten.

De noodige rijtuigen stonden buiten in gereedheid, ter opneming der vluchtelingen. Alles was uitmuntend overlegd en geregeld. De commissarissen, uitgenomen Simon, de toekomstige beul van den kleinen Lodewijk,

en Michonis, die te waken had in de kamer der prinsessen, waren in slaap of vermeiden zich samen in het spel. Men mocht het beste hopen.

Het geluk scheen ook hier te zijn met den stoutmoedige. Doch waar was de ijverige revolutionnaire schoenmaker Simon? Hij had sinds een half uur op geheime wijze den Tempel verlaten.

Plotseling verschijnt hij er weer en beveelt op ruwen, gejaagden toon, dat al de aanwezige manschappen onverwijld moeten aantreden.

Als hij Cortey ziet, overstraalt blijdschap zijn taankleurig gelaat. „Hoe gelukkig, dat ik u ontwaar,” voegt hij dezen toe; „nu kan ik ten minste weer een weinig gerust zijn.”

De Batz heeft spoedig gemerkt, dat al zijne schoone plannen in duigen liggen. Wel voelt hij eene heftige bekoring, om den republikein, die al zijne hoopvolle verwachtingen in rook deed opgaan, een kogel door den kop te jagen, en dan toch zijn slag te slaan.

Maar het gewaagde dezer poging, die den gevangenen niet nuttig wezen, hem en zijnen vrienden allerwaarschijnlijkst zeer noodlottig worden kan, houdt hem terug.

Onder voorwendsel van poolshoogte te gaan nemen buiten, in den omtrek van den Tempel, waar zich een verdacht gedruisch deed hooren, zendt Cortey eene patrouille van acht man uit, waaronder Forget, die natuurlijk in gebreke blijft terug te keeren.

Toen Simon het appèl geëindigd had, spoodde hij

zich naar Michonis, wien hij het bevel overbracht van dadelijk voor de Commune te verschijnen, welke hem ter verantwoording riep.

Michonis gehoorzaamde bedwaard. In het voorbijgaan had Cortey even den tijd hem den stand der zaken mede te deelen. Hoe was alles uitgelekt? Een gendarme, naar Simon beweerde, had 's avonds te negen uur een papier gevonden, waarop de hand van een onbekende geschreven had: „Waakt! Michonis zal u verraden dezen nacht!” Dit papier had de gendarme ter hand gesteld aan Simon, een der zes Commissarissen van dien dag.

Michonis werd scherp ondervraagd. Koel en waardig wierp hij iedere beschuldiging verre van zich. Waarom zouden de leden der Commune de aantijging van iemand, die zijn naam schroomde te noemen, zonder schijn of schaduw van grond, als een overtuigend bewijs van verraad beschouwen?

Was Simon, die het complot heette ontdekt te hebben, niet zijn persoonlijke vijand? Waar moest het heen, als de leden der Commune op de valsche getuigenis van dezen of genen wraakgierige zoo maar in het verderf konden gestort? Wie kon bewijzen leveren van eenig verraad?

Michonis werd met algemeene stemmen onschuldig verklaard aan hetgeen hem ten laste gelegd was. Hij was te braaf een republikein, om zich te verlagen tot iets dergelijks.

De Batz zelf, zoo gelukkig aan de handen van Simon

ontkomen, werd naderhand nog meermalen in allerlei samenzweringen gewikkeld.

Maar vonden de meesten, welke hem hielpen, den dood onder de guillotine, hij wist altoos den dans te ontspringen. Zijne maatregelen waren immer zoo voortreffelijk genomen, dat de politie geen vat op hem had. Als hij, gelijk een paar malen gebeurde, in den kerker kwam, wist hij alle beschuldigingen valsch of onwaarschijnlijk te doen verklaren, of hij was reeds ontsnapt, vóór het vonnis geveld was.

Hij overleed den 10^{en} Januari 1822 op zijn buitenverblijf Chadieu, niet ver van Clermont.

Ridder de la Vernède werd door zijn volk de voorzienigheid van het land geheeten. En hij verdiende dien eeretitel.

Evenals zijne voorzaten reeds tweehonderd jaren deden, ontgon hij eene antimoniummijn, en zijne arbeiders, gelukkig en tevreden in hun werkkring, vereerden en beminden hem, wjl hij eer een vader dan een meester was voor hen.

De revolutie brak uit. Ook in de streek, waar de la Vernède woonde, raakten de hoofden op hol. De weldaden, door het adellijk geslacht aan zijne onderhoorigen bewezen, kwamen in vergetelheid.

Het ondankbare volk herinnerde zich spoedig niets meer dan dat de la Vernède een aristocraat was, en

de leuze „Dood aan de aristocraten!” vond ook weerklank in die verbasterde gemoederen.

De edele man was genoodzaakt tegen de woede der menigte eene schuilplaats te gaan zoeken bij den opzichter der mijnen.

Spoedig werd hij ontdekt. Het gepeupel schoolde samen en eischte de uitlevering van den ellendeling de la Vernède.

De ongelukkige, die door een raam trachtte te ontkomen, kwetste zich aan het been en had nog juist kracht genoeg om zich voort te sleepen tot eene naburige beek, waar hij zich verstak.

Als een troep wolven overvielen hem zijne vijanden en sleurden hem in de hoofdstraat van het dorp. Zeven gewerschoten werden op hem gelost, maar geen enkele kogel trof hem dooddelijk. Gedurende vier en twintig uren putte de bloeddorstige bende hare wreedheid op den beklagenswaardige uit, en deed hem de gruwelijkste pijnen onderstaan.

Daarna droegen zij hem op een ladder ongeveer een kwartier van het dorp, begonnen onder de oogen van hun slachtoffer een kuil te delven en lieten hem daarin af.

Zij wierpen zooveel aarde in de groeve, dat alleen het hoofd nog zichtbaar bleef. De plek, voor de foltering bestemd, lag op eene hoogte, vanwaar men den ganschen omtrek kon overzien.

Men had haar gekozen, opdat de la Vernède's stervende blikken zich nog eenmaal konden vestigen op

het huis zijner vaders, op al de plekjes, die hem dierbaar waren van der jeugd. Nieuwe kwellingen zou daardoor zijn hart gevoelen, grooter zou de wraak zijn van zijne vervolgers.

Nu bracht men ballen aan en begon het kegelspel, waarbij het hoofd van den rampzalige diende tot kegel. Toen die barbaarschheid lang genoeg geduurd had, maakte men hem af met bijlagen.

Zonder eene enkele klacht te uiten, of een gramstorig woord over zijne lippen te laten komen tegen zijne folteraars, die hij eertijds met weldaden overladen, van zijne tafel gevoed had, droeg de heldhaftige martelaar al deze smarten, tot de Heer van leven en dood hem eindelijk uit zijne ellenden verlost en opriep tot Zijne eeuwige heerlijkheid.

De vlucht naar Varennes, waarvan zooveel goeds verhoopt werd voor de toekomst, was jammerlijk mislukt.

De terugreis naar de hoofdstad, een bange lijdensweg, die bij iedere halte nieuwe vernederingen, grooter smaad bracht over de vorstelijke personen, bewees zonneklaar, welke diepe wortelen de haat tegen het koningschap reeds geschoten had in vele harten.

Ieder magistraatspersoon, bijna iedere dorpsautoriteit zelfs schepte er behagen in naar 't scheen, om de doorluchtige gevangenen door lastige vragen, kwet-

sende vermoedens, stekelige gezegden zoo mogelijk nog dieper te vernederen.

Met den hoed op 't hoofd, de botte onbeschaamdheid op 't aangezicht, woorden van hoon en misprijzen op de lippen, verdrongen zich de nieuwsgierigen om het koninklijk rijtuig.

Wel een treurig, hartverscheurend schouwspel voor de vrienden van het koningschap, die het vroeger mochten zien in den verblindenden glans zijner majesteit, in zijn vollen luister!

Den graaf de Dampierre was de gedachte aan den smaad, den vorst en zijn gezin aangedaan, onverdraaglijk. De rust op zijnen veiligen burcht in Champagne walgde hem, toen hij vernam, dat zijn gebieder in de nabijheid zijner woning was, ter prooi aan de versmading van het gemeen. Hij wilde toonen, dat niet in alle boezems de eerbied voor den gezalfden wettigen kroondrager gestorven was; dat er nog onderdanen waren, doordrongen van hunne verplichtingen te zijnen opzichte.

Het leven moge het hem kosten, maar hij zal de verguisde grootheid de haar verschuldigde eere bieden, in de hoop, dat deze een druppel balsem zij in den kelk der bitterheid, gemengd door hare vijanden.

Hij beveelt zijn paard te zadelen, zit op en rent spoorslags naar de plek, waar zijn koning beleedigd wordt. Wat gaat hem die woeste menigte aan, welke om het rijtuig samenrot? Doof is hij voor hare kreten.

Hem beheerscht slechts één denkbeeld en dat dringt

alle andere op den achtergrond: Den koning zien; hem de hulde bieden, aan zijne waardigheid verschuldigd.

Ongedeerd heeft hij zich met zijn ros een weg ge-
baand door de huilende scharen; met ongedekten hoofde
buigt hij zich, spijt de kreten van de koningshaters,
over naar het portier, en smeekt zijn vorst, dat hij
hem den handkus veroorlove.

Diep getroffen over zooveel moed en aanhankelijk-
heid in deze bittere lijdensure, steekt de goedhartige
Lodewijk den trouwen edelman de hand toe.

Maar vóór deze den tijd heeft er eerbiedig de lip-
pen op te drukken, tuimelt hij, door drie kogels getrof-
fen, ter aarde. Zijn bloed bespat de berline, die over
het zielloos overschot van dezen verkleefden dienaar
haren weg vervolgt.

Het misvormde lijk van de Dampierre werd door
de razende menigte letterlijk vaneengereten. Er werd
getwist en gevochten, om een stukje zijner verminkte
ledematen in bezit te krijgen.

Ziedaar enkele voorbeelden van de schitterende
hoedanigheden, van de heldhaftige deugden, ons door
den adel uit den revolutie-tijd nagelaten.

Verre van ons de bewering, dat deze stand over
het algemeen, datgene bezat, 'twelk wij in sommige
zijner leden mochten bewonderen. Laat anderen den

handschoen opnemen voor de geparfumeerde zedeloosheid der 18de eeuw!

Duizenden geëmigreerden verspreidden in de landen, welke hun gastvrijheid verleenden, den pestwalm hunner diepe verdorvenheid, en leerden, wie het nog niet wisten, wat de hand gewapend had van den wreken-den God.

Talrijke andere adellijke personen gaven zich in den kerker, een uur soms, eer zij voor den rechterstoel des Allerhoogsten verschijnen moesten, nog aan allerlei uitpattingen en buitensporigheden over.

Maar 't gaat met dat al niet aan, allen te begrijpen in het vonnis, 'twelk slechts op een gedeelte toepasselijk is.

Wordt ons hart van droefheid vervuld bij het zien der verwoestingen, door de goddeloosheid en het zedenbederf toen in de harten van zooveel afstammeligen van beroemde geslachten aangericht, de luister der deugd, de glans der groote hoedanigheden, welke anderen blijven omstralen te midden der algemeene besmetting, zijn wel in staat ons daarover te troosten.

VRIJHEID, GELIJKHEID EN
BROEDERSCHAP.

I.

„De lieden, welke de Revolutie van 1789 zoeken te verheerlijken in hunne geschriften, gaan vluchtig heen over hare gruwelen. Ik wil ze u vermelden, opdat het u duidelijk zij, hoe de Omwenteling het volk weet te herscheppen”.

Le Vicomte Walsh.—*Journées mémorables de la Révolution française*, Tome 2, pag. 179.

e aartsleugenaar Voltaire, die zijnen vrienden het „Liegt er maar dapper op aan: er blijft altoos iets van hangen!” zonder ophouden toeriep, schreef ergens: „Ik houd meer van een grooten, fieren leeuw dan van eenige honderden afzichtelijke kleine ratjes,” daarbij doelende op koningschap en republiek.

Dat hij toen waarheid sprak, kon het arme volk getuigen, 'twelk de zegeningen der Revolutie genoot.

Adel en geestelijkheid hadden Frankrijk uitgezogen en diep ongelukkig gemaakt. Het volk was tot nu niets anders geweest dan het lastdier, 'twelk, voor al zijn zwoegen en zweeten, niet eens eene handvol dis-

tels te eten kreeg. Veranderen zouden de tijden! Dus preekten de Omwentelingsgezinden.

Met bloedige hand grepen zij „de uitzuigers” naar de keel, deden ze bij duizendtallen sterven, joegen ze bij tienduizendtallen de grenzen over — want het volk, niets geweest, zou thans alles zijn.

Deed de Revolutie haar woord gestand? Ja en neen! Alles *werd* anders, maar helaas! niet in het voordeel der verdrukte schare.

De gouden bergen, welke men het volk had toegezegd, lieten zich wachten. De ellenden, waaronder koopman en fabrikant, handwerksgezel en landbouwer sedert jaren gebukt gingen, werden niet weggenomen, werden integendeel verzwwaard.

Van jaar tot jaar werden de wanhoopskreten der uitgemergelden en uitgehongerden luider en snijdender. Duizenden, die honger leden tijdens het ancien régime, zijn thans niet minder de kinderen der ontbering.

Smaakte men ten minste in Parijs, het middelpunt der Revolutie een matigen overvloed? We zullen zien.

Het loopt tegen het einde van 1795. Tijd in overvloed heeft de Omwenteling gehad, om hare handen zegenend over het volk uit te strekken. Zij heeft het gedaan ook. Met welk gevolg?

Honderden zijn verplicht tot vasten, wijl het noodige voedsel ontbreekt. Tientallen komen dagelijks om van gebrek. Met de nauwlettendste zorg worden de vuilnishooopen doorzocht, en al wat maar eenigszins eetbaar

is, hoe walgelijk het overigens wezen moge, wordt met graagte verslonden.

In de straten vallen iederen dag mannen en vrouwen neer van uitputting, de meesten om niet meer op te staan. Zelfmoord is aan de orde van den dag.

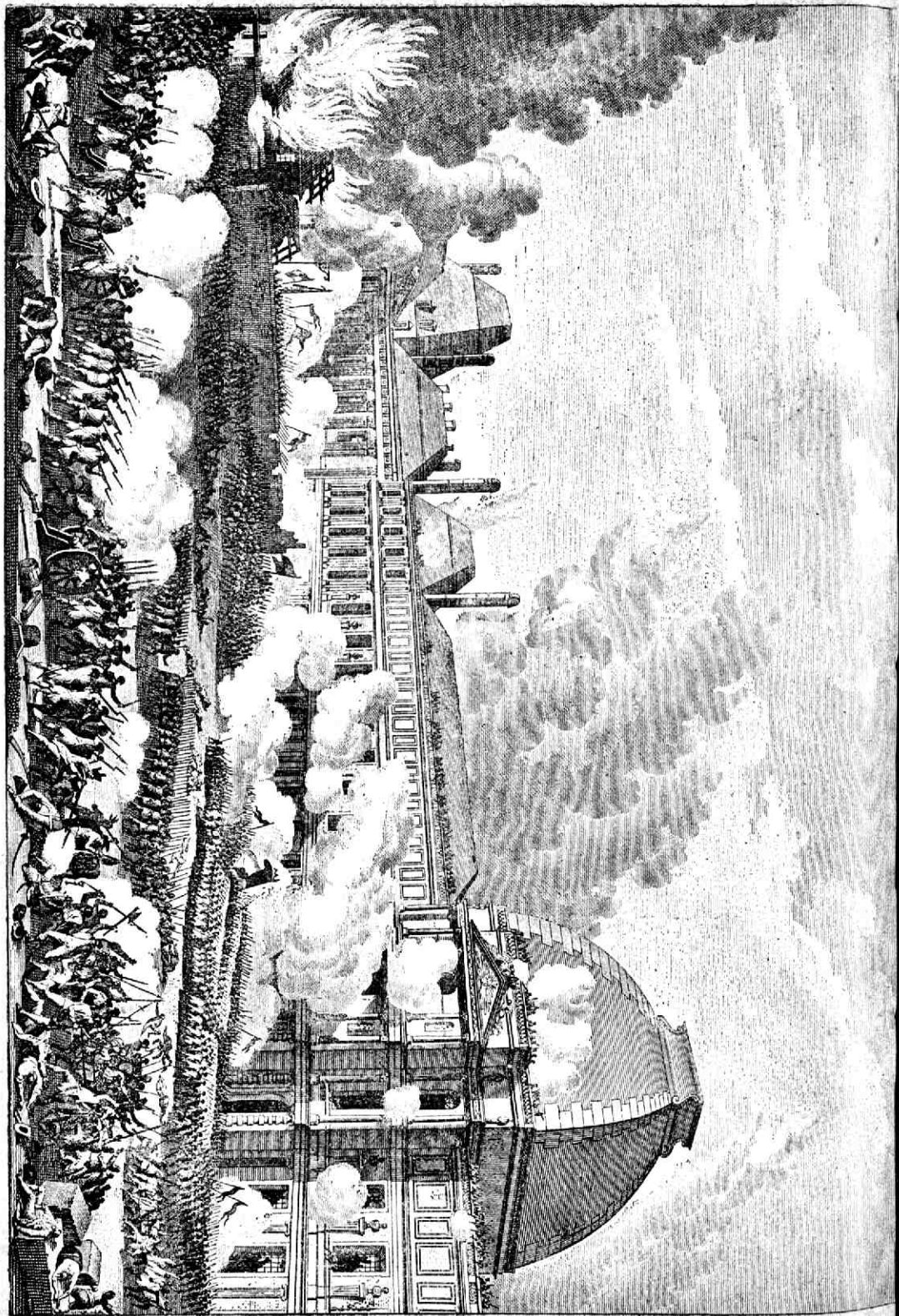
Hier bindt eene moeder hare kinderen met een touw om haar middel vast en springt met hen te water. Ginds snijden anderen, die zelfs geen rottende koolstronken of het bloed en den walgelijken afval, uit de slagerijen afkomstig, meer kunnen machtig worden, zich kort en goed den hals af.

Waarom niet? Zoo de mensch het geloof aan het bovennatuurlijke verloor, wat zou hem dan beletten de hand aan zich zelf te slaan, en een leven vaarwel te zeggen, 'twelk iedere stonde nieuwe jammeren teelt? Dan is de dood zijne eenige hoop, de laatste uitkomst, die hem rest.

De lijken in de Seine waren zoo talrijk, dat de lui, die met het rein houden der wateren belast waren, handen vol werks hadden.

Dagen achtereen durfden sommige huisvaders niet bij de hunnen terugkeeren, bevreesd als zij waren, dat de jammerklachten hunner vrouwen en kinderen, wien zij geene bete broods konden verschaffen, hen tot wanhoop drijven zou.

Tot den arbeid waren de meeste handwerkslieden niet meer in staat. De honger had hen dusdanig verzwakt, dat zij zich nauwelijks op de been konden houden. Hoe zouden ze dan de opgelegde taak afwerken?

Razernij maakte zich van velen meester. Onder woedende gebaren en korte, scherpe klanken, zonder zin, uitstootend, liep menig eenzaam voetganger langs de straten.

Wil men nu het „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap” in al zijn lieflijke glorie zien schitteren, daartoe is gelegenheid te over. Terwijl het arme volk aldus zijn ellendig bestaan rekte met hetgeen op andere tijden zeer terecht voor oneetbaar verklaard zou worden, doen zich de Jacobijnsche gezagvoerders te goed aan al wat den smaak streelen kan.

Bij Cambacères, voorzitter van het Comité, is dagelijks te vinden, wat men overal elders te Parijs vergeefs zoeken zou: krachtige bouillon, uitmunten wijn, heerlijk wittebrood.

Daar houdt men open tafel voor de ware vrienden der Omwenteling. Dezen schijnen echter slechts enkelen op eenige millioenen uit te maken.

Wat deert het hun, dat de magen van tallozen om een weinig voedsel schreeuwen? Zij hebben, wat hun hart begeert; de overigen mogen toezien, hoe zij het stellen zullen.

Laat daar buiten eene verhongerde moeder met een hond vechten om een afgekloven been, 'twelk in de goot geworpen werd; zij hebben wel wat anders te doen dan zich bezig te houden met zulke onbeduidende zaken.

In de overige steden zag het er niet minder treurig uit. En op het platteland? De boeren betwistten er elkander het gras der velden, en trokken met vrouw en kinderen uit, om wilde wortelen te zoeken.

Waren ze zoo gelukkig van een plekje te vinden, 'twelk eenig onderhoud beloofde, dan was hunne hand vaak krachteloos, om het begeerde voedsel uit den grond te trekken.

Aan het bewerken van den grond, aan ploegen of zaaien werd niet meer gedacht. „Hoe voor 't oogenblik in de ellende te voorzien?” luidde de vraag. Eikels en zemelen werden als eene lekkernij verorberd. Met het gras in den mond, 'twelk hij tot stilling der wreede hongerpijn had gegeten, werd een huisvader dood in het veld gevonden.

In sommige departementen liep het volk bedelend rond, strekte met tranen in de oogen de ontvleesde hand uit en smeekte op hartverscheurenden toon om eene aalmoes bij natuurgenooten, even rampzalig als zij.

Meer dan een millioen menschen kwamen om van ontbering. In andere steden waren de bewoners minder geduldig en lijdzaam. Hun had de ondervinding al te duidelijk geleerd, dat rekenen op de revolutionnaire vrijgevigheid, op het Jacobijnsche mededoogen louter dwaasheid was.

Zij liepen te hoop en trachtten te grijpen, wat op andere manieren niet te krijgen was. Overal klonk het wanhopig geroep om brood.

En de moederlijke Republiek voelde hare ingewanden ontroeren. Neen, zij gaf haren dierbaren kinderen geen steenen voor brood: zij onthaalde hen op kolfstooten en sabelhouwen. Een afdoend middel voorwaar, om het al te luidruchtig geroep te doen ver-

stommen, en den hongerkreet tot zwijgen te brengen.

Ook op andere wijze toonde de Revolutie hare innige liefde voor het volk.

Eene gewone dwaling, omtrent hare terechtstellingen is deze, dat het meerendeel der geguillotineerden tot den adel of de geestelijkheid behoorde.

Niets is minder waar. Alles te zamen genomen, waren degenen, die het hoofd verloren onder de valbijl, voor het grootste gedeelte vertegenwoordigers van den derden stand. Mag ons dat verwonderen? Bijna iedere plaats, hoe klein ook, had hare volbloed Jacobijnen, telde hare minder ijverige republikeinen, bezat hare vurige koningsgezinden.

Misschien nooit beter dan tijdens de Omwenteling werd de waarheid in het licht gesteld van de woorden: De onbeschaamden regeeren de wereld. Zelfs daar, waar zij de kleinste minderheid uitmaakten, speelden de sansculotten den baas.

Wie niet dweepte met hunne denkbeelden, ervoer hunne lage wraakzucht. Wie zal de slachtoffers tellen uit den minderen stand, die ter dood verwezen werden, wijl ze te boek stonden als vreedzame, ordelievende burgers, werkzaam en nauwgezet in handel en wandel?

Zij waren een doorn in het oog der Jacobijnsche dwingelanden, die beschaamd werden door hunne deugden.

Er was slechts één middel, om de gunst der Revolutie en harer trawanten te winnen, en dat bestond daarin, dat men alle edele gevoelens met voeten trad en verbrandde, wat men vroeger had aanbeden.

In het begin van 1794 waren al de gevangenen in Frankrijk bijna uitsluitend met landlieden opgevuld. Twee duizend zaten er te Parijs gekerkerd.

Het scheen, dat de Revolutie gezworen had, van het land, dat gansch en al in hare macht was, eene woestijn te maken, bezaaid met de lijken der vroegere bewoners. Geheele dorpen werden soms uitgeroeid; huizen, hagen, boomen verdwenen, en alles vertoonde eene naakte ledige vlakte.

De afstammelingen der oude Basken in de Pyreneeën werden aan hun geboortegrond ontrukkt, naar elders gevoerd, en in het hartje van den winter, zonder vuur of spijs, in de ontheiligde kerken opgesloten. Eene kleine twee duizend van die ongelukkigen kwamen om, tengevolge van de ontberingen.

Toen in het stadje Bedouin door onbekenden de vrijheidsboom werd omgehakt en de hoogvereerde roode muts in het slijk gevonden was, meende de Omwenteling dien hoon te moeten wreken. Vierhonderd drie en dertig huizen werden vernield of verbrand, zestien inwoners vielen onder de guillotine, zeven en veertig werden gefusilleerd, de overigen, uit hunne haardsteden verdreven, konden zich eene schuilplaats gaan zoeken in het gebergte.

De golven der Loire voerden de lijken van heele geslachten naar zee. Te Nantes werden dagelijks vierhonderd menschen verdronken; zekeren dag beliep hun aantal achthonderd. Toch vond Carrier dat getal nog te gering.

Hij had afzonderlijke noyades voor vrouwen en kinderen bevolen. De onmenschen liet soms vijftig à zestig onschuldige kinderen te gelijk ombrengen. Dus vermoordde hij er driehonderd. Toen men hem de opmerking maakte, of het niet beter zou zijn en nuttiger, die kleinen groot te brengen, om er naderhand knechten van te maken voor de goede republikeinen, gaf hij ten antwoord: „Roeit uit, brengt om hals; 't is addergebroed!” Zuigelingen zelfs ontkwamen niet aan een gewelddadigen dood.

Maar welke pen vermag de gruwelen te beschrijven, door ontmenschte soldaten aangericht? Wel lezen we van een dappere, die kort en goed weigerde de bevelen der Conventie op te volgen, welke het vermoorden van alle krijgsgevangenen voorschreef. „Laat zij zelf doen, wat zij gebiedt,” sprak hij. „Laat ze de gevangenen slachten als de kannibalen, ze roosteren en braden en ze daarna verslinden als dezen.”

Doch tegenover dezen éénen man met een hart, staan tientallen van monsters, zonder eenig mensche-lijk gevoel in den boezem. Levend verbrandden zij mannen, vrouwen, kinderen en grijsaards.

De bajonetten, die moeder en kind met denzelfden stoot doorboorden, droegen de levenlooze kleinen als zegeteekenen met zich rond. Bloeddorstige krijgers wierpen elkander de zuigelingen toe; van de eene bajonet werden ze door de andere opgevangen.

Kinderen werden in tweeën gehakt, alleen om het scherp der zwaarden te beproeven. Generaal Aurey

liet de ovens eerst goed gloeiend stoken, en er dan vrouwen en kinderen levend in werpen „want aldus”, sprak de schurk, „wil de Republiek, dat haar brood gebakken worde.”

De wreedheid ging zoover, dat de beul zelfs er door ontroerde. Die van Nantes o. a. had op zekeren dag twintig mannen en drie vrouwen ge Guillotineerd, toen vier gezusters naderden, waarvan de jongste nauwelijks zeventien jaren telde, om door zijne hand dezelfde straf te ondergaan.

Zij waren als bruiden in het wit gekleed; een lofzang was op hare lippen. Alle toeschouwers barstten in tranen uit bij dat hartroerend schouwspel.

De scherprechter werd zoodanig door het gezicht dezer vier schuldellozen en door de omstandigheden van haren dood aangegrepen, dat hij slechts met de grootste moeite zijne taak volvoeren kon.

Toen het laatste hoofd in de mand rolde, zakte hij bewusteloos ineen. De aandoening had hem in die mate overweldigd, dat hij den volgenden dag een lijk was.

Niet enkel zij, die afkeerig waren van de revolutionaire overheersching, of door fortuin of positie onder de verdachten werden gerekend, bracht men om hals. Meermalen gebeurde het, dat, als de vijanden der Republiek ontbraken, de wreedheid vrouwen en kinderen van eigen partijgenooten tot hare slachtoffers verkoos.

Pacaud, die, onder meer heldendaden van dien aard, de vrouw van een Vendeeër levend in het vuur liet

werpen, en de kreten der ongelukkige lieflijk en stree-
lend voor het gehoor noemde, was in den strijd be-
zweken.

Een goeden dag onderging zijne vrouw het lot der
koningsgezinde en haar beulen waren volbloed revo-
lutionnaires. Laten wij nog een paar staaltjes van
onmenselijkheid aanhalen.

Een vader wordt gevangen genomen. Nu men zich
gereed maakt het vonnis des doods aan hem te vol-
trekken, worden zijne zes kinderen bij hem gebracht.
De kleinen jammeren en klagen op hartverscheurenden
toon. Werd het versteende gemoed der beulen er door
getroffen? Integendeel.

Het tooneel, dat zij aanschouwen brengt hunne repu-
blikeinsche vindingrijkheid in werking. Zij grijpen het
oudste kind, een knaap van twaalf jaren, en gebieden
hem van op handen en voeten te gaan staan. Zoo
vormt zijn lichaam het blok, waarop zij den vader
onthalzen.

Een andere koningsgezinde, een eenvoudig hand-
werksman, wordt gegrepen en ter dood gebracht. Zijne
twee zoontjes, welke zich daags na den moord tot
eene tante willen begeven, die niet ver van daar woont,
worden onderweg herkend door eene bende sansculotten,
welke moordend en plunderend de landstreek affiep.

Als een troep losgelaten duivels stormen zij op hen
los. De oudste knaap, een veertienjarige, groot en
krachtig voor zijn leeftijd, zet zich in postuur en ver-
weert zich zoo goed hij mag.

Door de overmacht verpletterd valt hij echter weldra stervend neer. Ontelbare bajonetsteken maken hem af. Het andere kind zinkt op de knieën, vouwt de handjes en roept schreiend uit: „O God, ze hebben mijn armen vader vermoord en mijn broeder; thans is de beurt aan mij!”

Ook hij valt onder de slagen dier ellendelingen. De aanvoerder der bende gebiedt, beiden jongens het hoofd af te zagen, en deze als zegeteeken op pieken met zich ronddragend, trekt de harteloze menigte verder.

Een jeugdig priester — hij telde nauwelijks twintig lentes en had bij dispensatie de H. Wijdingen mogen ontvangen — werd door de Republikeinen in hechtenis genomen. „Dadelijk den eed afleggen, of sterven!” wordt hem toegeroepen. Zonder aarzelen luidt het vastberaden antwoord: „Dan liever sterven!”

Maar de revolutie-mannen krijgen een ander idee. Zoo hij de martelkroon verwerven wil, goed! Eerst zullen zij hem echter eene proef laten doorstaan, welke, schoon niet vreemd in de geschiedenis der Heilige Bloedgetuigen, allerwreedst heeten mag.

De vader van den jeugdigen geloofsheld wordt ontboden. „Breng uw zoon tot andere gedachten, of zijn laatste uur is geslagen!” klinkt het hem tegen.

Een korte, geweldige strijd tusschen natuur en plicht wordt in het binnenste van den ongelukkigen vader gestreden. Helaas! de eerste houdt het veld. Snikkend valt hij zijn kind om den hals en spreekt: „Spaar mij het leven, mijn zoon, door het uwe te redden!”

„Dat zal ik doen, vader! Ik zal sterven, mijn God en u waardig. In het Katholieke geloof ben ik door u opgevoed; ik heb het geluk van priester te zijn. Uw eigen hart zal u zeggen, dat het zoeter is een zoon te bezitten, die als martelaar sterft, dan eenen, die, om het vergankelijk leven niet te verliezen, zich een laf apostaat toont. In den hemel zien wij elkander weer!”

Vaster knelt de vader zijn heldhaftig kind aan het hart, en schreit: „Mijn kind, mijn arm, arm kind!” De moordenaars beginnen die vertooning allervervelendst te vinden. Zij verliezen het geduld, rukken vader en zoon uit elkanders armen en herhalen ten laatste hunnen eisch: „Zweren of sterven!”

„Sterven!” roept de martelaar even vastberaden als vroeger, en bezwijkt op hetzelfde oogenblik onder de sabelhouwen zijner vijanden.

Wil men een ander klein tafereeltje, in zeker opzicht nog aandoenlijker dan het voorgaande?

Te Orange zijn eenige kinderen ter guillotine verwezen. Zij weten nauwelijks, wat sterven is. Als ze bij het schavot gekomen zijn, zeggen ze tot den beul: „Zult ge ons erg veel pijn doen?”

En zij zien hem aan met den innemenden lach der kindsheid om de lippen, het eenig wapen, dat hun rest in dien ongelijken strijd. De geschiedenis meldt ons niet, dat de beul verteederd werd, wel, dat de kleinen omkwamen door de bijl.

Guillotine, kogel, zwaard, vuur en water waren in

dienst der Republiek om te verdelgen. Pest en andere besmettelijke ziekten waren mede hare bondgenooten. In den kerker liet zij een half millioen menschen ter prooi aan allerlei ellenden, welke wij hier niet beschrijven willen. Evenmin willen we melding maken van de barbaarschheden, gepleegd in de Vendée.

Mogelijk vinden we elders gelegenheid daarop meer uitvoerig terug te komen.

Is het ons in de vorige bladzijden duidelijk geworden, hoe de revolutionnairn het „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap” voor het gewone volk in practijk brachten, in de nog volgende zullen wij het lijden en den strijd van eenige personen in het bijzonder behandelen.

Naast de roemruchtige bloedgetuigen uit den geestelijken stand en den adel verdienen deze anderen geplaatst, kinderen des volks, die om hun geloof, om hunne verknochtheid aan het waar gezag, om hunne getrouwheid martelkroon en zegepalm wisten te winnen.

Petrus Nicolaas Busson was een eenvoudig onderwijzer der jeugd, maar toegerust met al de deugden van een volmaakt Christen, die door de zorgen des levens geenszins het hoogere uit het oog verliest.

Hij was uiterst nauwgezet in het vervullen zijner plichten, en in ongekunstelde vroomheid gelijk aan de kleinen, bij wie hij met de gronden der aardsche wetenschap, die der Heiligen wist te leggen.

Zijne positie, maar vooral zijne deugden en reine levenswandel gaven hem veel invloed op de inwoners van Guyans-Vennes. Daardoor was hij echter ook de natuurlijke vijand der Republiek, welke in de genoemde plaats trotsch mocht gaan op eenige aanhangers.

Dezen hadden het reeds eenmaal zoover weten te brengen, dat Busson voor de rechtbank werd gedaagd. De beschuldiging, tegen hem ingebracht, als zou hij namelijk tegen de Conventie in verzet gekomen zijn, werd valsch bevonden, en de rechters waren hier ten minste nog eerlijk genoeg, om geen doodvonnis te vellen over een onschuldige.

Hij werd op vrije voeten gesteld en hervatte zijne gewone bezigheden tot den 14^{en} October 1794, toen hij weder voor de vierschaar werd gedaagd.

Hadden deze revolutionnairèn berouw over hun vroegere barmhartigheid, en was 't ook hun duidelijk geworden, dat macht recht is?

De zitting werd geopend en binnen weinige minuten volgde de veroordeeling des gedaagden. „Wat denkt gij van Petrus Busson?” vroeg de rechter.

„Ik geloof, dat hij een allergevaarlijkst persoon is voor de Republiek,” antwoordde een der getuigen. Dat was meer dan voldoende, om hem ter guillotine te doen verwijzen.

Met zeventien andere slachtoffers der revolutionnaire vrijheid, allen landbouwers, hoorde hij dien dag zijn doodvonnis lezen.

't Behoeft zeker niet gezegd, dat deze arme dorpe-
lingen even onschuldig waren als Busson.

Bij de veroordeeling was de bepaling gevoegd, dat bin-
nen vierentwintig uren de executie moest geschied zijn.

Als moedige Christenen bereidden de gevonnisten
zich voor tot de groote reize. Is het wonder, dat zij al
hun geloof, al hunne eerbiedige onderwerping noodig
hadden, om standvastig en kloek te zijn in die uren?
Ach neen, want de meesten waren huisvader en ofschoon
zij volkomen bereid waren voor God en geweten hun
bloed te storten, de herinnering aan de dierbaren, die
zij in zulke benarde tijden onverzorgd moesten achter-
laten, vervulde hun hart met kommer en bange vrees.

Telkens rees het beeld eener schreiende echtgenoot
en dat van hunne verweesde kleinen weer op voor
hun geest, en stoorde hen in de gedachte aan het
hemelsche.

„Laten wij God om sterkte bidden, mijne vrienden,”
sprak Busson, die zelf eene vrouw met vier jeugdige
kinderen achterliet. Zijn oudste zoon was negen jaar
en de komst van zijn vijfde kind aanstaande.

De aanmaning, tot zijne lotgenooten gericht, vond
weerklink. Luid galmde de bede dier rampzaligen om
uitkomst voor de hunnen, om sterkte voor 't eigen hart
door de gevangenis. Zij bleef niet onverhoord.

De God van allen troost vervulde hunne ziel met
hoop en moed. Duidelijker dan ooit zagen zij in, dat
de Heer, als zij heengegaan waren naar betere gewesten,
de toeverlaat der vaderloozen wezen zou.

Vóór hunne gevangenneming waren allen tot de Heilige Sacramenten genaderd. Zij hadden dus eene dubbele reden, om den priester, die den eed op de Constitutie had afgelegd, en den kerker binnentrad, om hun zijne diensten aan te bieden, te antwoorden, dat ze zijne zorgen ontberen konden.

Het was den gevangenen veroorloofd, hunnen bloedverwanten schriftelijk een laatst vaarwel te doen geworden. Dat van Busson luidde woordelijk als volgt: „Dierbare vrouw, ik schrijf u dezen met bevende hand, één uur voor mijn dood. Bid voor mij. Bedroef u niet, en waak teeder over den kleine, die weldra den dag begroeten zal. Omhels al onze arme kinderen.

Bovenal smEEK ik u, van zorg te dragen voor hunne opvoeding, welke thans uitsluitend rust op uwe schouders. Ik omhels u allen en breng, vrij van iedere schuld, welke ook, het offer mijns levens.”

De onderteekening gaf te lezen: „Busson, den laatsten dag van zijn bestaan.”

Geen rijkdommen liet deze vader den zijnen na, en toch vermaakte hij hun een schat, kostbaarder dan al de bezittingen dezer aarde.

Het uur der strafoefening, het vierde van den middag, naderde met rasse schreden. De sloten knarsten, de grendels werden weggeschoven, de deur opengeworpen en de veroordeelden traden twee aan twee naar buiten.

Op het plein, links van de kerk van Maîche was het schavot opgeslagen. Bij de verschijning der slacht-

offers weerklonken moordkreten, scheldwoorden, vloeken en gejouw uit den mond van het verzamelde grauw, 'twelk zeer talrijk was.

De sansculotten toch hadden al de vrienden uit den omtrek opgeroepen en zij lieten zich niet wachten, nu er gelegenheid was, om nog eens een revolutionnair feest mede te vieren.

Het geroep van het gemeen, het gezicht der guillotine schokten de ongelukkigen diep. Tranen welden op in hunne oogen, maar God zond hun door middel van den klank der klok bemoediging en troost. Het sloeg vier uur.

Op dien tijd galmden van den toren in gelukkiger dagen de tonen van het Angelus. Dat herinnerden zich de rampzaligen.

Allen knielden neer en baden, ondanks de wreede spotternijen hunner hartelooze vijanden, tot de Troosteresse der bedrukten, die het hun niet ontbreken liet aan stervensmoed.

Busson ging allen voor in het gebed. Zijne liefde schonk hem die welsprekendheid des harten, welke zich een weg te banen weet naar ieder gemoed.

Hij wees hen op den eeuwigen Koning, Wiens heerlijkheid zij weldra zouden aanschouwen; op het onvergankelijk loon, dat hen wachtte, zoo zij Hem nog eenige oogenblikken getrouw bleven en Hem met een grootmoedig hart het offer huns levens aanboden.

De Heer, de Vader der weezen, zou zich voorname-lijk ontfermen over het kroost van hen, die alles ten

offer brachten, die alles veil hadden voor hun heilig geloof.

Dus klonken zijne woorden. De Jacobijnen bevalen, dat Busson de laatste van allen ter dood moest gebracht. De haat gaf hun dit besluit in.

Nu zou de deugdzaamste, behalve eigen lijden, ook nog de foltering en zijner lotgenooten mede verduren en de wraak derhalve vollediger zijn.

Zij bevroeden niet, dat ze door zoodanig te handelen, het zielsverlangen van den heldhaftigen Busson vervulden. Thans kon hij immers aan de poorten der eeuwigheid zelfs het goede beoefenen en zijn brandenden zielenijver den vrijen teugel vieren.

Het was wel is waar eene treurige taak, welke hij te vervullen had, maar het sterke hart wankelde niet. Hij ging voort met zijne vrienden te bemoedigen. Wie de ladder beklom, fluisterde hij eene laatste bede, een hartelijk tot weerziens in betere gewesten toe.

Als zijne beurt eindelijk kwam, bad hij luide, met heldere stem een gedeelte van de gebeden der stervenden. Een woedend geschrei ging uit het revolutionair gepeupel op, toen de martelaar zich naast den scherprechter vertoonde. Hij was doof voor die kreten der machteloze woede.

Toch verduisterde een traan zijn oog bij het vluchtig staren in de richting zijner woning, waar op het oogenblik — zijn hart zei het hem — al wat hem dierbaar was op aarde, wegsmolt in tranen.

Smekend hief hij den blik ten hemel, als om de

zijn voor de laatste maal den Heer aan te bevelen, herstelde zich spoedig en strekte zich uit op de plank.

De laatste woorden, welke van zijne lippen vloeiden, waren: „Heer, dat onze woonstede heden zij in den vrede!”

De nagedachtenis van Petrus Nicolaas Busson is te Maïche en omliggende gemeenten heilig en dierbaar als die eens glorievollen martelaars. Zijne brave echtgenoot vergat den jongsten brief niet.

Dagelijks herhaalde zij aan hare kinderen: „Gedenkt, dat uw God aan een kruis, uw vader op het schavot gestorven is.”

De kinderen toonden zich allen zulk een vader waardig. De oudste, die schier elken dag tot den gezaligde bad: „Goede vader, die ons zoo vurig beminde op aarde, bemin ons met nog grootere teederheid in den hemel. Bekom ons de genade, van evenals gij voor Jesus Christus, voor het geloof en de Kerk ons leven ten offer te mogen brengen!” werd een priester naar Gods hart.

Een treffend blijk van kinderlijke liefde gaf een jeugdig meisje, welks naam niet tot ons gekomen is. Te voet legde zij honderd mijlen af, naast de kar, welke haren vader wegvoerde naar de Conciergerie te Parijs.

Overal waar halt gemaakt werd, deed zij een beroep op de welwillendheid en het medelijden harer natuurgenooten. Hare vermoeienissen vergetend, ging zij van huis tot huis, klopte aan alle deuren, en rustte niet, eer zij een weinig voedsel, wat stroo en eenig deksel bekomen had voor den dierbaren gevangene.

Vaak werd zij afgesnauwd, maar meestal mocht zij bekomen, wat ze met tranen in de stem kwam afsmeecken. Hoe verschilde haar gedrag van dat van den jongen republikein, dien men onder het spel kwam waarschuwen, dat zijn vader ter strafplaats reed.

Deze toch, gevoed met de verderfelijke ideeën der revolutie, staakte slechts even zijn tijdverdrijf, keek met onverschillig oog den stoet na, en zette toen, als ware er niets bijzonders voorgevallen, het onderbroken spel voort.

De gevangene kwam eindelijk op de plaats zijner bestemming aan, en verdween binnen het sombere gebouw.

De dochter keerde niet op hare schreden terug. Mocht zij haren vader niet volgen in de gevangenis, dag en nacht, het mocht stormen en regenen, zoo hard het wilde, hield zij de wacht aan de poorten.

Op zekeren morgen zag zij hem naar de rechtbank geleiden. Zij volgde hem ook daarheen. De openbare aanklager maakte bekend, waarvan de ongelukkige beschuldigd werd.

Tevergeefs bracht deze in het midden, dat men zich in zijn persoon bedroog. Niet hij, een naamgenoot stond schuldig aan het ten laste gelegde.

„Zwijg!” riep de onvermurwbare Dumas, die bij de zitting voorzat. Het ging hem en den overigen rechters weinig aan, wie er veroordeeld werd, zoo de guillotine slechts geen offer behoefde te derven.

Dit was in hunne macht en, zooals te verwachten viel, het doodvonnis werd uitgesproken.

Toen dit voorgelezen werd, klonk een snijdende kreet door de zaal.

’t Was de stervenskreet van het meisje, wier minnend hart van droefheid brak, toen haar vader ter guillotine verwezen werd.

Vestigen wij nu onze aandacht op de familie Cazotte, en wel het eerst op Jacques Cazotte, den vader, algemeen bekend door het moedig gedrag zijner heldhaftige dochter en niet minder door hetgeen La Harpe omtrent hem verhaalt in zijne nagelaten schriften. Wij oordeelen deze mededeeling merkwaardig genoeg, om haar te vermelden.

„’t Is of het eerst gisteren gebeurde, ofschoon het reeds in het begin van 1788 plaats had.

Wij waren te gast bij een der medeleden van de Academie, een voornaam man. Het gezelschap was talrijk, en alle standen waren er vertegenwoordigd: hovelingen, raadsheeren, letterkundigen, academici enz.

Men had, zooals gewoonlijk, den welvoorzienen disch eer gedaan. Bij het nagerecht schonken de malvezij

en de Kaapsche wijn aan de vroolijkheid van goeden huize eene soort van vrijheid, welke ook hier de grenzen niet wist te eerbiedigen.

In dien tijd mocht men alles zeggen, mits men zorg droeg de lachspieren der hoorders in beweging te zetten. Champfort had ons zijne godslasterlijke, zedellooze verhalen voorgelezen, en de voorname dames zelfs hadden daarbij niet gebloosd.

Nu volgde een stroom van spotternijen, gericht tegen den godsdienst. De een haalde eene passage aan uit de *Pucelle* van Voltaire; de andere herinnerde aan de bekende uitspraak van Diderot: „Met de ingewanden van den laatsten priester wurgde men den laatsten koning.”

Allen juichten toe. Een derde stond van zijn zetel op, hief zijn glas en riep uit: „Mijne heeren, ik ben er evenzeer van overtuigd, dat er geen God is, als dat de oude Homerus een gek verdient te heeten!”

Het gesprek nam eene ernstiger wending. Men sprak zijne bewondering uit over de omwenteling, die Voltaire bewerkt had, en men was het hieromtrent eens, dat juist daarop zijne grootheid was gegrond. Hij gaf den toon aan in zijne eeuw; hij werd gelezen in de zalen der rijken en in de hutten der armen. Een der genoodigden verhaalde, terwijl hij schaterde van 't lachen, dat zijn kapper hem onder het poederen zeide: „Ik ben maar een arme drommel; toch heb ik even weinig godsdienst als een ander.”

Men kwam tot het besluit, dat de revolutie spoedig tot rijpheid komen zou; dat het hoog tijd werd, dat

de philosophie de plaats innam van bijgeloof en fanatisme. Het mogelijke tijdstip van de heerschappij der rede en wie van het gezelschap haar zou beleven, werden berekend.

De bejaarden klaagden, dat zij zich niet met die zoete hoop dorsten vleien; de jongeren verheugden zich, wijl zij bijna zeker konden zijn, van haar te zullen zien. Bovenal verhief men de Academie, daar zij het groote werk had voorbereid, en de hoofdzetel, het middelpunt en de drijfveer geweest was der vrijheid van denken.

Een enkele der gasten had geen deel genomen aan deze vroolijke gesprekken; Cazotte namelijk, een beminlijk, eigenaardig man, die, jammer genoeg, aan bovennatuurlijke verlichting geloofde.

Hij nam het woord en sprak op ernstigen toon: „Weest tevreden, mijne heeren: gij zult allen, de groote revolutie beleven, naar welke gij zoo verlangend zijt. Gij weet, dat ik zoo een weinigje ziener ben; als dusdanig herhaal ik u: gij zult haar beleven.”

„Daarvoor hoeft men nu juist geen profeet te wezen!” werd hem toegeroepen.

„Dat kan wel zijn,” hernam hij, „maar misschien wel voor hetgeen ik u verder zal mededeelen! Weet gij, wat deze omwenteling met zich voert? Wat zij voor u allen, zonder uitzondering, zal wezen? Wat hare onmiddellijke gevolgen, haar zeker en onloochenbaar uitwerksel zal zijn?”

„Laat hooren,” sprak de Condorcet met zijn ge-

wonen simpelen, gluiperigen lach, 't kan een filosoof niet dan aangenaam zijn een profeet te ontmoeten."

"Gij mijnheer de Condorcet," vervolgde Cazotte, „zult den geest geven, uitgestrekt op den vloer van een kerker. Gij zult sterven aan vergif, door u ingenomen, om aan de handen van den beul te ontkomen; aan vergif, dat gij in die gelukkige tijden altoos bij de hand zult moeten hebben."

Eerst was men uiterst verwonderd over die woorden, doch spoedig kreeg de luidruchtige vroolijkheid weder de overhand. Men herinnerde zich, dat de brave Cazotte soms wakende droomde.

„Wat heeft dat alles met de philosophie en de heerschappij der rede te maken?"

„Dat is 't juist wat ik beweet, hernam Cazotte; „in naam der philosophie, der humaniteit en der vrijheid, zal u gedurende de heerschappij der rede dit alles overkomen.

Ja, dan zal inderdaad de rede heerschen; zij zal hare kerken hebben; in geheel Frankrijk zullen geen andere tempels dan die der Rede worden gevonden."

„Op mijn woord," zeide Champfort, „gij zult geen priester zijn in een van die tempels."

„Ik hoop het, maar mijnheer Champfort, die wel deze bediening zal waarnemen en haar ook ten volle waardig is, zal zich door twee en twintig sneden met zijn scheermes de aderen openen; eerst eenige maanden daarna zal hij sterven."

Weer ziet men elkander aan, en schatert het opnieuw

uit. Cazotte stoorde er zich niet aan, en vervolgde: „Gij, mijnheer Vicq d'Azyr, zult u zelf de aderen niet openen; in een aanval van jicht zult gij ze later zes malen op een dag laten openen, ten einde zeker te zijn van den goeden uitslag. 's Nachts daarop zult gij sterven.

„Gij, mijnheer Nicolai zult sterven op het schavot; mijnheer Bailly, op het schavot; mijnheer de Malesherbes, op het schavot.” — „Goddank!” roept de heer de Roucher uit, „Cazotte schijnt het enkel op de Academie geladen te hebben; wat eene slachting heeft hij aangericht onder hare leden! Ik, de Hemel zij geprezen!...”

Cazotte viel hem in de rede met de woorden: „Gij zult sterven op het schavot!”

„Parbleu! 't lijkt wel eene weddenschap. Hij schijnt gezworen te hebben alles uit te roeien.”

„Niet ik heb dat gezworen!” klonk het antwoord.

„Zullen wij dan door Turken of Tartaren overheerd worden?”

„Volstrekt niet! Gij zult dan alleen bestuurd worden door de philosophie en door de rede. Wie u zoo behandelen, zullen filosofen zijn, zullen aanhoudend dezelfde taal voeren, welke gij reeds ruim een uur uitslaat, zullen al uwe stelregels herhalen en evenals gij verzen aanhalen uit Diderot en uit de *Pucelle*.”

Men fluisterde elkander in: „Gij ziet wel, dat hij krankzinnig is. 't Is overbekend, dat hij onder al zijne spotternijen iets wonderbaars weet te mengen.”

„Alles goed en wel,” zeide Champfort, „maar rond-uit gezegd, zijn wonderbaars is niet zeer opwekkend en riekt te zeer naar de galg.”

„Wanneer zal dit alles geschieden?” — „Geen zes jaren zullen] verlopen, en al wat ik u voorspelde, zal vervuld zijn!” — „Wonderen in overvloed,” zei La Harpe zelf, „maar over mij zwijgt ge.”

„Met u,” antwoordde Cazotte, „zal een wonder geschieden, even buitengewoon: gij zult alsdan Christen zijn!”

„Nu ben ik weer gerust,” riep Champfort uit, „want zoo we eerst dan zullen omkomen, als La Harpe een Christen is, zijn we onsterfelijk!”

„Wij, vrouwen,” zeide de hertogin van Grammont daarop, „wij mogen ons gelukkig achten, dat men ons bij eene revolutie voor niets telt. Dat men ons voor niets telt, wil daarom niet zeggen, dat wij er ons volstrekt buiten houden; maar men valt er ons geslacht niet hard over.”

„Uw geslacht zal u ditmaal niets baten, dames; en al houdt ge u ook buiten alles, gij zult behandeld worden als de mannen; tusschen u en hen zal in dezen geen sprake zijn van onderscheid.”

„Maar wat spreekt ge toch, Cazotte? Wilt gij ons het einde der wereld aankondigen?”

„Ik weet het niet. 'k Weet echter wel, dat gij, mevrouw de hertogin, en vele andere dames naar het schavot gevoerd zult worden, de handen op den rug gebonden en zittende op de vilderskar.”

„Ik hoop in dat geval ten minste eene rouwkoets te hebben.”

„Neen, mevrouw! En voornamer dames dan gij zullen met geboeide handen, op de vilderskar naar het schavot rijden.”

„Voornamere dames? De prinsessen van den bloede dus?”

„Nog voornamer dames!”

Nu bespeurde men eene groote ontroering bij het gansche gezelschap; de heer des huizes staarde somber voor zich uit. De scherts werd al te ver gedreven, oordeelde men.

Om de droefgeestige stemming te verdrijven, kwam de hertogin de Grammont niet meer op het laatste antwoord terug, maar vergenoegde zich met op luchtigen toon te zeggen: „Gij zult zien, dat hij me zelfs geen biechtvader vergunnen zal in die ure.”

„Neen, mevrouw, gij zult er geen hebben, evenmin als de anderen. De eenige veroordeelde, wien men er goedgunstig een zal schenken, zal....” hij aarzelde en zweeg.

„Welaan,” vervolgde zij, „noem den gelukkigen sterveling, wien dit voorrecht ten deel zal vallen!”

„Het zal 't eenige voorrecht zijn, 'twelk hem dan rest: hem, den koning van Frankrijk.”

Bij deze woorden sprong de gastheer van zijn zetel op, waarin alle genoodigden hem navolgden.

„Mijnheer Cazotte,” sprak hij op diepbewogen toon, zich tot dezen wendend, „we hebben meer dan genoeg

van deze treurige scherts. Gij gaat te ver; gij brengt u zelve en dit gezelschap in gevaar door uwe woorden!"

Cazotte bleef het antwoord schuldig en maakte zich gereed om huiswaarts te gaan, toen de hertogin de Grammont, die vóór alles wilde beletten, dat de zaak ernstig werd opgenomen, en bovendien de vroegere vroolijkheid zoo gaarne wilde zien terugkeeren, op hem toetrad en sprak:

„Mijnheer de Ziener gij hebt ons aller lot voorspeld, maar gij zweegt over het uwe."

Zwijgend sloeg hij de oogen neder, en antwoordde na eene korte pauze:

„Hebt gij in Flavius Josephus het beleg van Jerusalem gelezen, mevrouw?"

„Zeer zeker, want wie heeft dat niet gelezen? Maar veronderstel gerust, dat ik het niet gelezen heb."

„Goed, mevrouw! Weet dan, dat gedurende dit beleg een man zeven dagen lang, in het gezicht van belegerden en belegeraars de wallen der stad rondliep, en zonder ophouden klagend uitriep: „Wee aan Jerusalem! wee Jerusalem!" Den zevenden dag klonken zijne woorden: „Wee Jerusalem! Wee mij!" Op hetzelfde oogenblik werd hij verpletterd door een geweldig grooten steen, uit een der vijandelijke werptuigen."

Nadat hij deze woorden gesproken had, groette Cazotte de aanwezigen en verwijderde zich.

In 1792 kwam Cazotte in eene briefwisseling met zijn ouden vriend Puteau op dat gesprek terug. Alle verschijnselen duiden aan, dat de tijd niet verre meer was, waarop zijne voorspellingen in vervulling zouden gaan.

De toestand werd met den dag zorgwekkender, en Cazotte, die zijn koning en zijn land oprecht liefhad, handelde in zijne brieven over de middelen, welke zijns inziens geschikt waren, om het naderend onheil te bezweren.

Bij de overveldiging der postkantoren werd deze zeer compromitteerende correspondentie onderschept.

Cazotte, die er nooit een geheim van gemaakt had, hoedanig zijne gevoelens waren, ten opzichte van de nieuwe orde van zaken, verbleef spoedig met zijne dochter Elisabeth in de gevangenis. Daar moest hij afwachten, welk vonnis zijne vijanden over hem zouden vellen.

De Septemberdagen met hunne verschrikkingen en gruwelen braken aan. De alarmklok klepte zonder ophouden, de halfdronken moordenaars, uit het laagste gemeen gekozen, togen aan den arbeid. De lucht was vol nood- en moordkreten, Parijs geleek op eene groote slachtplaats.

Ook Cazotte zag weldra eene bende woestelingen zijn kerker binnenstormen. Vijf of zes van het bloedorstig gepeupel grepen den eerbiedwaardigen grijsaard aan, sleurden hem naar buiten, en hadden hem zonder den minsten twijfel van het leven beroofd,

ware de kinderliefde hem niet geworden tot een veilig bolwerk.

Terwijl het moordstaal boven het hoofd des vaders zweeft en ieder oogenblik dreigt neer te schieten, snelt zijne heldhaftige dochter aan.

Zij slaat geen acht op de pieken en zwaarden, nog druiwend van het reeds vergoten bloed; zij siddert niet op het gezicht van die duivels in menschengedaante, welke ook haar wellicht niet sparen zullen.

Zij ziet enkel den veelgeliefden grijsaard, wien zij met hare zwakke armen omstrengelt, terwijl zij vol edele vastberadenheid uitroept: „Eerst zult gij mijn hart doorboren, vóór ge dat mijns vaders treft!”

De moordenaars staan verslagen. De menscheijkheid herneemt voor luttele stonden hare rechten. Vol bewondering staren zij op het moedige meisje, dat haren vader omsluit en weten niet, wat te beginnen, tot zij allen eensklaps het merkwaardig tweetal eerbiedig naderen en hen juichend, onder veilig geleide, naar hunne woning terugvoeren.

Cazotte was gered. De dood had echter slechts een oogenblik zijne prooi losgelaten; spoedig zou hij haar weder opeischen en dan zonder hoop op verlossing of uitstel. Eenige weken later wordt de grijsaard opnieuw gegrepen en in de gevangenis geworpen.

Het leed niet lang, of hij stond voor de revolutionaire rechtbank. Een wondervol schouwspel is 't, dien man voor zijne rechters te zien staan en de woorden op te vangen, welke zijne vijanden hem toespreken.

Aan veel heeft de Revolutie ons doen gewennen, maar toch durven wij onze ooren nauwelijks vertrouwen, als we de rechters zelve den lof hooren verkondigen van den beschuldigde.

„Waarom,” vroeg o. a. de openbare aanklager, „vind ik u schuldig, ofschoon gij levenslang de deugd beoefend hebt? O, dat het volstond een brave zoon, een teeder echtgenoot, een goed vader te wezen! Maar men dient, behalve dat, ook te zijn, 'tgeen ik niet noemen mag: een goed burger!”

Nu werd het doodvonnis geveld en voorgelezen. De voorzitter van het tribunaal nam daarna het woord en sprak tot den veroordeelde: „Zie den dood onverschrokken onder de oogen. Een man, als gij immer geweest zijt, kan hij geen schrikbeeld wezen.” Zoo dwong de deugd van dien twee-en-zeventigjarige zijnen beulen zelfs bewondering af.

Hunne onverdachte lofspraak is de beste getuigenis voor den adel van zijn hart en karakter.

Cazotte had zonder de minste ontroering zijne veroordeeling gehoord. In stille onderwerping boog hij het hoofd en ging naar zijn kerker terug, waar hij een geheel uur alleen bleef met een priester.

Hij regelde zijne eeuwige belangen; bracht zijne rekening in orde met den oppersten Rechter, Die gebreken ziet, daar zelfs, waar het kortzichtig menschenoog volmaaktheid meent te bespeuren.

Toen deze voorname zaak was afgedaan, schreef hij dit vaarwel aan de zijnen:

„Dierbare echtgenoot en kinderen! beweent mij niet, vergeet mij evenmin. Zijt vooral daarop bedacht, dat gij God nooit vergramt.”

Een kort woord ongetwijfeld, maar dat in al zijne korthed rijk is aan liefde en deugd. Voor zijne beminde dochter Elisabeth, die zich onsterfelijk maakte door haar heldhaftig gedrag, stelde hij den priester, die hem tot de eeuwigheid had voorbereid, eene kostbare gedachtenis ter hand: een zijner zilveren haarlokken.

Daarmee was alles volbracht, wat hem hier nog te doen stond en rustig, blijmoedig zelfs toog hij ter strafplaats. Op het schavot gekomen keerde hij zich tot de verzamelde menigte en sprak met luider stem: „Ik sterf, zooals ik geleefd heb: trouw aan mijn God, trouw aan mijn koning!”

De heldenmoed en de trouw van Jacques Cazotte waren niet enkel het deel van zijne dochter, wier gedrag wij daareven mochten bewonderen; ook zijn zoon had ze overgeërfd.

Toen de koninklijke familie na de mislukte vlucht naar Varennes, den terugweg op Parijs had aangenomen, of liever, gevangelijk teruggevoerd werd, riep Jacques Cazotte — hij vervulde op dat tijdstip den post van maire te Pierry — zijn zoon bij zich.

„Kniel neder, mijn kind,” sprak hij, „opdat ik u mijn zegen geve.” En de zoon knielde neer, en ontving den zegen.

Daarop vervolgde de grijsaard: „Ga nu heen, tracht partij te trekken van het voordeel, 'twelk u verschaft wordt door de uniform, die gij draagt — de zoon was commandant van de nationale garde van het stadje — en geve de Hemel, dat gij onzen goeden meester eenige verlichting moogt aanbrengen.”

De zoon begeerde niets vuriger, dan dat de wensch zijns vaders verwezenlijkt mocht worden, want ook hij was innig gehecht aan zijn vorst en verlangde van heeler harte, dat hij hem in een of ander van dienst mocht wezen.

Hij ging met zijne soldaten naar Epernay, dat geheel van strijdkrachten ontbloot was, doordat de bezetting, misleid door een loos alarm, naar elders op marsch was.

Hij ontving de opdracht, om met de zijnen de omgeving van het hotel de Rohan te bewaken.

De moedige aanvoerder had spoedig begrepen, dat deze dag voor de koninklijke familie niet veel goeds voorspelde. Hij deed zijne manschappen plechtig trouw beloven, stelde ze *en haie* op, en gebod, niemand door te laten dan de wettige overheidspersonen. Hetgeen hij om zich heen zag, verplichtte hem tot dezen maatregel, die waarlijk geen overdreven voorzichtigheid kon genoemd worden.

Nauwelijks had hij de noodige voorzorgen genomen, de door de noodzakelijkheid geboden maatregelen getroffen, of de logge berline, het onmogelijke voertuig, waarin de vlucht beproefd was, en een der grootste medehelpsters om haar te doen mislukken hield stil voor het hotel de Rohan.

Als een troep uitgehongerde wolven, die de lucht eener prooi in den neus kregen, wriemelde eene woedende volksmenigte om het rijtuig. De gevangenen stegen uit. Prinses Elisabeth, die den jongen Cazotte kende, kon zich niet weerhouden, misleid als zij werd door de omgeving, waarin hij zich bevond, hem zacht verwijtend toe te voegen: „Ook gij hier?”

De jonge aanvoerder, wiens geweten in rust was, antwoordde met de waardige kalmte van hem, die zich het goede bewust is: „Ik ben hier, doch enkel om u te dienen. Daarvoor is het echter allerdringendst noodig, dat gij den schijn aanneemt van mij niet te kennen!” Dit alles werd in het voorbijgaan gefluisterd.

Zoodra het portier geopend werd en de rampzalige koninklijke familie zich duidelijk aan het saamgestroomde volk vertoonde, brak er een stortvloed van scheldwoorden en verwenschingen over de gevangenen los. Schandelijkheden van de gemeenste soort dongen met het brullen van den bloeddorst om den voorrang.

Cazotte sidderde voor het leven van hen, voor wie hij het zijne ten pand stelde. En hij had reden tot sidderen, want menig slecht sujet had dien dag gezworen, dat de gehate Oostenrijksche niet langer het land ongelukkig maken zou.

Eenige malen zelfs was het moordwapen reeds op haar gericht. God had haar echter een ander uiteinde voorbehouden en bewaarde haar thans voor de aanslagen harer verblinde vijanden.

Smaadredenen en lage scheldwoorden gingen van

alle kanten tegen haar op. Ook een minder ridderlijk hart dan dat van Cazotte zou getroffen zijn geworden, door het zien van deze fiere, jonge koningin, daar het mikpunt van de giftige pijlen van haat en dolle volkswoede.

„Verachten sie das, Gott ist über alles!” sprak hij tot haar, terwijl hij haar met eerbiedige deernis aanzag.

Wie zal zeggen, welk een zoete balsem door die woorden in dat bloedend vorstinnengemoed werden gestort? Te midden van het bloeddorstig gehuil der verdwaasde menigte, die haar met oneer en smaad overlaadde, klonk haar een woord van medelijden, van bemoediging toe, en nog wel in de dierbare moedertaal. Wat moeten haar op dat oogenblik die klanken hebben aangegrepen, ruischend als engelenmuziek, welke de snerpande helsche kreten doet verstommen.

Ja, die Scaevola Cazotte droeg ongetwijfeld het hart op de rechte plaats. Hij bleek hier vooral de edele zoon te zijn eens edelen vaders, wiens zielewensch door dat „Verachten sie das” zoo heerlijk in vervulling ging.

Marie Antoinette zag hem oplettend aan. Geen woord kwam er echter over hare lippen. Had het gezegde van Cazotte haar te zeer aangegrepen? Belette de ontroering haar het spreken? Wij weten het niet. Hoe het zij, de jonge man, welke die felbeproofde op dat uur mocht troosten als hij deed, zal in zijne ziel eene stem gehoord hebben, die hem toeriep: „Gij doet wel!”

Toen de poorten van het hotel achter de gevangene

nen dicht gevallen waren, bedaarde het volk een weinig. Cazotte had het genoeg der koninklijke familie nog menigen dienst te bewijzen.

De kleine dauphin, die door een der lijfwachten gedragen werd, begon luid te schreien, toen hij zijne moeder uit het oog verloor. Cazotte snelde toe, sprak eenige bemoedigende woorden tot het kind, dat vertrouwelijk zijne armpjes om den hals van den jongen commandant sloeg, die hem weder bij de koningin bracht.

„Kunt ge mij niemand zenden, om mijn gewaad een weinig in orde te brengen?” vroeg hem deze. In het gedrang had men op haar kleed getrapt. Beklagenswaardige! hoe menigmaal zal het volk u nog op het hart treden, eer gij het hoofd, door het lijden vóór den tijd vergrijst, onder de valbijl legt!”

Ook bij het vertrek uit Epernay bleef Cazotte, al dreigde hem menigmaal levensgevaar, moedig op zijn post. Hij geleidde mevrouw de Tourzel, die van de koninklijke familie was afgeraakt, door het gedrang, en rustte niet voor allen in veiligheid weder hun weg vervolgden.

De trouwe dienaar bleef voor de wraak des volks gespaard. Niemand viel hem lastig, over hetgeen hij volbracht had. Ook gedurende de bange nog volgende jaren werd hij niet bemoeilijkt.

De guillotine, die het eerbiedwaardige hoofd van den vader niet ontzag, spaarde het hoofd van den zoon. Hij overleed te Parijs den 20^{en} Juni 1853,

in den gezegenden ouderdom van negen en tachtig jaren.

Zijne nagedachtenis, evenals die zijns vaders, zal in zegening blijven van geslacht tot geslacht.

Vele en trouwe verdedigers heeft het Fransche koningschap bij zijn ondergang gehad. Eene eereplaats onder dezen komt toe aan de Zwitsersche garde. Haar eenige bladzijden te wijden hier, kan niet anders dan een zoete plicht zijn.

Die helden hadden hunne dierbare bergen verlaten, om in een vreemd land een vreemden vorst te gaan dienen, en, onverzettelijk in hunne betaalde trouw als de reuzige Alpen van hun geboortegrond, offerden zij grootmoedig hun leven voor de zaak, welke zij zwoeren te verdedigen.

Ginds, te Lucern, heeft het genie van Thorwaldsen hun een gedenkteeken gewrocht, hunner evenzeer waardig als den meester, die het schiep.

Een leeuw, doodelijk getroffen door eene lans, ligt stervend op een met Fransche leliën overzaaid schild. Hij strekt den machtigen linkerklauw, als wilde hij een nieuwen aanval afweren. De halfgesloten oogen in den forschen kop, ontzagwekkend zelfs nog onder het buigen voor den dood, werpen, eer zij zich luiken, zich luiken voor immer, een dreigenden blik om zich heen. Het geheele dier roept voor den geest, wat het ver-

SEMIPLACENTI FIDEM FALLERINT
SOLERTI AMICORUM CURA CLAE

DUCES XXVI.

READING CRUISE SALTS 212885
J. H. SALTS 212885, DUREN, PETER A.

ADOLF FINEST FORESTIEN.
L. ZIMMERMAN NEPOD. IZIMMERMAN
DELUZE. A. ZIMMERMAN CLUTZ. CIR.

1 WALLANDORF WILL CONSTRUCT A 95

TONES III

MUTE

2

2
NET CREDIT

DEI GEDENKTEKENEN TE LUCERN.

HET GEDENKTEEKEN TE LUCEBN.

beelden moet: een stervenden held, zich opofferend voor eene edele zaak.

Ziedaar het monument, 'twelk aan de gesneuvelde dappere Zwitsers van den 10^{en} Augustus, aan de vermoorden van den 3^{en} September 1792 herinnert.

Wat geschiedde den 10^{en} Augustus? De beklagenswaardige Lodewijk XVI had reeds menigen stap gedaan, die het koningschap wis en zeker ten verderve voeren moest.

Sneller en sneller gleed hij, door eigen schuld, neer langs het hellend vlak, aan welks uiteinde de dood hem wachtte. Men zoekt in de geschiedenis tevergeefs naar een vorst, krachteloos als hij, in de beslissende ure.

Toen de morgen van den 10^{den} Augustus doorbrak, verlichtte hij een schouwspel, schrikwekkend voor al de vrienden van orde en vrede.

Duizenden piken en geweren flikkerden in de ochtendzon; eene woeste menigte, voorafgegaan door de bloeddorstige Marseillanen, stormde voorwaarts. Hunne wilde kreten, onverstaanbaar door den grooten afstand, dringen tot in de Tuilerieën door, waar zij als de verre donderslagen zijn eener onheilzwangere onweersbui, welke snel en zeker het verblijf nadert der koninklijke familie, wier lot in hoofdzaak van de gebeurtenissen van dezen dag afhangt.

Het gevaar bezweren is niet meer mogelijk, en al wie in het paleis de wapens voeren kan, maakt zich gereed tot de worsteling.

Wat zult gij brengen, vroege Augustusdag? Wat

bergt gij in uw schoot? Helaas! wat anders dan smaad en oneer over een vorst, wiens goedheid laakbare zwakheid is, waardoor hij zich zelven en de zijnen in het ongeluk stort.

Hoe wil hij de wielende menschenzee, welke de Tuilerieën nadert, binnen hare grenzen houden? Besluiteloos ziet hij beurtelings zijne echtgenoot, zijne zuster, zijne kinderen aan.

O, dochter van Maria Teresia, is het waar, wat sommige geschiedschrijvers melden, hebt gij waarlijk uwen weifelhoeden gemaal toegeroepen: „Nu is het de tijd, om te toonen, wie gij zijt!”

Ja, hij zal toonen wie hij is. Het vuur in uw oog doet den doffen glans in het zijne niet verdwijnen, doet het niet flikkeren als het uwe. Hij zal toonen, dat hij in lijdzaamheid zijns gelijken niet kent, evenmin als in wankelmoedige zwakheid.

Wat kwelling moet dat voor u geweest zijn, zwakke vrouw, die toch, naar Mirabeau's zeggen, de eenige man waart in de omgeving des konings.

Dat hij uw moed, uwe vastberadenheid, uwe wilskracht bezeten hadde en wie weet, of de avond van den 10den Augustus het koningschap niet met nieuwen luister had zien te voorschijn treden uit de vroegere vernedering.

De onstuimige scharen staan reeds vlak bij het plein der Tuilerieën. Zal het geschut de dijk zijn, waartegen de bruisende golven hare kracht verspillen?

Wel zijn de vuurmonden tegen het gepeupel gericht,

maar de kanonniërs werpen hunne lontstokken weg. Zij maken liever gemeene zaak met de reeds oppermachtige revolutionnaire raddraaiers, dan pal te staan voor de naar hun oordeel twijfelachtige rechten van een vermolmd koningschap.

En Lodewijk? Aan moed mangelt het hem niet. Dat bewees zijn gedrag van den 10den Juni; dat zal hij nog meermalen toonen, ook bij zijn dood. Heeft dan die man geen besef van de koninklijke waardigheid? Zal hij zich zonder tegenweer door het grauw den reeds half verscheurden koningsmantel van de schouders laten rukken?

„Ik neem de laatste lompen van het vorstelijk hermelijn met mij in het graf!” zuchtte de stervende Mirabeau. Deze dag zal de waarheid zijner woorden bevestigen. Hoe verschilt deze heerscher van den Roi-Soleil! Deze sprak hoog en fier: „De Staat, de Staat ben ik!” Gene schijnt tot het volk te zeggen: „Ik ben niet bestand tegen uwe overmacht, doe daarom met mij naar welgevallen!

En terwijl nog duizenden bereid zijn, hun bloed te storten voor zijne eer, voor zijne belangen en rechten, staat hij, na eene korte weifeling op. „Laat ons gaan!” klinkt het van zijne lippen, en gevolgd door zijne gemalin en kinderen, verlaat hij de vergulde woning zijner voorvaderen en begeeft zich „ten einde eene groote misdaad te voorkomen” naar de Nationale Vergadering.

Kroon en schepter heeft hij heden verloren!

De koning is heen; velen zijner verdedigers zijn weggegaan als hij. Maar de vorstelijke woning, die zooveel grootheid en luister, zooveel zonde en ongerechtigheid aanschouwd heeft, staat daar nog: de roode Zwitsers staan daar ook. Wat zullen zij doen? Heengaan als hun vorst? Waartoe dient het bewaken eener woning, welke de eigenaars zelven prijsgeven?

Toch zullen zij blijven, ook al weten zij niet, welke gedragslijn te volgen. De stem van den plicht in hun binnenste beveelt hun te blijven en zijne stem klinkt luider dan de wraakzuchtige kreten uit de scharen, die om hen wriemelen en dringen.

De koning is weg, maar daarmee is de Revolutie niet voldaan: hij moet afgezet of vrijwillig afstand doen. Het grauw, rond het vorstelijk paleis samengeschoold, weet voor het grootste gedeelte niet eens, dat Lodewijk en zijne familie de Tuilerieën verlaten hebben.

Men roept de Zwitsers toe in het Fransch, in hun eigen taal; sprekende gebaren trachten hun het verlangen der menigte te vertolken. Vergeefs! Zij begrijpen niet, of willen niet begrijpen, dat de ware Souverein van Frankrijk de havelooze troep is, die luider en dringender telkens zijne bevelen herhaalt.

De tijd gaat in nutteloos onderhandelen voorbij. En gebeure wat wil, het blijkt maar al te duidelijk, dat er van ééne lijn trekken met het oproer geen sprake is bij deze zonen der bergen. Onbeweeglijk staan zij in het gelid; met den vinger aan den trekker verrijst hunne forsche gestalte voor alle deuren en ramen.

Zij wenschen wel te onderhandelen, maar niet in den geest van de tuchtelooze benden, welke hun den wil der menigte te verduidelijken poogt.

Daar zien zij eenige hunner makkers verraderlijk neertrekken en meesleuren; het geschuifel van enkele in het wild geschoten kogels treft hun oor. Wie loste die schoten? Wie gaf dit sein tot het groote bloedbad, 'twelk de schaamteloze Revolutie een nieuwen smaad aanwreef?

De Marseillanen, beweren onpartijdige rechters, die niet kunnen aannemen, dat de Zwitsers tot zulk eene dwaasheid in staat waren op een oogenblik, dat aanvallen voor hen de hachelijkste der kansen heeten mocht.

Hoe het zij, het geknetter der wapens van de Zwitsers, de flikkerende vuurstralen uit hunne geweren geven antwoord op den snooden aanval der tegenpartij.

Tal van sansculotten uit het Zuiden tuimelen neer, om niet meer op te staan; anderen liggen stuiptrekend op het plein en worden door hunne makkers en het Parijsche grauw onder den voet getreden.

Alles vlucht; het Carrouselplein is in een oogwenk schoongevaagd; de dappere revolutionnairs spoeden voort, of de dood hen op de hielen zat. De Zwitsers overmeesteren het geschut, straks door de trouwelooze kanonniërs verlaten, laden het en richten het op de vluchtende schare, die eindelijk, ver genoeg van de Tuilerieën, weder tot staan komt.

Het gezicht der dooden, de jammerkreten der gekwetsten, de schaamte over hunne lafhartige vlucht zijn als zoovele prikkels voor de volkswoede. „Dood aan de vreemde verdedigers van den tiran!” wordt de leuze, en de golvende menschenzee rolt woedend terug naar het koninklijk verblijf.

Zonder aarzelen worden de Zwitsers opnieuw aangegrepen.

Van alle kanten snorren de kogels, links en rechts schuifelt het moordend lood, het gebulder der kanonnen overstemt nu en dan het woest geschreeuw der menigte en brengt overal in den omtrek de mare van de worsteling.

Wat zou de uitslag geweest zijn van dezen kamp, zoo de koning geen bode had gezonden, welke den Zwitsers uit zijn naam beval het vuren te staken?

„Het gepeupel zou de nederlaag geleden hebben,” verklaarde een ooggetuige, die niemand minder was dan „de gelukkige soldaat,” die straks de Revolutie breidelen zou: Napoleon Bonaparte.

De Zwitsers, schoon nog van alle kanten beschoten, staken het vuur. Maar nu de kamp, ter zelfverdediging begonnen, hun verboden wordt, dienen zij onverwijd te denken aan lijfsbehoud.

Een gedeelte der dapperen snelt naar buiten en poogt zich te redden. Als eene bende losgelaten duivels springt het woedend gemeen op hen toe, en hakt ze tot den laatsten man meedoogenloos in de pan.

Een ander gedeelte, ongeveer 300 man sterk, poog-

de door een uitval in de richting van de Champs Elysées den weg naar Courbevoye te bereiken, waar zich hunne gelukkiger makkers bevonden.

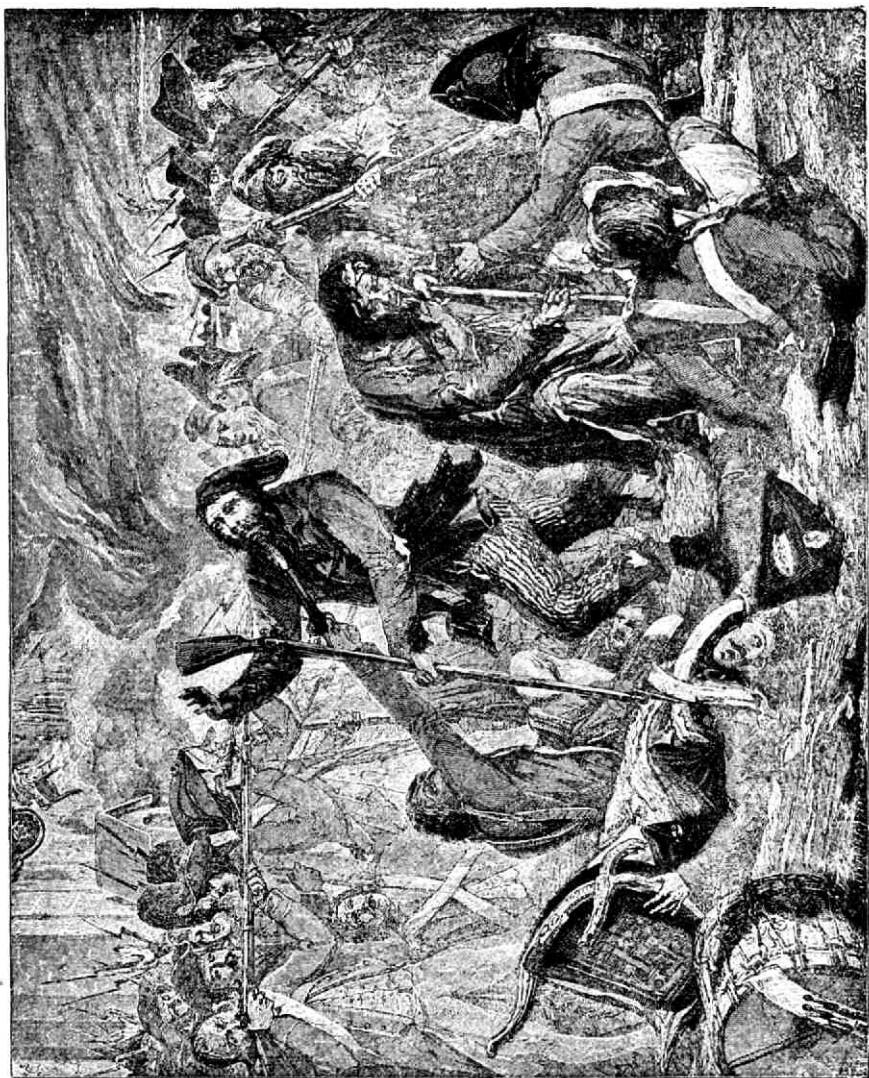
Helaas! van alle kanten bestookt, ontbloot van aanvoerders, weten zij niet juist, wat zij willen. Zij wijken uit elkander, verspreiden zich in kleine troepen en pogen zoo een goed heenkomen te zoeken. Bijna allen bezwijken onder het lood, dat hun van huizen en pleinen tegenvliegt.

Een twintigtal hunner hadden zich in de Rue Royale achter een hoop steenen verschanst, vast besloten hun leven zoo duur mogelijk te verkoopen.

De sansculotten, die hen op de hielen zitten, voelen toch wel een weinig ontzag voor de glinsterende geweerloopen, die dreigend hier en daar uit de steenen gluren.

Er wordt een oogenblik onder hen beraadslaagd en een onderhandelaar treedt naar voren. Zoo de Zwitsers hunne wapens willen uitleveren, wordt hun vrijheid en leven toegezegd. Dus luidde ongeveer zijne boodschap. Men ziet elkander vragend aan, en weifelt in de keuze, want die boeventroniën en het heilig houden eener belofte schijnen elkander buiten te sluiten.

„Makkers!” riep een der Zwitsers, de jonge Forestier, „laten wij ons niet overgeven. Ze beloven ons wel lijfsbehoud, doch zullen ons buiten twijfel om hals brengen. 't Is beter, als moedige soldaten onzen bespringers het hoofd te bieden, en roemvol met de wapens in de hand te sneven, dan doodgeslagen te worden als honden!”

DE ZWITSERS DOOR HET OPROERIGE GRAUW VERMOORD.

Na deze woorden werpt hij zich te midden zijner vijanden, waar hij vindt, wat hij zocht: een eervollen dood. En zijne vrienden? Zij vertrouwden op het woord der sansculotten, lieten zich ontwapenen, en werden toen met hun eigen geweer in stukken gehouwen.

De rest der dappere verdedigers van de Tuilerieën, zwart van kruitdamp, onkenbaar door zweet en bloed, werpt zich in den hof, breekt dwars door het vijandelijk geweervuur heen, stormt smeekend de Nationale Vergadering binnen en is gered.

Gered? Ja, voor korten tijd! Als in September e.v. de alarmklokken luiden en de bezoldigde moordenaars het slagerswerk beginnen, dan zullen die klanken voor hen het kleppen der doodsklok zijn.

In de gevangenis l'Abbaye zullen die onversaagde mannen sidderen voor den schandelijken dood, die hen bedreigt. Oude snorrebaarden onder hen zullen het mededoogen hunner beulen inroepen, maar dat woord heeft voor dezen een onbekenden klank. Vreeselijke dood, weerloos te sterven door zulke handen!

Ook hier echter blonk de heldenmoed. Allen moeten de gevangenispoort door naar La Force, 'twelk gelijk stond met het doodvonnis. Men aarzelt en schrikt terug, tot zich een jonge Zwitser (hij was niet ouder dan dertig jaren) van een kloeke gestalte voor de anderen plaatst. „Wijst mij den weg!” riep hij den moordenaars binnen toe. Men ontsluit hem de poort en een schouwspel, 'twelk zelfs den onversaagdsten het bloed in de aderen zou doen stollen, treft zijn oog.

Hij weifelt even, maar zich vermannende, werpt hij zijn hoed achter zich, en stort in de bundels van pieken en zwaarden, gereed gehouden om hem op te vangen.

Zoo stierf Winkelried bij Sempach, maar in een eerlijken strijd, niet door beulshanden, en tot heil zijner strijdmakkers.

Het rijke, welvarende Lyon had geweigerd de republikeinsche buitensporigheden na te volgen. Het had den dweepzieken Châlier tot rede trachten te brengen, en toen hij, geen vrucht trekkend uit de hem toege- diende lessen, de voornaamste inwoners met de guillotine dreigde, had het hem gevangen doen nemen en het eerst de scherpte der valbijl beproefd op den fanatieken sanculotte zelf.

De wraak der Revolutie liet zich niet wachten. Weldra sloot een talrijk leger de stad van alle zijden in. Précý, de bevelhebber dien zij zich gekozen had, mocht de meeste doodsverachting aan de grootste dapperheid en de hoogste krijgskunst paren, de worsteling bleek al te ongelijk.

De verdedigers minderden met den dag, de belegeraars groeiden aan met het uur. De hulp, uit den vreemde der benarde stad toegezegd, kwam niet opdagen. Men gaf daarom den moed niet verloren. Vrouwen en kinderen zelfs dachten alleen aan den strijd, wijdden zich geheel aan de goede zaak.

Ze brachten voedsel aan de verdedigers op de wallen, droegen de gekwetsten weg en verpleegden ze, begroeven de gesneuvelden. Waar een bom der belegeraars zijn nijldigen boog door de lucht beschreef, oogden ze hem na. Was hij neergekomen, dan rukten ze, zoo mogelijk, er de lont uit, en droegen dan het projectiel naar de wallen, opdat den vijand zijn eigen moordtuig ten verderve worden zou.

Die vijand was zonder genade. Vaak schoot hij met vurige kogels. Zelfs het hospitaal, een juweel van bouwkunst, werd, ofschoon er de zwarte vlag woei, onbarmhartig beschoten, zoodat de zieken en gekwetsten menigmaal gedood werden op hunne legerstede.

Wonderen van dapperheid verrichtten de moedige inwoners. Door uitval op uitval verontrustten zij den vijand en dan was de worsteling van man tegen man soms zoo heftig en verwoed, dat de bajonetten afbraken in het lichaam der strijdenden.

Verstoken van allen toevoer, ter prooi aan al de kwellingen van de vreeselijke hongerplaag, zelfs het noodige lood ontberend, om de bespringers te treffen, zag de arme stad zich weldra tot capituleeren genoodzaakt.

Précý sloeg met een gedeelte van zijn sterk gedund legertje door den vijand heen, doch bracht er nagenoeg alleen het leven af.

Met het republikeinsche leger deden weldra alle verschrikkingen hare intrede binnen het rampzalige Lyon. Het bombardement met gloeiende kogels was

kinderspel bij de gruwelen der toekomst. Het sansculottismus had het gezworen: Vreeselijk zou de wraak zijn.

Collot en Fouché hadden de verwoedste, de wreedste Jacobijnen uitgezocht om die wraakplannen te dienen. Gevangenenbewaarders van elders hadden ze doen overkomen, ten einde meer zekerheid, te hebben, dat de gevangenen geen of weinig kans hadden tot ontsnappen.

Voor Châlier werd een altaar opgericht. Men droeg zijne overblijfselen in processie door de straten en knielde er voor neer. „Het bloed der aristocraten Châlier, zal uw wierook zijn!” riep de beruchte Fouché als razend uit.

Satanisch noemde Joseph de Maistre de Revolutie. Zij toonde ook hier de waarheid dezer woorden.

Evangelieboek en kruisbeeld werden in de processie meegedragen, of liever, meegesleurd, want men had deze eerbiedwaardige voorwerpen, dierbaar aan ieder Christenhart, vastgebonden aan den staart van onreine dieren. Ze werden vervolgens in den brandstapel geworpen, op het altaar van Châlier ontstoken.

Een ezel liet men uit een der gewijde vaten drinken; de H. Hosties worden onder den voet getreden; de kerken ontheilgd door goddelooze liederen en afschuwelijke dansen vol wulpschheid.

Al wat te Lyon en twintig mijlen in het rond de wapens voeren kon en al wie zich op eenige wijze 't zij door positie, fortuin of geboorte boven het gewone peil verhief, werd naar den kerker gesleept. De verre

bloedverwanten en kennissen van de verdedigers der rampzalige stad liepen niet vrij. 't Was, of om en in de veste Gods slaande Engel voorbijgegaan was.

De eenige hoop op bevrijding was de dood, die zonder poozen de straten rondging. Toch werkte hij door middel van de guillotine niet snel genoeg volgens Fouché en Collot d'Herbois, die vreesden te Parijs van halve maatregelen beschuldigd te worden.

De eerlooze Dorfeuille wist raad. Hij zou eene nationale rechtspleging houden, welke de komende eeuwen met ontzetting slaan zou. Die dag der groote gerechtigheid moest eene algemeene feestdag wezen, want als de misdaad ten grave daalt, herademt de menscheid, en dat is het feest der deugd. Zoo dacht en sprak hij.

Nu begonnen de terechtstellingen in massa. Vier en zestig jongelieden uit de eerste familiën werden naar het stadhuis gevoerd en binnen eenige minuten ter dood verwezen. Men voerde hen naar den oever der Rhône, plaatste ze in eene laan van wilgeboomen, waar reeds een reusachtig graf gedolven was voor allen, en ketende ze twee aan twee te zamen.

Vlak voor de veroordeelden gaapten dreigend drie vuurmonden, geladen met schroot. Links en rechts van hen stond de ruitery opgesteld, met getrokken sabel, gereed tot een charge. Op eene kleine hoogte hier en daar vertoonden zich de voornaamste republikeinen, die getuigen wilden zijn van den moord.

De slachtoffers sidderden niet. Ze waren goed voor-

bereid tot den dood en herhaalden in koor vol geestdrift het lied, dat hen vroeger bezielde in den strijd, dat nu hun moed verlevendigde in de beslissende ure. Daar verheft Dorfeuille de hand, het overeengekomen signaal, en het geschut dondert los. Slechts twintig veroordeelden zijn getroffen. De kanonniërs laden en lossen verschillende malen opnieuw. Wat er nu nog ademt, wordt door de dragonders neergesabeld, of met pistoolschoten afgemaakt.

Den anderen dag volgden tweehonderd en tien ongelukkigen den weg der vier en zestig. Op dezelfde plek, nog doorweekt van het bloed dezer, wordt halt gemaakt. Een lange kabel was tusschen de boomen gespannen. Aan dezen werden de gevangenen met hunne handboeien vastgemaakt. Bij ieder hunner stonden op vier passen afstands drie soldaten, die op het commando van vuur! ieder drie schoten losten op het hun aangewezen offer. De ruitërij bracht weer de overlevenden om.

Dus ging het dagen achtereën. De dood heerschte te Lyon, waar rouwgewaad of een droeve trek om den mond voor verraad golden en met de guillotine of den kogel gestraft werden.

Over de gansche stad lag eene doodsche stilte, welke slechts afgebroken werd door het neerploffen der omvergehaalde huizen, het gedommel der karren, die uit de vijf gevangënissen der stad ter strafplaats reden, het gebulder der kanonnen en het knetteren van het pelotonvuur, die de veroordeelden wegmaaiden.

Ongeveer acht millioen gulden werden door de republiek besteed, om hare 20,000 Vandalen te voldoen, wier taak het was de trotsche gebouwen der stad te verwoesten.

Maar hadden de beklagenswaardige inwoners tijdens het beleg tallooze bewijzen van moed en doodsverachting gegeven, in deze dagen van matelooze ellenden deden zij dit niet minder. Een paar voorbeelden ten bewijs.

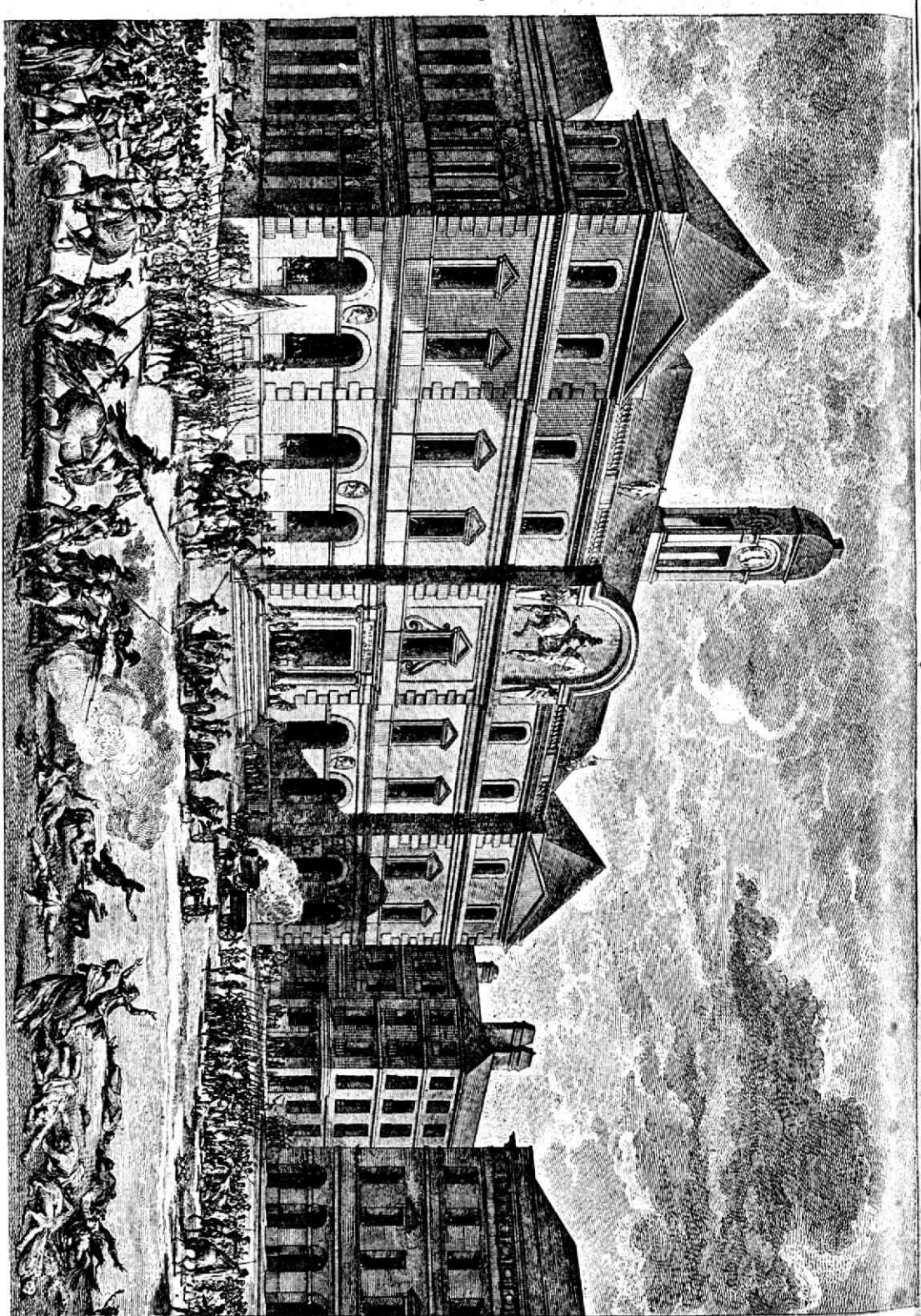

Een kind van nauwelijks vijftien jaar wordt te gelijk als zijn vader naar het schavot gevoerd. Direct na dezen moet de zoon ge guillotineerd worden: „Maak spoed,” zegt de kleine met een vroolijk gelaat, waaruit echter tevens een heilig ongeduld spreekt: „mijn vader heeft beloofd, mij in den hemel eene plaats te bereiden. Laat hem niet wachten op mij!” Een andere knaap, zestien jaren oud, werd met zijn vader en drie verwanten naar de beruchte wilgenlaan gevoerd. Het ge weervuur knalt; de vader zinkt stervend neer, maar de zoon, gespaard door het medelijden der soldaten, blijft ongekwetst.

„Genade, genade voor dat kind!” roepen de toeschouwers, tot in het diepst der ziel bewogen met zijn lot. „Laat hem leven: hij kan nog een goed burger, een goed republikein worden!”

De voltrekkers van het vonnis staan besluiteloos.

„Hij leve!” roept hun aanvoerder.

„Neen, geen genade! Ik wil uwe genade niet! Laat mij sterven!” roept de knaap, terwijl hij het bloedend lijk zijns vaders omhelst. Laat mij sterven: ik ben koningsgezind. Leve de koning!” — Zijn wensch werd vervuld.

Een jonkman, veroordeeld om met zijn vader den volgenden dag onthoofd te worden, was met dezen, een man van tachtig jaren, die het gebruik zijner beenen bijna geheel miste, in een der kelders geworpen van het stadhuis.

Des nachts ontdekt hij, dat hunne onderaardsche gevangenis door een riool gemeenschap heeft met de bedding der rivier. Hij verkent een en andermaal den weg, en als er geen twijfel meer rest over de zekerheid van den uitgang, keert hij ijlings naar zijn vader terug, en roept vol blijdschap uit: „Sta op, vader, en volg mij: we zijn gered!”

Met de uiterste inspanning heft de grijsaard zich op, en volgt zijn zoon. Doch halverwege valt hij neer, uitgeput van krachten, en zegt: „God zegene u, mijn kind! Ga heen in vrede; red uw leven en laat mij aan mijn lot over. De dood staat toch aan mijne deur!”

„Neen”, roept de jonkman, terwijl hij hem schreiend in de armen drukt, „wij zullen òf samen sterven òf samen gered worden en leven!”

Hij laadt zijnen ouden vader op de schouders, kruipt

behoedzaam voort met zijnen dierbaren last, en bereikt gelukkig den oever der Rhône, waar hij eene boot vindt, die hen beide denzelfden nacht wegvoert, verre van de plek des verderfs.

Een jong meisje, Maria Adrian genaamd, wordt voor de rechtbank gesleept. Gedurende het beleg gaf zij zoo hooge blijken van manlijken moed en geestkracht, dat Précý haar ten voorbeeld stelde aan zijne dapperen. De heele stad bewonderde haar, die aan de zijde harer broeders dag en nacht gewaakt en gestreden had op de veege wallen. Zedig, doch vol edele fierheid stond zij voor hare rechters. „Hoe is uw naam?” vroeg een hunner, evenzeer bewogen door hare jeugd als door hare jonkvrouwelijke schoonheid.

„Ik heet Maria,” antwoordde de aangeklaagde; „ik draag den naam van de Moeder des Heeren, voor Wien ik sterven ga!”

„Hoe oud zijt gij?”

„Ik tel zeventien jaren.”

„Hoe hebt gij het durven onderstaan op dien leeftijd het kanon te richten tegen uw eigen vaderland? —

„’t Was om mijn vaderland te verdedigen!” —

„Burgeresse,” riep een der rechters haar toe, „wij bewonderen uw moed; wat zoudt gij doen, ingeval wij u het leven schonken?” —

Stout verhief zij het hoofd en sprak: „Als de beu-

len van mijn vaderland zou ik u doorsteken." — Met die woorden sprak zij haar doodvonnis.

Zwijgend, met neergeslagen oogen — de nieuwsgierige blikken der menigte deden hare maagdelijke schuchtheid blozen — besteed zij het schavot.

De hulp van den beul, die haar ondersteunen wilde, wees zij van de hand, en tweemaal riep zij met heldere stem, eer zij het hoofd onder het mes boog: „Leve de koning!"

We zijn aan het einde onzer taak. De lotgevallen van slechts enkele priesterlijke geloofshelden, van weinige voorname personen, die meer nog door den adel hunner deugd en huns gemoeds dan door dien van geboorte uitblonken; van sommige kinderen uit het volk, welke zich door moed en deugd bij de nakomelingschap onsterfelijk wisten te maken, mochten ons een wijl bezighouden.

Honderden, wier naam en daden ons bekend zijn, bleven onvermeld; duizenden anderen, die God alleen tot getuige hadden van hun lijden en hun strijd, zullen waarschijnlijk nooit genoemd worden op aarde.

Maar allen, 'tzij martelaars van hun geloof, van hunnen plicht of van hunne overtuiging, zijn daar om de arme menschheid te troosten over de afschuwelikheden der Revolutie. Jagen de looierijen van menschenhuiden te Meudon ons een blos van schaamte naar de wangen;

leeren zij ons, wat er te verwachten is van den mensch, ook van den beschaafden mensch, indien het geloof aan het bovenzinnelijke in hem sterft, het Christelijk gemoed zwelt van rechtmatigen trots bij het staren op duizenden kloeke bloedgetuigen. Op de onversaagde mannen, de fiere vrouwen, welke in het uur des doods niet sidderden, doch kalm en onverschrokken, met de hoop op een beter leven in de borst, de groote reize aanvaardden! Mogen hunne lessen voor geen onzer verloren zijn!

NASCHRIFT.

Uit de volgende bronnen werd bij het schrijven van dit boek geput:

Les Origines de la France contemporaine, par H. Taine; La France révolutionnaire, par Charles d'Héricault; Louis XVII, par de Beauchesne; La Révolution française, par Poujoulat; Histoire des Girondins, par A. de Lamartine; Journées mémorables de la Révolution française, par le Vicomte Walsh; Dr. Nuyens' Studiën over de Fransche Omwenteling, voorkomende in „De Wachter”.

Kleinere schrijvers, welke hier en daar bouwstoffen leverden, blijven onvermeld.

